T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN DİN ALGISI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yılmaz CEYLAN

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. İsmail HİRA

TEMMUZ- 2010

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN DİN ALGISI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yılmaz CEYLAN

Enstitü Anabilim Dalı : Sosyoloji

Bu tez 20/07/2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Yrd.Doç.Dr.İsmail HİRA	Yrd.Doç.Dr.Osman ÖZKUL	Yrd.Doç.Dr.İrfan HAŞLAK
Jüri Başkanı	**Jüri Üyesi**	**Jüri Üyesi**
☒ Kabul	☒ Kabul	☒ Kabul
☐ Red	☐ Red	☐ Red
☐ Düzeltme	☐ Düzeltme	☐ Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Yılmaz CEYLAN

ÖNSÖZ

Bu araştırmanın yürütülmesi sürecini kolaylaştıran ve desteğini esirgemeyen danışmanım Yrd. Doç. Dr. İsmail HİRA, tavsiyeleri ve desteğinden ötürü Arş. Gör. Bayram KAHRAMAN hocalarıma teşekkür borçluyum. Araştırmanın sorularının hazırlanması, değerlendirilmesi kısmında bana yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Serdal SEVEN başta olmak üzere Yrd. Doç. Dr. Kamil COŞKUN, Arş. Gör. Selçuk DEMİR hocalarıma da ayrıca teşekkür ederim. Ulaşamadığım makale ve çalışmalarını bana gönderen ve tavsiyelerde bulunan Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN'a değerli vakitlerini bana ayırdıkları için minnettarım. Ayrıca araştırmanın Muş ili okullarında yapılmasına yardımcı olan bütün Milli Eğitim camiasına şükran borçluyum. Bu çalışmanın nihayete ulaşmasında emeği geçen bütün öğrenci, öğretmen ve idareci arkadaşların hapsine canı gönülden teşekkür ediyorum. Bana bu çalışma boyunca vermiş olduğu güven, cesaret ve her türlü manevi destekten dolayı mümtaz nişanlıma sevgi ve şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

a. g.e. : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
a.g.t. : Adı geçen tez
a.g.b. : Adı geçen bölüm
b.k.z. : Bakınız
akt. : Aktaran
ed. : Editör
Meb : Milli Eğitim Bakanlığı
S. : Sayı
Sav : Sallâllahü Aleyhi ve Sellem
s. : Sayfa
ss. : Sayfalar arası
C. : Cilt
Çev. : Çeviren
Yayına Haz. : Yayına hazırlayan
D.P.T. : Devlet Planlama Teşkilatı
AÜİFY : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
MÜİFVY : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

TABLOLAR

Tezin Başlığı: Lise Öğrencilerinin Din Algısı

Tezin Yazarı: Yılmaz CEYLAN **Danışman:** Yrd. Doç.Dr. İsmail HİRA

Kabul Tarihi: 20.07.2010 **Sayfa Sayısı:** ix(ön kısım) +118 (tez)+6 (ekler)

Anabilim dalı: Sosyoloji **Bilim Dalı:** Sosyoloji

Bu çalışmanın araştırma problemi, Muş ilinde bulunan lise öğrencilerinin Din Algısı ve onların dini duygu ve düşüncelerine etki eden psiko-sosyal etkilerin belirlenmesidir.

Ergenlik ya da gençlik döneminin önemli aralığı olan lise çağı dini uyanış ve bilinçlenme, geleneksel değerlere karşı tenkit, tepki, şüphe ve güvensizlik tutumlarının gelişmesi, yeni dini arayış ve tercihlere yönelme, geçici yada uzun süreli dine ilgisizlik ya da dini bir grup veya cemaat içerisinde kendini bütünüyle dine verme…gibi davranış eğilimlerinin varlığını hissettirdiği bir süreç olarak yaşanmaktadır.

Bu amaçla ankete katılanların kişisel özellikleri ve tercihleriyle alakalı bilgi almak için 15 tane soru sorulmuştur. Din algısı başlığı altında, ankete katılanlardan, kendi dini tercihlerine göre bu ifadelere katılım düzeylerini belirtmeleri istenmiştir. Bu soruların sayısı 24 tanedir. Ölçeğimiz beşli likert tipi ölçektir. Genel evren olarak Muş ili seçilmiş, örneklemimiz evreni temsil edeceğini düşündüğümüz, Fen Lisesi, Anadolu Lisesi, İmam Hatip Lisesi, Düz Lise ve Endüstri Meslek Lisesinden olmak üzere beş okuldan 361 öğrenciden oluşmaktadır. Anket sonuçları sosyal bilimlerde de etkin olarak kullanılan SPSS istatistik programı kullanılarak analiz edilmiştir. Veriler değerlendirilirken basit yüzde ve frekans dağılımları, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında çapraz tablolar yapılmıştır.

Genel olarak sonuçlara bakıldığında İmam Hatip Lisesi ve Fen Lisesi öğrencilerinin Din Algısı envanterine vermiş oldukları cevaplar Anadolu Lisesi, Düz Lise ve Endüstri Meslek Lisesi öğrencilerinin vermiş oldukları cevaplardan olumlu çıkmıştır. Öğrencilerin cinsiyetlerine ve yaşlarına bakıldığında aralarında küçük farklar tespit edilse de anlamlı bir fark saptanmamıştır. Uzun süre yaşadıkları yer ve ekonomik seviyenin de farklı olması çocukların din algısı üzerinde etki etmemektedir. Araştırmanın genelinde en önemli fark öğrencilerin okul türüne ve anne-babanın dini yaşantısına göre çocukların din algısı boyutunda çıkan farklardır.

Anahtar Kelimeler: Din, Algı, Din Algısı, Ergen

Sakarya University Instute of Social Sciences **Abstract Master's Thesis**

Title Of The Thesis: Religious Perception of High Schools	
Author: Yılmaz CEYLAN	**Supervisor:** Ass. Prof. Dr. İsmail HİRA
Date: 20.07.2010	**Nu. Of Page:** ix(pre text) +118 (main bady)+6(appendices)
Department: Socilogy	**Subfield:** Socilogy

The subject matter of this research is to investigate religious perception of high school students who live in Mus province and to identify psycho-social effects that shape their religious thoughts and beliefs.

High school years, which is an important part of adolescence, is a period when a wide range of religious tendencies and behaviours; namely, religious awakening and awareness, developing critism, doubt and reaction to conventional religious values, having inclination towards new religious preferences, being uninterested in religion temporarily or permanently or being dedicated to a religious community or a group are experienced.

The people surveyed were asked fifteen questions in order to collect information about their personalities and preferences. Under the heading of perception of religion, the participants were asked to choose the expression that describes their religious preference best. There are twenty four questions in this section and our scale is of five-likert. Mus provine were chosen as the general. The sample space consists of three hundred and sixty one students who come from five different types of high schools, namely; Science High School, Anatolian High School, Imam-Hatip High School (Religious schools), General High School and Industrial-Vocational High School. The results of the survey were analyzed by SPSS, widely used software for statistical analysis in social sciences. In processing the data, percentage and frequency distributions and cross-tables against dependent and independent variables were created.

It has been found that the answers of students from Imam-Hatip High Schools and Science High Schools are generally more positive than those of students from Anatolian High Schools, General High Schools and Industrial Vocational High Schools. As far as gender and age are concerned, although little differences have been found but they are not significant. In addition, neither the place lived for a long time nor financial situation has significant effect on perception of religion of the children. The overall conclusion drawn from the survey is that the only factors that shape religious perception of students are type of high schools and religious practice of parents.

Keywords : Religion, Perception, Religious Perception, Adolescent

GİRİŞ

İnsan toplumsal bir varlıktır. Bu özellik, onun diğer varlıklardan farklı olduğunu ifade eder. İnsanın toplumsal bir varlık olmasının kapsam alanı, düşünülenden ve zannedildiğinden daha geniştir. Çünkü insan, birlikte olduğu diğer varlıklarla ihtiyacı olmaksızın ilişki temellerine de sahip olabilmektedir. Toplumsal süreç içinde insan, toplumsal hayat tecrübesinin tabii bir sonucu olarak diğer varlıklara çeşitli ortak ve farklı niteliklere sahip olmakta ve bu ortak, farklı nitelikler onu, toplum içerisinde bazılarıyla bir arada bulunmaya, diğer bazılarından uzak durmaya sevk etmektedir. Her toplumun dini, din anlayışı, kültürü, insan yetiştirme düzeni, idealleri, değerleri farklıdır. Dinlerin çıktıkları yolculukta amaçları, bireyi mutluluğa ulaştırmaktır. Dinle karşılıklı etkileşimde toplumların, tarihin farklı gelişme mecralarından geçmesi tabiidir.

Bizde insan din ilişkisini göz önüne alarak birinci bölümde geleneksel ve modern toplumlarda din kavramının üzerinde durduk. Burada üzerinde durulan iki önemli husus geleneksel toplum ve modern toplum ayrımıdır. Geleneksel toplumlarda dinin mahiyeti, yeri ve önemiyle; modern toplumdaki dinin mahiyeti, yeri ve önemi karşılaştırılmıştır. Geleneksel toplum tipini karakterize eden en büyük hususiyetlerden biri onun, temelde dini bir renk taşıyan toplumsal normları uzun süre sabit tutan muhafazakâr bir özelliğe sahip olması ve genellikle orada geleneği tehdit edebilecek her çeşit değişme ve yeniliğin iyi bir kabul görmeyişidir (Günay, 2005:395). Dolayısıyla geleneksel toplumlarda dinin başat bir rolü vardır. Herkes dini emir ve yasaklara uymaya kendini mecbur hisseder. Günay şöyle der: "Geleneksel toplum tipinde dinin en önemli toplumsal fonksiyonlarından biri ve hatta belki de en başta geleni, grup ahlakının korunması ve ayakta tutulmasıdır" (Günay, 2005:396). Görüldüğü gibi dinin geleneksel toplumlardaki en önemli fonksiyonu koruyuculuktur

Modern toplum tipi ise Sanayi devriminin doğuşuyla birlikte ortaya çıkan ve dolayısıyla değişmenin hızlı ve sürekli olduğu, nüfusun genelde şehirlerde yaşadığı bir toplum tipidir. Çoğu zaman geleneksel toplumun karşıtı olarak anlaşılan modern toplum tipi, öncelikle akılcılık ve bireycilik felsefesine dayalıdır. Geleneksel toplumda sosyal hayatın tepe noktasında bulunan din, modern sanayi toplumunda ortaya çıkan sekülarizasyon sonucu ferdileşerek birçok toplumsal tesirlerinden arınmış ve kendi öz alanına çekilmiş; kişilerin özel yaşantılarıyla ilgili bir vicdan ve şahsi seçim meselesi

hüviyetine bürünmüştür. Modern sanayi toplumunda dini inançlara ve uygulamalara olan rağbet de eskiye oranla büyük bir düşüş kaydetmiştir. Kısacası modern toplum, eskinin geleneksel toplumlarındaki dini birlik, beraberlik ve bütünlüğün yerine, dine bağlılık ve dini yaşayış açısından bir plüralizm, geleneksel ve kurumlaşmış dindarlıkta bir gevşeme, ilgisizlik dine ve özellikle dindarlığa karşı tenkit ve hatta inançsızlıkla karakterize olmaktadır (Günay, 2005:398-399).

Geleneksel ve modern toplumda dinin üzerinde durulduktan sonra klasik ve modern sosyolojide din hakkındaki görüşlere yer verilmiştir. Özellikle Saint Simon, Auguste Comte, Emile Durkheim, Karl Marx ve Marx Weber gibi ilk sosyologların din konusundaki düşünceleri hakkında bilgi verilmiştir. 19. Yüzyıl ile 20. Yüzyıl başındaki sosyologların hepsi olmasa bile birçoğu, dinin analizini sosyal ve kültürel hayat hakkındaki daha genel düşüncelerin merkezine almışlardır. Bu eğilim, özellikle Marx, Weber ve Durkheim'in de dâhil olduğu klasik dönem sosyologlarda gözükmektedir. Din incelemelerinde Marx, dini, üretim ilişkilerinin üstyapısal bir yansıması, sömürü ilişkilerinin meşrulaştırılmasını ve ruhsuz insanların avunmasını sağlayan bir ruh, bir afyon olarak nitelerken, Weber, Doğu ve Batı toplumları arasındaki temel farkları anlamayı anahtar olarak görmüş; Durkheim ise daha az tarihsel olan bir yaklaşımla dinin, sosyal dayanışma, birlik ve bütünlüğü sağlayıcı bir temel faktör olduğu ve aynı zamanda dinin bizzat insanın kendisini kuşatan kolektif sosyal hayata bağımlılığının ve ona boyun eğişinin bir tezahürü olduğu üzerinde durmuştur.

Günümüzde din, birey ve toplum başlığı altında genel değerlendirmeler yapılmıştır. İlk sosyologların gelenek karşıtı din eleştirileri yeni toplum yapısına yönelik açıklamaların evrenselleştirilmesiyle bağlantılı olarak yapılmıştır. Yeni dönemde de dine olan ilgi yeni bir biçimde sürdürülmektedir. Fakat artık din-bilim karşıtlığı anlamında değil, geleneği de onaylayacak tarzda dine yaklaşım söz konusudur. İlk dönemde gelenek eleştirilip, yerine ulus-devlet anlayışı geçirilmeye çalışılırken şimdi gelenekle birlikte toplumsal yapının yeniden inşası gündeme getirilmektedir. Postmodernizmle ifade edilen yeni dönemde, gerek Batı'da gerekse bunun bir uzantısı olan diğer toplumlarda dine yaklaşımlarda büyük değişimler olmuştur. Dinin bizatihi kendisinin yeniden dirildiğinden, tanrının intikamından, kutsala geri dönüşlerden bahsedilir olmuştur.

Dünyada bu gelişmeler, Batı'nın bu dönemde ulaşmış olduğu yeni konumdan bağımsız ele alınamaz.

Araştırmamızın örneklemini oluşturan grubun lise gençleri olması nedeniyle ergenlik dönemi ve din algısı üzerinde durulmuştur. Ergenlikteki gelişim özellikleri, çocukluğa oranla oldukça farklı hem nitelik hem de nicelik bakımından çok yoğundur. Bağımsızlık kişilik sahibi olma, toplumda ki yerini ve rolünü öğrenme tam olarak bu dönemde gelişir. Bir dünya görüşü geliştirme, kendine yön verecek değerleri araştırma, hayatın anlamı ve kendisinin yeri ve rolü konusunda tatmin edici cevaplar bulma gibi arayış ve yönelişler gençlik döneminin kendine has davranış özelliklerindendir. Özellikle ergenin bağımlı tavır ve davranışlarından kurtulup kendine özgü davranışlar sergilemeye başlamasıyla birlikte, onun kendi fikir ve düşünceleri önem kazanacaktır. Böyle bir dönem gençlerin din algılarının ne olduğu öğrenmeden önce ergen özelliklerini açıklamakta fayda görülmüştür.

İkinci bölümde yöntem başlığı adı altında araştırma konusu ve problemin ortaya konulması, araştırmanın amacı ve hipotezleri, araştırmanın varsayımları, araştırmanın sınırlılıkları, ilgili yayın ve araştırmalar, araştırmanın modeli, araştırmanın evreni ve örneklemi, araştırmanın veri toplama teknikleri, faktör analizi, güvenirlik analizi, verilerin toplanması ve çözümlenmesi gibi araştırmanın yöntemini aydınlatıcı bölümler açıklanmıştır.

Yöntemle ilgili ilk açıklanan araştırmanın konusu ve problemin ortaya konulmasıdır. Bu araştırmanın konusu en özet haliyle, Muş merkezde bulunan farklı statüdeki lise okullarında okuyan öğrencilerin Din algısı ve onların bu algılarını etkileyen psiko-sosyal durumların belirlenmesidir.

Üçüncü bölüm araştırmamızın son bölümüdür. Bu bölümde ilk olarak anketin demografik özellikleri içeren sorulara verilen cevaplar yüzdeler ve frekanslar halinde verilmiştir. Daha sonra din algısını ölçmekte kullanılan ifadelere verilen cevapların sonuçları verilecektir. Son olarak ise faktör analizinde 4 gruba ayrılan din algısı faktörlerinin(inanç, inançsızlık, din hakkında din hakkında yanlış bilgi sahipliği ve dindarlığı tercih) anket soru kâğıdında 1.bölümde yer alan kişisel özellik ve tercihlerin bazılarına göre farklı olup olmadıkları araştırılmıştır.

BÖLÜM 1: KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Geleneksel ve Modern Toplumlarda Din

XIX. yüzyılın başından bu yana gözlemciler sanayi devriminin, insanların yaşam koşullarını dönüştürdüğünü ve toplumsal örgütleri allak bullak ettiğini çok iyi analiz etmişlerdi. Sosyoloji de bu değişimleri betimlemek, onları açıklamak ve gelecekteki gidişini öngörmek için kuruldu. Büyümekte olan yeni toplumun çözümlenmesi ve temel özelliklerinin gün ışığına çıkarılması için onu diğer toplum tipleriyle karşılaştırma gereksinimi hissedildi. Buradan da modern toplumu ve ondan çok daha ilkel olan toplumu karşıtlık içinde ele almak gereksinimi hissedildi. Bunun sonucu olarak ikili bir sınıflama yapıldı. Tüm bu ikili kurgulamalardan sonra sanayileşmiş toplum tipinin karşıtı olarak ideal geleneksel bir toplum tipi oluşturulmuştur (Sayın, 1994:95).

İngilizce karşılığı "tradition"olan gelenek sosyolojik anlamda toplumda değerler ve kurumların en ağır değişen ve eski toplum devirlerini yenilerine bağlamaya yarayan sosyal mirası ifade eder (Ülken, 1969:115). Bu kavramı gelenekçilik kavramı ile karıştırmamalıyız. Gelenekçilik, toplumsal kurumları ve inançları yalnızca geçmişten süregeldikleri için benimseyen, saygın tutan, destekleyen, yeni ekin öğelerini ise değersiz sayan tutum ya da öğretidir. Bu bağlamda geleneksel toplum da davranışların geleneklerle belirlendiği toplum anlamına gelir (Ozankaya, 1995:59). Kentli, kapitalist, modern sanayi toplumunun karşıtı olarak kurgulanan toplum tipini ifade eden bu kavram daha çok yargılayıcı bir anlamda kullanılır. Geleneksel toplumlar küçük ölçekli olup, bu tip toplumlara genelde köy ve kasabalarda rastlanır. Homojen bir yapısı olan bu tür toplumlarda farklılıklara çok fazla rastlanmaz. Kutsallık ve ahlaki ilkeler çok fazla önemsenir. Din insanların dünya görüşüne yön verir. Statüler atıf yolludur, doğuştan elde edilmiştir. Şeref ve asalet önemli kavramlardır. İletişim yüz yüze olup anonim ilişkiler egemendir. Toplumsal tabakalaşma açısından oldukça eşitsiz bir yapı vardır ve toplumsal hareketlilik asgari düzeydedir. Ataerkil bir yapılanma söz konusudur. Kadınların çok fazla söz hakları yoktur. Geniş aile tipi yaygındır. Aile toplumsallaşmanın ve ekonomik üretimin ilk ve en önemli mekânıdır. Ekonomi daha ziyade tarıma dayalıdır. Daha çok insan ve hayvan enerjisi kullanılır. Eğitim öğretim sadece belli sayıda olan seçkinlerin elindedir. Yüksek düzeyde doğum ve ölüm

oranlarına rastlanır. Yaşama standartları düşük olduğu için ortalama ömür kısadır. Toplumsal değişme yavaş olup birkaç nesil kuşatır (Kirman, 2004: 88).

Bu toplumun üyeleri doğrudan doğruya kendi ihtiyaçlarını kendileri karşılar. Kendi ihtiyaçları için üretirler. Dini olanla din dışı olan iç içe geçmiştir. Geleneksel toplumun sosyal organizasyonu kutsalla sıkı bir bağlılıkla karakterize olmaktadır. Toplumsal organizasyon genellikle karmaşık bir akrabalık sistemi ve yaş gruplarına dayanır. Dinde hiyerarşik bir yapılanma yoktur. Modern bilimi meydana getiren nazariyelerden yoksun bulunan geleneksel toplumda bilgiler temelde deneye dayalı bir özellik taşırlar. Geleneksel toplum tipini karakterize eden en büyük hususiyetlerden biri de onun, temelde dini bir renk taşıyan toplumsal normları uzun süre sabit tutan muhafazakâr bir özelliğe sahip olması ve genellikle orada geleneği tehdit edebilecek her çeşit değişme ve yeniliğin iyi bir kabul görmeyişidir (Günay, 2005:395). Dolayısıyla geleneksel toplumlarda dinin başat bir rolü vardır. Herkes dini emir ve yasaklara uymaya kendini mecbur hisseder. Günay şöyle der: "Geleneksel toplum tipinde dinin en önemli toplumsal fonksiyonlarından biri ve hatta belki de en başta geleni, grup ahlakının korunması ve ayakta tutulmasıdır (Günay, 2005:396)". Görüldüğü gibi dinin geleneksel toplumlardaki en önemli fonksiyonu koruyuculuktur

Modern toplum tipi ise Sanayi devriminin doğuşuyla birlikte ortaya çıkan ve dolayısıyla değişmenin hızlı ve sürekli olduğu, nüfusun genelde şehirlerde yaşadığı bir toplum tipidir. Çoğu zaman geleneksel toplumun karşıtı olarak anlaşılan modern toplum tipi, öncelikle akılcılık ve bireycilik felsefesine dayalıdır. Soy sop üstünlüğü veya asalet yerine bireysel onur ön plandadır. Temel eğitim öğretim yaygınlaştırılmıştır, ileri düzeyde eğitim almış olanların oranı yükselmiş, olaylara bilimsel ve rasyonel bakabilme alışkanlığı yaygınlaşmıştır. Seküler bir anlayış egemendir; toplumsal tabakalaşma açısından oldukça eşitsiz bir yapı olmakla birlikte toplumsal hareketlilik en üst düzeydedir. Geleneksel toplumları niteleyen ataerkil yapılanma çözülmekte, kadınlar da pek çok alanda söz sahibi olmaktadır. Çekirdek aile tipi yaygındır. Belli ölçüde toplumsallaşma görevi görmekle birlikte aile, artık üretimden ziyade bir tüketim birliği halini almıştır. Yaşam standartları ve sağlık teknolojisi yüksek düzeyde olduğu için ortalama ömür uzamıştır (Kirman, 2004:155).

Teknolojik veya modern sanayi toplumunda her şeyden önce teknik son derece gelişmiş olup; orada insan, tabii çevresi içerisinde yaşadığı geleneksel toplumdan farklı olarak teknik bir çevrede yaşamaktadır. Aletten makineye el işçiliğinden makineleşmeye geçişle karakterize olan sanayi devriminin oluşturduğu bu yeni çevrede insan adeta tabiatı kendi ihtiyaçları, arzuları ve ihtiraslarına tabi kılmak eğilimindedir (Günay, 2005:396). Geleneksel topluma nispetle modern sanayi toplumunda gözlenen birçok önemli farklılıklar sebebiyle geleneksel toplumda hayatiyet bulduğu şekliyle dinin modern sanayi toplumunda da varlığını sürdüreceğini düşünmek hatalı olmaktadır.

Gerçekten de geleneksel toplumda sosyal hayatın tepe noktasında bulunan din, modern sanayi toplumunda ortaya çıkan sekülarizasyon sonucu ferdileşerek birçok toplumsal tesirlerinden arınmış ve kendi öz alanına çekilmiş; kişilerin özel yaşantılarıyla ilgili bir vicdan ve şahsi seçim meselesi hüviyetine bürünmüştür. Modern sanayi toplumunda dini inançlara ve uygulamalara olan rağbet de eskiye oranla büyük bir düşüş kaydetmiştir. Kısacası modern toplum, eskinin geleneksel toplumlarındaki dini birlik, beraberlik ve bütünlüğün yerine, dine bağlılık ve dini yaşayış açısından bir plüralizm, geleneksel ve kurumlaşmış dindarlıkta bir gevşeme, ilgisizlik dine ve özellikle dindarlığa karşı tenkit ve hatta inançsızlıkla karakterize olmaktadır (Günay, 2005:398-399). Klasik bazı sosyologlar(H. Spencer, E. Durkheim) dini pratiğin toplumsal olarak aktif olmayan yaşlılar ve çocuklarda geniş ölçüde özdeşleşeceğini diğer insanlar için çok bir öneminin olmayacağını söylemişlerdir. Spencer, geleceğin kilisesine, belli zamanlarda toplumun üyelerini günlük işlerden kurtaracak, bireyin ahlaki ve estetik "irşadı (Erbauung)" işlevini yüklüyordu. Gerçi bilimlerin ilerlemesiyle antropomorfik tanrı tasavvurları aşıldı, fakat sonunda bir "ilk sebep(Prima causa)"in, her şeyi kapsayan bir birliğin kabulüne götürdü. Durkheim, ayinleri ve inanç ilkeleri bilim ötesi olacak ve aynı zamanda modern toplumun aksiyon temeli ve bütünleşme mekanizması olacak yeni bir dinin, bir tür "sivil din"in ortaya çıkacağına inanıyordu. Ona göre milli bayramlar, politik olarak önemli olayların anılması, geleneksel Hıristiyan ayinlerinin yerine geçecekti (Kehrer, 1998: 102).

1.2.Klasik ve Modern Sosyolojide Din

Klasik sosyoloji olarak kabul edilen dönem, sosyolojinin kurucusu olarak kabul edilen sosyologlar dönemidir. Biz klasik dönem sosyolojisinde din kavramını açıklarken o dönem sosyologların dine karşı olan yaklaşımlarının üzerinde durmaya çalışacağız. Dinin geleneksel yaşam dünyasında Sosyologlar çeşitli konularda farklı görüşler ileri sürmelerine rağmen, dinin toplumsal değişimin bir aracı olması ve dinin toplumsal süreçlere etkisinin hızla ortadan kalktığı konusunda benzer görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu anlamda farklı bağlamlarla da olsa dini, kökeni bireyde veya toplumda olan insan yapımı bir olgu olarak ele almışlardır. Çoğu ateist olan bu kurucular, zaten bu bilim dalının varlığının bir kaynağı olarak, dünyayı anlamada bilişsel bir sistem olarak dinin yerine sosyolojiyi ikame etme iddiasıyla ortaya çıkmışlardır (Özay, 2007:53). Bu sosyologların din algıları, söz konusu dönemde bir dogma haline gelen aydınlanmacı ilerleme mitinden büyük ölçüde etkilenmiştir (Bock, 2002:52). Onların ortak olan bu görüşleri, din-toplum ilişkilerinin dayandığı tarihsel konjöktürü görmemiz açısından dikkate Şayandır. Sosyologların din konusundaki yaklaşımlarında hâkim unsurun, 18.yüzyıla damgasını vuran Aydınlanma düşüncesi olduğu görülür. Din ve toplumun tabii, birincil, birbirinden bağımsız olarak birbiriyle ilişkide bulunan büyüklükler oldukları anlayışı kabul edilir. Din, ne insani ilişkilerde veya toplumda tamamıyla kaybolabilir ne de her iki faktörden türetilebilir veya onlarla "açıklanabilir". Din, ilke olarak insan ve topluma önceliği olan meta-sosyal bir fenomendir(Kehrer, 1998: 276). İlk nesil sosyologların dinden kaynaklanan verileri göz ardı eden yaklaşımlarla toplumu ele almaları dinin yeri konusunda bir fikir verecektir (Özay, 2007: 52).

Din ve toplum arasındaki ilişkiler sosyoloji biliminin doğuşuyla birlikte 19.yüzyılda (teolojik bilginin dışında) analitik bilimsel ilginin konusu haline geldi. Herkes tarafından sosyolojinin kurucusu kabul edilen Auguste Comte (1798-1857), zihinsel bilincin gelişimini evrimci bir anlayışla geliştirme konusunda Claude-Henri de Rouvray Comte de Saint-Simon (1760-1825)'un etkisinde kalmıştır (Coşkun, 2005:35). Saint Simon, Avrupa‟ nın en buhranlı dönemlerinden bir an önce felaha kavuşması için, sosyalizm doktrinini temel alarak, "Bir zamanlar rahipler kılavuzluk etmiş insanlara şimdi filozoflar, bilginler, sanatçılar kılavuzluk edecek" (Meriç, 2007: 55) diyerek, tabiri caizse, miadını dolduran kilisenin 3 tasfiyesinin gerekliliğinden bahseder. Mutlak

olarak geçerli tek bir toplum tipi olduğunu ve bütün insanlığın kendi felsefe sistemi dâhilinde bu toplum tipine ulaşması gerekliliğini savunan (Aron, 2000: 65) ve sosyolojiye muhteva değilse de, isim veren Comte; insanlığın ilk evresini „teolojik‟ ; imkân dâhilinde gelişeceği en son evreyi de „pozitivist‟ olarak belirtmişti (Nottingham, 2004:156).

Comte da din, tarihsel çizgi içerisinde vaktini dolduran bir aşamaya denk gelse de işlevselliği açısından dikkate alınması gereken bir olgudur. Comte‟ un, düşünce dizgesindeki, "insanlık dini" kurma teşebbüsünü dini bir yenilenme hareketi olarak anlamamak gerekir. Esasen Comte‟ un düşündüğü, "tarihin tek amacı insan düşüncesinin gelişmesidir" (Aron, 2000:79). Bu gelişme çizgisi içinde de din yalnızca bir aşamadır, tükenmeye ve aşılmaya mahkûmdur. Saint Simon‟ un sosyal ve siyasal Şartları geliştirme konusundaki talebini paylaşan Comte, aynı zamanda teolojiye yeri hem felsefe hem de bilim tarafından işgal edilen insan zihninin öncü ve hazırlayıcı bir biçimi olarak yaklaştı. Her iki sosyologa göre teolojik düşünce tarzı insanoğlunun olaylarla tecrübeye geçiş ifadesinin ilk Şeklini simgelemektedir. Fakat insan bilgisi daha müşahhas ve giderek daha kesin hale geldikçe önceki tüm anlayış aşamaları ve Şekilleri modası geçmiş hale gelecektir (Coşkun, 2005:35-36). Durkheim, dinin özünü, kökenini bireysel imanda, inançta veya bir Tanrıyla olan bağlantıda bulmaz. Din –yani kutsal olan – toplumdan ayrı düşünülemez, aynı Şekilde toplum dinin diğer yüzüdür. Dine ilişkin bir işlevsellik, bir cemaat teklifi, bir üyelik duygusu vardır ve bu gerek birey, gerekse bizzat toplum için can alıcıdır (Nisbet, 2002:126-127). Dini inançlarının temel özelliğinin, onların her Şeyi kutsal-kutsal olmayan (profan), dini-dünyevi (seküler) olmak üzere iki grup içerisinde sınıflandırmak olduğunu söyleyen Durkheim‟ a göre, kutsal ve profan insan düşüncesinde her zaman ayrılmıştır ve bu durum, bu sınıflandırmayı kabul etmeyi kolaylaştırmaktadır. Kutsal ve profan arasındaki bu ayrım Durkheim‟ in din tanımına temel oluşturur. Bununla birlikte kutsal, aynı zamanda insanların moral bir bütünlük içerisinde birbirine bağlanmasına hizmet etmektedir (Thompson, 2004:24-25). "Tanrı‟ nın toplumun simgesel ifadesinden başka bir Şey olmadığı'nı belirten Durkheim (1995:208), olgusal olanın dışında kaldığı içindir ki ona spekülatif bir mana yükler: Durkheim‟ in din kuramının amacı, geleneksel dinlerin entelektüel içeriğini kabul etmeden inanç nesnesinin gerçekliğini kurmaktır. Geleneksel dinler, bilimsel akılcılığın gelişmesiyle iflas etmişler, ama bu akılcılık, insanların kendi

toplumlarından başka hiçbir şeye tapınmadıklarını göstererek yıkar göründüğü şeyin kurtulmasını sağlamaktadır (Aron, 2000:279). Ona göre toplum, bireyin dışında bireye kendisini dayatan mutlak, özerk ve nesnel bir otoritedir. İçinde bütün insani ilişkilerin yayılarak var olduğu ve devam ettiği bir mutlaklık alanıdır. İnsanın insanlaşmasını sağlayan ilişkiler ağının çerçevesidir. Dinsel doğanın da nedenidir: "Kendi başına kutsal bir gerçeklik olan sadece toplumdur. O doğanın düzenine girer, ama doğayı aşar. Hem dinsel olgunun nedenidir hem de kutsal olan ve kutsal olmayanın kendiliğinden ayırımın haklı kılınmasıdır" (Yıldırım, 2003:202). Görülüyor ki, Durkheim'deki temel argüman, toplumsal kurumların işleyişini düzenlediği müddetçe dinin kabul edilebilirliğidir. Toplumsal sistemlerin dine ihtiyaçları vardır ve din de toplumsal dayanışmanın güçlenmesi açısından topluma ahlaki bir düzen sunmaktadır:

"Genel olarak toplum, uyguladığı etki sonucu insanların düşüncesinde kutsallık duygusu yaratabilmek için bütün olanaklara sahiptir. Çünkü inananlar için Tanrı neyse, üyeleri için toplum odur. Gerçekten de bir Tanrı, önce insanın bazı bakımlardan kendisinden üstün olduğunu düşündüğü ve ona bağımlı olduğuna inandığı bir varlıktır. Şu hatırda tutulmalıdır ki, Durkheim'a göre din, geleneksel anlamıyla hep yaşamaya devam edecek bir olgu değil, toplumun mevcudiyeti ve sağlıklı devamı için diğer kurumlarla işlevselliği bakımından var olan bir olgudur. Geleneksel dinler bilimsel akılcılığın gelişmesiyle iflas etmişler, ama bu akılcılık, insanların kendi toplumlarından başka hiçbir şeye tapınmadıklarını göstererek yıkar göründüğü şeyin kurtulmasını sağlamaktadır (Aron, 2000:279).

Durkheim Dinsel Yaşamın İlk Biçimleri kitabında geleneksel toplumlarda din olgusu üzerinde durmuştur. Durkheim, dini, esas olarak toplumsal eşitsizlikler ya da güç ilişkilerine bağlamaz; ancak onu toplumdaki kurumların niteliğiyle bir arada değerlendirir. Durkheim, çalışmasını Avusturyalı Aborjin toplumunda totemizm üzerine gerçekleştirmiş ve totemizmin dinin temel veya en basit biçimini temsil ettiğini belirtmiştir (Giddens, 2008: 584). Durkheim, dinlerin sadece inanç konusu olmadıklarını özellikle vurgular. Tüm dinler, düzenli olarak inananların bir araya geldikleri törensel veya ayinsel faaliyetler içerir. Bir araya getirme özelliği bulunan bu törenler ve adetler toplumsal dayanışmayı artırmakta ve güçlendirmektir.

Marx'a göre din, baskıya tabi yaratıkların iç çekmesi, kalpsiz bir dünyanın kalbi, ruhsuz olayların ruhudur. Halkın afyonudur. Burada afyonun manası, Marx'a göre, bir üst sınıfın halkı uyutmak için kullandığı bir vasıta değil, insanların kendilerini olayların yüzeyinde batmadan tutabilmek için kullandıkları kendi kendini aldatmacadır(illüzyondur). İnanan sosyologların tariflerinde ise din, mana ve değerlerin kaynağıdır. Mümkün olduğu kadar muhtariyet içinde yapılan tariflerde vardır (Sezen, 1998: 31).

Marx dini, alt yapı-üst yapı ilişkisi bağlamında ele alır. Onun temel tezi, bünyesinde düşünme biçimlerini, hukuksal ve siyasal kurumları, ideoloji ve felsefeleri barındıran üst yapının, üretim güçleri ve ilişkilerini içine alan alt yapı tarafından oluşturulduğu üzerinde gerçekleşir. Marksist din perspektifinde önemli iki nokta vardır: ilki betimleyici, ikincisi ise değerlendirmeye dayalıdır. Marx dini bağımlı bir değişken olarak tanımlamıştır, yani din, toplumsal analizin yapıtaşını oluşturan sosyal ve ekonomik ilişkilere bağlıdır. Hiçbir şey ekonomik düzenden ve kapitalistin ve işçinin üretim ilişkileriyle olan ilişkilerinden bağımsız düşünülemez. İkinci nokta da buradan hareketle açıklanır; ancak daha değerlendirmeye dayalı bir boyut içerir. Din, bir yabancılaşma biçimidir. Aslında din, kapitalist toplumdaki sömürü ilişkilerini gizlemeye yönelik bir toplumsal sakatlık/hastalık belirtisidir. Din, insanları bu tür ilişkilerin doğal, hatta bu yüzden de kabul edilebilir olduğuna razı eder. Marx'a göre din, kapitalist sistemin adaletsizliğini görebilmek adına bir kenara itilmediği sürece toplumdaki acının asıl nedeni anlaşılamaz; bunun dışındaki her şey bir çarpıtmadan ibarettir (Davie, 2006:241). Marx‟ ın düşüncesinde din, cari sosyal düzenlemeleri haklılaştıran üst sınıfların bir aracı olarak hizmet gören ve istikrarı korumaya çalışan bir ideolojidir. Dinin insanı değil, insanın dini meydana getirdiğini savunan Marx‟ a göre din, ideal ama gerçek dışı bir dünya yaratarak, sosyal adaletsizliklerin damgasını taşıyan gerçek bir dünya karşısında bir teselli ve haklılaştırma işlevi görür. Bu nedenle Marx, dinin bu dünyanın genel bir kuramı olduğu, dünyanın evrensel düzeyde ahlaki açıdan onaylanması, törensel tamamlayıcısı, tesellisi ve haklılaştırılması olduğu görüşünü taşımaktadır (Okumuş, 2003:111). Durkheim ve Marx‟ ın her ikisine göre de din, toplumu bütünleştirmeye hizmet etmektedir. Fakat Marx bunu bir baskı olarak görmüş iken, Durkheim, toplumun işlemesi için zorunlu bir işlev olarak görmüştür. Marx‟ a göre din aslında sınıfları sömürme ve baskının bir aracıdır. Din aynı zamanda ölümden

sonra ebedi mutluluk cenneti vaat etmekle, baskının ızdırabının hissedilmemesine hizmet eder. Din, ölümden sonra kurtuluş vaat ederek, ızdırap çekmeyi bir erdem kılarak ve tabiatüstü bir müdahale ümidi sunarak, sömürünün getirdiği sıkıntıyı hafifletmektedir (Thompson, 2004:15-16).

Max Weber ise dini sembolizm olgusunun ardındaki realiteye ilişkin bir iddiada bulunmadı. Max Weber (1874-1920)'e göre sosyoloji beşerî hareketler ilmidir. Dinin doğuşu konusunu priori yollarla incelemenin faydalı olmayacağını savunan sosyoloji bu meselede gerçeği bulmak için önce ilkel kabilelerin durumunu incelemekte, sonra da bu kavimlerin kültür hayatlarını tasnif ederek onları tiplere ayırmaktadır. Genellikle bu metoda tarihi kültür araştırmaları metodu adı verilmektedir(Bu metodu daha çok Almanya'da Wilhelm Schmidt (1868-1954) kullanmıştır). Weber dinleri, onları dışarıdan gözlemleyen kimseler için bir anlam ifade etmeseler bile, ona inanan kimseler açısından kendi içlerinde değerlendirilmesi gereken anlam sistemleri olarak gördü. Sosyolojiye ekonomiden gelen (Freund, 2002:171) Weber, ekonomi ve din sosyolojisini bir arada incelemiştir. Dinsel davranış, kutsal bilgi ve inanç arasındaki fark, kurtarıcı dinlerle basit ritüel dinleri arasındaki ayrım çözümlemeleri, sofuluğun değişik Şekilleri üzerinde olduğu kadar; büyücü, peygamber ve aziz gibi dinsel tiplerin üzerinde ve dinle cinsiyet arasındaki ilişki (Freund, 2002:183), eserinde ele aldığı konulardandır.

Weber‟ in gözlemlerine göre dini düşünceler, bütün sosyal davranış sistemlerinde veya sosyal değişme süreçlerinde bağımsız bir nedensel öneme sahiptir. Protestan teoloji ve kapitalist ekonomi arasındaki karşılıklı bağımlılık, Weber'in sosyal bütünleşmenin dinamikleri hakkındaki baş örneğidir. Genel olarak din bir ideoloji ve kavramsal sistem olarak bir topluma motivasyon temin eder. Daha özel olarak bir toplumdaki yaygın ulûhiyet anlayışı bireysel ve kolektif davranışları olduğu kadar sosyal ilişkilere atfedilen önemi de etkiler (Coşkun, 2005:38). Weber'in üç temel konusu şunlardır: 1- dini fikirlerin ekonomik davranışa etkisini araştırmak; 2- Sosyal tabaka ile dini fikirler arasındaki ilişki; 3- Batı kültürün kendine özgü özelliklerini tespit etmek ve açıklamak. Weberi'in yazılarında "dünya dinlerinin ekonomik ahlakı" başlığını kullanması Protestan ahlakının ekonomik davranışa etkisi üzerinde yoğunlaştığını gösterir (Aktay, 1998: 192). Max Weber'in kullandığı Protestan Ahlakı kavramı esas olarak Calvin'ci bir

anlayıştır. Herkes Tanrı karşısında yalnızdır. Yakın ile ortaklık ve başkalarına görev duygusu zayıflar. Akıl; düzenli, sürekli çalışma ve Tanrının emrine boyun eğme olarak yorumlanmaya başlar (Aron, 2000:425-426). Weber dünya dinleri üzerine yaptığı araştırmasını tek bir proje olarak görüyordu. Protestanlığın Batı'nın gelişmesine yaptığı etkiye dair çalışması, dinin değişik toplumlarda toplumsal ve ekonomik yaşamı nasıl yönlendirdiğini anlamaya yarayan kapsamlı bir çabadır. Doğu dinlerini inceleyen Weber, bu dinlerin sanayi kapitalizminin gelişmesinin önüne aşılmaz engeller koyduğu sonucuna ulaşır.

Klasik sosyoloji düşünürleri, geleneksel dinin çağdaş dünya için giderek daha marjinal olduğunu söylemişlerdir. Marx, Durkheim ve Weber, laikleşme sürecinin modernleşmiş ve toplum dünyasını denetlemek ve açıklamak için bilim ve teknolojiye daha çok bağımlı hale gelmiş toplumlarda ortaya çıkacağına inanmışlardı. Giddens "laikleşme"nin toplum hayatındaki dini farklılaşmayı ifade ettiğini söyler (Giddens, 2008: 601).

Ancak dinin etkisinin kaybolacağı tezinin yanı sıra yeni din hareketlerinin çeşitliliği ve dinamizmine işaret edenler ve din ile maneviyatın modern hayatın ana ekseninde durduğunu öne sürenlerde vardır.

Modern, dinamik toplumun din ve kilise üzerindeki etkisi her yerde açıkça izlenebilir. Goldschmidt'e göre "M.Weber ve Troeltsch'de görülen sosyal davranışın dini bağlantısı şeklindeki önceki problem, şimdi dini davranışın, dini muhtevanın sosyal bağlantısı şeklinde çağdaş probleme dönüşmüştür. Dinin geleneksel yaşam dünyasında merkezi bir boyutta ortaya çıkan rolünün, modernlikle beraber zayıfladığı hatta "dünyanın büyüsünün bozulmasıyla" birlikte dinin de etkisini daraltarak yok olmasının kuvvetli bir ihtimal olduğu iddia edilir. Böylece gelenekselden modernliğe geçişin en dramatik boyutlarının özellikle dinsel tahayyül ve yaşam biçiminin çözülüşüyle birlikte açığa çıktığı tahayyül edilir. Ne var ki bu genel geçer iddianın dayandığı bulgular bile pek çok açıdan dine bağlı olarak ortaya çıkan derin felsefi ve toplumsal nitelikli sorunların doğmasını açıklamaya yetmemektedir. Bu bağlamda dinin referans gücündeki bir zayıflamadan çok bir farklılaşma ve değişimden, hatta dikkate değer bir artıştan bile bahsetmek mümkündür (Subaşı, 2004:148).

Batıda, özellikle Protestan ilâhiyatçı ve filozofların etkisiyle XVIII. ve XIX. yüzyıllar boyunca ortaya çıkan aşırı sübjektivizm, dini, tamamen ferdi bir olaymış gibi anlama eğilimini doğurmuştur. Ancak bu tutum, XIX. yüzyılın sonlarında değişmeye başlamış, bu dönemden itibaren din, sosyal şartlardan hareket edilerek anlaşılmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. Bu görüş açısı dini, cemiyetin bir fonksiyonu olarak görmekteydi (Keskin, 2004:9). Bu çerçevede, özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda insanı, toplumu, kültürü ve dini doğal toplumsal, kültürel ve tarihsel kontekstlerinde olgusal, gelişmeci ve ilerlemeci süreçlerde inceleme eğiliminde bir artış gözlenmiş; nitekim meselâ italyan filozofu *G. Vico* (1668-1774), antik Yunan dininin, önce tabiatın ve sonra da ateş gibi birtakım tabiat kuvvetlerinin ilahlaştırılması ve bunu takiben evlilik gibi kurumların kutsallaştırılması ve nihayet Homer'in eserle rinde gözlendiği üzere insanların tanrılaştırılması seklinde birbirini izleyen dönemlerden geçmek suretiyle bir gelişme gösterdiğini öne sürmüştür. ingiliz filozofu *David Hume* (1711-1776) ise, *Dinin Doğal Tarihi* (*Natural History of Religion*) adli eserinde din konusuna yaklaşımında dönemin giderek artan rasyonalizmini tipik bir biçimde yansıtmıştır (Günay, 2002:3). Öte yandan, idealist felsefenin taraftarı olarak insanlık tarihi üzerinde manevî ve ruhî olanın etkisini vurgulayan ve ayni zamanda dinin her bir gelişim safhasına kısmî bir gerçeklik atfeden değişik bir "*rölativizm*" fikrini ortaya atmış bulunan *Hegel*'in (1770-1831) tarih felsefesi, çok çeşitli düşünce ve bilim çevrelerinin yani sıra din ve toplum incelemelerinin gelişim seyri üzerinde de köklü yankılar uyandırmış olup, bilimsel düşüncelerinin teorik çerçevesini onun diyalektik şeması üzerine bina etmeye meyleden takipçileri modern bilimsel tarihin büyük ölçüde kurucuları olmuşlardır (Günay, 2002:4).

1.3.Günümüzde Din, Birey ve Toplum

Sosyoloji, kuruluş koşulları içerisinde bilimi öne çıkaran, geleneği ve dini dışlayan bir kimlik kazanmıştır. Dini ele alışı, gelişmecilik ve ilerlemecilik doğrultusunda modern toplumu açıklamak istemesinden kaynaklanmıştır.

İlk sosyologların gelenek karşıtı din eleştirileri yeni toplum yapısına yönelik açıklamaların evrenselleştirilmesiyle bağlantılı olarak yapılmıştır. Yeni dönemde de dine olan ilgi yeni bir biçimde sürdürülmektedir. Fakat artık din-bilim karşıtlığı anlamında değil, geleneği de onaylayacak tarzda dine yaklaşım söz konusudur. İlk

dönemde gelenek eleştirilip, yerine ulus-devlet anlayışı geçirilmeye çalışılırken şimdi gelenekle birlikte toplumsal yapının yeniden inşası gündeme getirilmektedir. Postmodernizmle ifade edilen yeni dönemde, gerek Batı'da gerekse bunun bir uzantısı olan diğer toplumlarda dine yaklaşımlarda büyük değişimler olmuştur. Dinin bizatihi kendisinin yeniden dirildiğinden, tanrının intikamından, kutsala geri dönüşlerden bahsedilir olmuştur. Dünyada bu gelişmeler, Batı'nın bu dönemde ulaşmış olduğu yeni konumdan bağımsız ele alınamaz. Bu gelişmeler karşısında sosyologların din olgusunu değerlendirmelerinde de bir dönüşüm olduğunu görmekteyiz. Sadece dinin ne olduğu konusunda değil, aynı zamanda din üzerine yapılacak araştırmalar için üretilen kuramlarda da yenilikler ortaya çıkmaktadır. Bilindiği gibi toplum teknolojik ve ekonomik alanlarda olduğu kadar sosyo kültürel alanda da gelişim ve değişimlere karşı karşıyadır. Bu gelişme ve değişme süreci içerisinde günümüz insanının bundan soyutlanması mümkün değildir. Toplumsal kurumlar arasındaki etkileşim sosyolojik bir gerçekliktir. Devamlı surette karşılıklı etkileşim içerisindedirler. Modernizmin seküler rasyonel eleştirileri ile epeyce güçsüzleşen dini düşünce bu durumda, akıl yerine duyguları ve arzuları olumlu tarzda ele alan, ilham ve Batıni kültüre de kucak açabilen postmodern çağda, harekete geçebilecek yeni imkânlar bulabilmiştir. Yine, modernizmin bir neticesi olarak bireyin atomize bir yalnızlığa itilmesine ve anlam kaybına bir tepki olarak da cemaat ilişkilerinin yeniden canlanmasına, dine yeniden yönelişlere şahit olmaktayız. Din ve toplum arasındaki karşılıklı münasebetlerin, etki ve tepkilerinin yanı sıra, dinin her şeyden önce ferdin işimi yoksa toplumun işimi olduğu meselesi önemlidir.

Bazı psiklojistler dinin tamamen ferdi olay olarak eğilimindedirler. Batıda özellikle Protestan ilahiyatçı ve filozofların etkisiyle XVIII. ve XIX. yüzyıllar boyunca ortaya çıkan aşırı Sübjektivizm, dini tamamen ferdi bir olaymış gibi anlama eğilimini doğurmuştu. XIX. Yüzyıldan XX. Yüzyıla geçiş bu konuda bir tutum değişikliğini de beraberinde getirmiş ve din uzmanlarının çalışmaları dinde "objektivizm"in ihmalinin yanlışlığını göstermiştir. Sosyologların XIX. Yüzyılın ortalarından itibaren dini olayların incelenmesine verdikleri önem ilmi ve tecrübi metotlarla mücehhez bir Din Sosyolojisi disiplinin bilim alanında kendini kabul ettirerek ortaya koyduğu başarılı çalışmalar, dini toplumsal ve objektif yönünün önemini açıkça ortaya koymuştur. Gerçi, bir kısım sosyologların aşırı "Sosyolojizm"i bu kez de onları, dini, her şeyden önce bir

toplum olayı olarak görmeye hatta onun sadece toplumun bir fonksiyonundan başka bir şey olmadığını iddia etmeye sürüklemişti. Gerçekte ise din, psikolojik bir vakıa olması dolayısıyla ferdi alakadar ettiği gibi aynı zamanda sosyal bir olay olması dolayısıylada toplumu ve sonuç olarak da sosyolojiyi ilgilendirmektedir. Toplumların dini tarihine baktığımızda, ferdi özellik ve tecrübenin en eski uygarlık düzeylerinde bile kendini göstermesine karşılık, kolektif tapınmanında en gelişmiş ve en ileri din, kültür ve medeniyetlerde dahi önemli rol oynadığını görürüz (Günay, 1998: 208).

1.4. Ergenlik Dönemi ve Din Algısı

Buluğa erme dinde sorumluluğun başlangıç işareti olarak kabul edilmiştir. Bu durum bu dönemin önemini artırmıştır. Ergen din nazarında yetişkin kişi statüsünde yer alır; o artık dinin emir, yasak, görev ve kuralları çerçevesinde davranışlarının sorumluluğunu yüklenmiş birisidir. Bu bakımdan bu dönemin gelişim özelliklerinin çok iyi bilinmesi büyük önem taşımaktadır.

Ergenlikteki gelişim özellikleri, çocukluğa oranla oldukça farklı hem nitelik hem de nicelik bakımından çok yoğundur. Bağımsızlık kişilik sahibi olma, toplumda ki yerini ve rolünü öğrenme tam olarak bu dönemde gelişir. Bir dünya görüşü geliştirme, kendine yön verecek değerleri araştırma, hayatın anlamı ve kendisinin yeri ve rolü konusunda tatmin edici cevaplar bulma gibi arayış ve yönelişler gençlik döneminin kendine has davranış özelliklerindendir. Bu dönemde dini duygunun bilinçli olarak uyanışı ve gelişimi açıkça görülebilmektedir. Ergenin gerek kendi iç dinamizmindeki iniş çıkışlar, gerekse toplumda sürekli değişen değer yargıları dolayısıyla dini bakımdan bocamlalar ve çelişkili durumların yaşanması kaçınılmaz bir hal alır. Fakat gençlerin çoğu için din, "güvenlik", "kimlik", "bağlanma" ve ihtiyaçlarına cevap vermesi bakımından etkisi yüksek ve güçlü bir değer olarak anlam kazanmaktadır (Koca, 2007: 16). Ergenin dini gelişimi ile birlikte yaş, cinsiyet, okul durumu, ailenin eğitim seviyesi, ekonomik durum ve çevrenin etkisine göre din algısı düzeylerinin nasıl olduğunu ele alacağız.

Ergenlerde dini gelişim genel olarak üç aşama da incelenir:

1. Dini Şuur(Dini uyanış) Dönemi(12-14):

2. Dini Şüphe ve Tereddütler Dönemi(14-18):

3. Dini İnançta İstikrar Dönemi(18-21):

1. Dini Şuur Dönemi: Dini şuur, gençlik dönemi dini gelişiminin ilk aşamasıdır.

12–13 yaşlarından itibaren soyut düşünme yeteneğinin gelişmesiyle birlikte ergenin dini duygu ve düşüncesi farklı bir boyut kazanır. Bu yaşlarda ergen bir yetişkin gibi düşünebilme kapasitesine sahiptir. Artık daha hayati meseleleri sorgulayıp düşünebilmekte kendine göre bir fikri temel oluşturmaktadır. Bir taraftan yaşadığı dünyanın sorunlarıyla uğraşırken, diğer taraftan dini ve metafizik konularda akıl yürütmeye başlar. Gençlerin dini şuurunun oluşmasında zihinsel yeteneklerinin olduğu kadar, yaşadığı duygusal yoğunluğunda rolü büyüktür. 12 yaşına kadar öğrenip kabul ettiği büyük bir kısmı yetişkinlerin otoritesi ve çevrenin telkinlerine dayalı dini anlayışı terk edip, kişisel kararıyla kabul ettiği dini anlayışa geçmek hiç de kolay olmayacak, büyük bir boşluk, şaşkınlık ve kararsızlık yaşayacaktır. Bu kararsızlık içinde fıtratı gereği Allaha yönelir. Dini inanç ve değerler onun hayatında büyük bir önem kazanır. Çocukluk dönemi Allah inancının aksine, Allah'ı soyut ve manevi bir varlık olarak tasavvur eder. Fakat bazı gençler Allahın varlığı ve sıfatları hususunda uzun düşünce denemeleri yaşayabilirler (Hökelekli, 2002: 269).

12-13 yaşlarındaki çocuklarda Allah tasavvuru iyice ruhanileşmiştir. Genel olarak ergenlikte Allah şekilsiz, cisimsiz, hiçbir şeye benzemez, soyut ve manevi bir tarzda algılanmaktadır. Fakat u konudaki güçlükler bütünüyle sona ermiş değildir. Bazı ergenler Allah'ın varlığı konusunda uzun düşünme denemelerine girişirler; zihnin sebeplilik ilkesiyle onların ulaşabileceği sonuç Allahın varlığına ve yaratıcılığına olan inançlarında bir canlanma ve güçlenme olsa bile "Zorunlu Varlık", "Vacibu'l Vücut" kavramı onlar için kolay anlaşılan bir şey değildir (Koca, 2007: 18).

2. Dini Şüphe ve Tereddütler Dönemi: Ergenlik döneminin en bunalımlı safhasına girmeden önce yaklaşık iki yıl dini duygu yoğunluğunun en yüksek seviyesini yaşar. İbadetlerini tam yapar, cami cemaatine katılmaktan büyük haz duyar, günah-sevap, haram-helal kavramlarına hassasiyet gösterir (Hökelekli, 2002: 270). Fakat bu şevk dönemi fazla sürmez. Zihinsel ve fiziksel yeteneklerindeki gelişim, güçlenen bağımsızlık duygusu, ilgi alanının değişmesine ve her türlü otoriteye karşı tepki geliştirmesine sebep olur (Bahadır, 2006: 310). Dini gelişim açısından bakıldığında ergenlik, bir taraftan dini uyanış ve dini dönüşün ortaya çıktığı bir dönemken, diğer

taraftan da dini şüphe ve kararsızlıkların en yoğun şekilde yaşandığı, çelişki ve çatışmaların hızla artış gösterdiği bir dönemdir. Bu alanda yapılan araştırmalar, genel olarak gösteriyor ki ergenlik, inanç açısından şüphelerin en yoğun olduğu dönemdir. Batıda bu konuda yapılan araştırmalarda 13–16 yaş erkeklerin %75'i kızların ise %50'i inancında şüphe içerisindedir (Köylü, 2000: 136). Ergenlerin yaşadıkları dini şüphe ve çatışmaların iki temel özelliği vardır; Birincisi, bu dönem gençleri son derece duygusaldır; ikincisi, çoğu zaman başka alanlardaki uyumsuzluk ve çatışmalardan kaynaklanmaktadır (Hökelekli, 2002: 270).

Ergenler, dini gelişimin şüphe aşamasında geleneksel kabullere olduğu kadar yenilerine karşı da tenkitçi bir tutum içindedir. Çocukluktaki teslimiyetçi tavrını tamamen bırakır. Bu onun reddetme niyetinden değil hakikate ulaşma gayretinden kaynaklanmaktadır. Ergenliğe yaklaşırken çocuk daha önce büyük bir coşkuyla yaptığı ibadetlerini aksatmaya başlar. Dini pratiklerini yerine getirmedeki bu gevşeme, bir süre sonra ortaya çıkacak dini şüphelere temel teşkil edecektir (Bahadır, 2006: 256-263).

Bağımsızlık ve güçlülük duygularını kazanmaya başlayan ergen dikkatle takip ettiği etrafındaki farklı dinlerden, inanç ve değerlerden, birisini tercih etme ihtiyacı hisseder. Bu ihtiyaç ile ergen hem kendi inanç ve değerlerini yeniden gözden geçirecek hem de hayatın sentezini eleştirel tarzda yapabilme gücünü kazanacaktır (Bahadır, 2006: 260). Çocukluktan getirdiği inancını yeniden gözden geçiren ergenin önünde üç seçenek vardır: ya bu inancı olduğu gibi kabul eder, ya şüpheli noktalarda kendine has çözümler bularak var olan inancını içselleştirir, ya da bu inancını tamamen terk eder.

Ergenlik dönemin de yaşanan dini şüpheler ergenin gelişimsel yapısından kaynaklanabileceği gibi içinde bulunduğu sosyokültürel şartlardan da kaynaklanabilir.

Dini şüphelerin gelişimsel nedenlerinin başında zihinsel yeteneklerdeki artış gelir. Bir ergen gibi eleştirel düşünebilen gençte bağımsızlık ve güçlülük duyguları hızla gelişir. Ergenlerin dini gelişimleri içerisinde "dini şüpheler" belirgin bir özellik olarak kendilerini ortaya koyarlar. Batı ülkelerinde yapılan araştırmalar, erkek ergenlerin %75, kızların ise %50 dolaylarında bir iman şüphelerini yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Mısırda yapılan bir araştırmaya göre ise, Müslüman erkek ergenlerin %27'si kızların ise %21'i böyle bir şüphe krizi yaşamışlardır (Koca, 2007: 20). Ülkemizde yapılan araştırma sonucu ise, dini şüphe tecrübesini geçirdiğini ifade eden ergenlerin %30

dolaylarında olduğu tespit edilmiştir (Hökelekli, 1988: 73-83). 2000 yılı içerisinde SEDAR Araştırma Kurumunca İstanbul'da ilköğretim ve lise öğrencileri üzerinde yapılan araştırma sonuçlarına göre; "bütün dini inançları benimseyen" öğrenci oranı ilköğretim 7. ve 8. Sınıflarında toplam %84.4 olup, dini konulara ilgisiz ya da karşı tutum sahibi olanlar %3.6 dolayında bulunmuştur. İlköğretim öğrencilerinin %8.5'inin ise "arayış ve şüphe" içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Lise sınıflarında ise bu oranlar şöyledir: öğrencilerin %75.9'u kesin dini inanç ve tutum sahibidir; ilgisiz %4.4 ve dine karşı %1.1 olanlar oldukça küçük bir orandır. Toplam %10.6 nispetinde lise öğrencisinin ise "arayış ve şüphe"leri bulunmaktadır (Ayhan, Hökelekli ve diğ, 2001).

Ergenlerin dini şüphe ve çatışmaların doğmasında etkili olan faktörleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

a. Bağımsızlık duygusunun uyanmasıyla, her türlü otoriteyi reddeden isyankâr eğilimin gelişmesi; yetişkinlere olan güvenin sarsılması.
b. Cinsi güdülerin doğuşu ve suçluluk duygusunun belirmesi; nefsanî arzuların dini ahlak kurallarına karşı ayaklanması.
c. Hayatın anlamsızlığı, mantıksızlığı duygusunun güçlü etkisi.
d. Dini eğitim yetersizliği sebebiyle, uygunsuz ve başarısız bir dini sosyalleşme ortaya çıkması.
e. Günlük hayat olayları ve bazı bilimsel teorilerle dini inanç ve öğretiler arasına bir uyuşmazlık ve çelişki görülmesi.
f. Dindarların ve din görevlilerinin bazı tutum ve davranışları.
g. Dini konularda bilgi eksikliği ve rehbersizlik.

3.Dini İstikrar Dönemi: Ergenliğin son döneminde genel olarak dini arayışlar, bocalamalar, şüphe ve kararsızlıklar yatışır ve bir sonuca ulaşır. Çünkü genç din konusunda kendi tutumunu tam olarak belirleyebilecek zihni ve duygusal olgunluğa ulaşmış olur. Bu dönemde, din ile ilgili kesin tercihler ve kararlar kendilerini açıkça gösterir. Gençlerin bir bölümü, dini bunalıma yol açan çatışma süreci içerisinde, çocukluk inançlarından çok farklı olarak, dini değerler dünyasın yeni baştan kurarlar. Bu noktada, gençlerin büyük çoğunluğu toplumdaki dini cemaat ya da grupların destek ve tasvibine ihtiyaç duymaları sebebiyle, bağlandıkları ve katıldıkları gruba olan üyeliklerini de iyice pekiştirirler. Bir bölümü, aileden aldıkları dini inanç ve değerleri

geleneksel kalıpları içerisinde olduğu gibi ya da çok az değişiklikle sürdürürler. Bunlar içinde aile bağları büyük önem taşır. Dini ilgi ve bağlılık böylece aile modelini esas alan bir çizgi üzerinde varlığını sürdürmeye devam eder. Gençlerin bir bölümü de bu dönemde dini bütünüyle reddederek ilgisiz, dinsiz veya bilinmezci(agnostik) olurlar. Fakat gençler arasında din karşıtı ya da büsbütün dine ilgisiz olanların oranı diğerlerine göre çok alt seviyelerdedir. Ülkemizde üniversite öğrencileri üzerindeki araştırmaları esas aldığımızda, inançsız, din karşıtı ve dine ilgisiz olanların toplam oranının ortalama %4-20 arasında değiştiği görülmektedir (Erdoğan, 1977: 87-89). Buna karşılık gençlerin büyük çoğunluğu dine olumlu bir ilgi duymakta, az ya da çok dinin etkisini kendi yaşayışlarında hissetmektedirler (Koca, 2007: 25).

Kohlberg, insanların sürekli bir ahlaki gelişim içinde olduklarını ve bu gelişmenin 6 aşamada gerçekleştiğini söyler. Bu gelişim evreleri belirli bir sıra oluşturur ve her evre bir öncekinden daha farklı özellikler gösterir.

(a) Gelenek Öncesi Düzey: İki evreden oluşur: Bağımlı ve bireyci, çıkara dayalı alış veriş devresi.

(1) Bağımlı Evre: Bağımlı evrenin en tipik özelliği otoriteye boyun eğme ve cezalandırılmaktan korkmaktır. Bu evredeki birey için davranışın sonuçları önemlidir.

Az zarar veren davranış, çok zarar verenden daha iyidir. Örneğin iki bardak kıran, nedeni ne olursa olsun bir bardak kırandan daha kötü bir iş yapmıştır.

(2) Bireyci ve Çıkara Dayalı Alış-Veriş Evresi: Bu evrede temel arzu, bireyin kendi ihtiyaçlarını tatmin etmesidir. Bireyler arasında çıkara dayalı alış-veriş yapılabilir. Her şey karşılıklıdır. Gelenek öncesi düzeye ait olan ahlaki tutumlar 9 yaşına kadar olan çocuklarda ve bazı yetişkinlerde görülür.

(b) Geleneksel Düzey: İki evreden oluşur: Karşılıklı kişiler arası beklentiler, bağlılık, kişiler arası uyum ve sosyal sistem ve vicdan evresidir.

(1)Karşılıklı Kişiler Arası Beklentiler, Bağlılık ve Kişiler Arası Uyum Evresi: Bu evredeki bireyler grupla ilgilenir, grup normlarına ayak uydurmaya çalışır. İyi olan davranış başkalarını memnun eden davranıştır. Bireyler, davranışları sonuçlarına göre değil, nedenlerine göre değerlendirir.

(2) Sosyal Sistem ve Vicdan Evresi: Bu evrede bulunan bireylere göre doğru, toplumun ve grubun refahı doğrultusunda davranmaktır. Sosyal düzeni korumak oldukça önemlidir. Geleneksel düzeye ait olan ahlaki tutumlar 9–15 yaş arasındaki çocuklarda ve birçok yetişkinde görülür.

(c)Gelenek Üstü Düzey: İki evreden oluşur: Sosyal anlaşma, bireysel haklar evresi ve evrensel ahlaki prensipler evresi.

(1) Sosyal Anlaşma ve Bireysel Haklar Evresi: Bu evrede kanunlara, sosyal bir anlaşma olarak çoğunluğun haklarını koruyacağı için uyulur. Topluma yararı olacaksa kanunların değişebileceği kabul edilir. Bu evreye ait yargılara çok az yetişkinin erişebileceği, bunun da 20 yaş civarında kazanılabileceği belirtilmektedir.

(2) Evrensel Ahlaki Prensipler Evresi: Bu evrede bulunan bireyler tüm insanlığın uyması gereken ahlaki prensiplere göre davranır. Ahlaki prensipler ise adalet, eşitlik ve başkalarının haklarını korunaktır. İnsanların çok azının bu evreye ulaşabildikleri belirtilmektedir (Kulaksızoğlu, 2003: 101-102).

Ergenler genellikle ahlaki gelişim dönemlerinin 3. ve 4. evrelerinde yer alırlar.

Açıkça ifade etmeseler de gelişimin her alanında olduğu gibi ahlaki alanda da yetişkinlerin rehberliğine ihtiyaç duyarlar. Anne-baba ve diğer yetişkinler ergenlerin ahlaki gelişimine yardımcı olmak için çeşitli yollar takip edebilirler. Bu yollardan biri ergene başkalarına yardım etme fırsatı vermektir. Genç nesle diğer gamlık, şefkat, cömertlik, sorumluluk gibi değerleri öğretmenin en etkili yolu, onlara başkalarına yardım etme mutluluğunu tattırmaktır.

Diğer bir yol ergenleri yüksek aşamada olan kimselerin muhakeme gücüne ilgi duyarlar. Böylece üst ahlaki seviyede bulunan kimseler ergenler için ahlaki açıdan bir model oluşturur. Yetişkinler ergenlere üst ahlaki evrelerin özelliklerini fark ettirerek, bir düşünceyi aşılama işlemine başvurmaksızın onların düşüncelerine etki edebilirler (Yaman, 2008: 56).

Sonuç olarak ergenlik dönemi dini gelişiminin dini şuur, dini şüphe ve dini istikrar olmak üzere üç aşamadan oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu dönemde ergen daha önce somut varlıklara benzettiği Allah'ı, soyut bir şekilde ifade etmeye başlar.

Düşüncelerini ve inançlarını eleştiri süzgecinden geçirir. Ergenin bu dönemde dini alandaki çabası sonucu elde edeceği birikim, hayatının ileriki yıllarında sahip olacağı inancın temelini oluşturur. Ahlaki gelişim açısından bakıldığında ise, ergenlerin genellikle Kohlberg'in geliştirdiği ahlaki gelişim basamaklarından 3. ve 4. evrede yer aldığı söylenebilir.

BÖLÜM 2: YÖNTEM

2.1. Araştırma Konusu ve Problemin Ortaya Konulması

Bu araştırmanın konusu, Muş merkezde bulunan farklı statüdeki lise okullarında okuyan öğrencilerin Din algısı ve onların bu algılarını etkileyen psiko-sosyal durumların belirlenmesidir. İnsanların dini duygu ve düşüncelerini etkileyen birçok sebep vardır. İnsanın doğduğu yer, yaşadığı aile, içinde bulunduğu toplum, kültür, anne babanın yaklaşımları, anne babanın dine bakışları, insanın içinde bulunduğu zaman(yaş), eğitim durumu, sosyal çevre vs. insanın dine bakışını büyük oranda etkilemektedir. İlk insandan itibaren insanın din ihtiyacı hep olmuş ve insan bu ihtiyacı giderme arayışında bulunmuştur. Din, tarihin bütün devirlerinde ve bütün toplumlarda daima mevcut olan evrensel ve köklü bir olgudur. İnsana hitap eden ve insan için söz konusu olan din, insanla beraber var olmuş ve tarih boyunca varlığını sürdürmüştür.

2.2. Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Ergenlik dönemi, tabiatı itibariyle sorunlu, bunalımlı bir hayat devresi olarak bilinir ve kabul edilir. Gençlerin yaşadıkları sorunlar yalnızca gelişmiş ülkelere mahsus bir durum olmayıp, çeşitli kültürlerde ve zamanlarda az çok benzerlerine rastlanan, neredeyse evrensel bir olgudur. Bununla birlikte bu sorunların gerek derinliği gerekse yaygınlığı, son yüzyılda çok ileri boyutlara ulaşmış gözükmektedir. İlk olarak Erikson tarafından dile getirildiği şekliyle, günümüz gençleri bir “kimlik bocalaması” ya da “bunalımı” sürecini yaşamaktadırlar. Kendini tanıma ve tanımlama, toplumdaki rolünü ve hayattaki amacını belirleme konusunda gençlerin ciddi sıkıntıları ve arayışları gözlenmektedir (Bilgin, 1994: 68). Bu ciddi sıkıntı ve arayış döneminden din de nasibini almıştır. Peter L. Berger “ Modern dünyada “Batı” tipi bir toplumsal yapı ve düzene sahip ülkelerde dinin toplumsal konumu az farkla da olsa birbirine benzerdir. Aydınlanma hareketi ile başlayan süreç “dünyevileşeme”(secularisme) ile son buldu ve dinin toplumdaki fonksiyonları etkisiz hale geldi. Daha önceleri toplumun bütününe hitap eden ortak ve birleştirici bir değer olarak din, modern toplumda gücünü ve etkinliğini yitirdi. Daha çok bireysel vicdanlarda ya da kendi içine kapalı dini cemaat ve gruplar içerisinde yaşatılan kişisel, özel ve öznel bir yaşama alanı, bir tercih ve tutum konusu haline geldi” der (Hökelekli, 2002: 12).

Buna göre modernleşmenin sekülerleşmeye neden olduğu, hatta bazı coğrafyalarda bunun daha fazla hissedildiği bir gerçektir. Fakat toplumsal seviyedeki sekülerleşmenin mutlaka bireysel bilinç seviyesinde de gerçekleşmesi gibi bir zorunluluk yoktur. Nitekim bazı dini kurumlar birçok toplumda güç ve etkilerini yitirmiş olsalar bile, hem eski hem yeni dini inanç ve ibadet şekilleri, bazen yeni kurumsal şekillere bazen de aşırı bir dini ifadeye dönüşerek, fertlerin hayatlarındaki yerlerini korumuşlardır.

Türkiye açısından gençlerin eğitimiyle ilgili olarak 1997 yılında zorunlu eğitimin 5 yıldan 8 yıla çıkarıldığı bir dönem yaşanmıştır. Aynı zamanda bu kesintisiz zorunlu 8 yıllık eğitim din eğitimi açısından İmam-Hatip Liseleri üzerinden halen de devam eden din eğitimi tartışmalarının yoğun olarak gündeme geldiği bir döneme işaret etmektedir (Bozan, 2007: 70).

Lise gençliği 1982 Anayasası ile birlikte okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin zorunlu olduğu bir dönemde eğitim görmektedir. Aynı zamanda onların eğitim süresi içerisinde ilköğretimde 2000 ve ortaöğretimde de 2005'te 1982'den itibaren ilk defa Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi programlarında esaslı değişiklikler olmuştur (Kaymakcan, 2007: 11).

İnsanların dini duygu, düşünce, kanaat, tutum ve davranışlarından oluşan dini hayatlarını ve din algılarını etkileyen çok çeşitli sebepler vardır. Gençler farklı sorunlar yaşamakta ve yaşanan bu sorunlar yalnızca gelişmiş ülkelere mahsus olmayıp benzerlerine farklı kültürlerde ve zamanlarda rastlamak mümkündür (Kaymakcan, 2007: 10).

Köy kültürüyle şehirleşme arasında kalmış olan küçük Anadolu şehirlerinde yetişen gençlerin dini hayatlarını etkileyen unsurlar üzerinde durulduğunda, birçok kişi şehirleşmiş kentlerdeki gençlere nazaran bu şehirlerdeki gençlerin daha şanslı olduğunu düşünmektedir. Ancak geleneksel durumun tam olarak devam etmediği, şehirleşmenin de kendini tam olarak hissettirmediği bu şehirlerdeki gençler eskiye karşı çıkmayla yeniyi kabullenememe arasında bocalamaktadırlar. Bizim araştırmamız işte böyle bir Anadolu kenti olan Muş merkez lise öğrencilerinin 'Din Algısı'nı ve etkilendiği alanları araştırmaktır. Bu araştırmanın sonuçlarının bu alandaki çalışmalara büyük katkı sağlayacağına inanıyoruz.

Hipotezler

Ergenlik ya da gençlik döneminin önemli aralığı olan lise çağı dini uyanış ve bilinçlenme, geleneksel değerlere karşı tenkit, tepki, şüphe ve güvensizlik tutumlarının gelişmesi, yeni dini arayış ve tercihlere yönelme, geçici yada uzun süreli dine ilgisizlik ya da dini bir grup veya cemaat içerisinde kendini bütünüyle dine verme…gibi davranış eğilimlerinin varlığını hissettirdiği bir süreç olarak yaşanmaktadır.

Ülkemizde son iki yüzyılda çok köklü toplumsal ve kültürel değişmeler yaşandı. Bütün geleneksel kurum ve yapıları içine alan bu değişim, uyumsuzluk ve çatışmaları da beraberinde getirdi. Değişen toplum düzeni içinde farklı rol beklentileri ve bu değişime paralel biçimde değişime zorlanan gençler ruhsal bir gerilim ortamında kimlik arayışlarını sürdürmek durumunda kalmışlardır (Hökelekli, 2002: 13).

Genel hipotezimiz kendi yaşı gereği değer yargıları hızla değişen gencin, içinde yaşadığı toplumun değerlerinin de hızla değişmesi ve çevresindeki değişiklikler, onun "din'i algı"sının belirlenmesinde büyük oranda etkilidir.

Dolayısıyla genci etkileyen kişi, grup, olay ve olgunun bilinmesi bu çalışmanın temel amacıdır. Buradan yola çıkarak araştırmamızın alt hipotezlerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Liseli gençlerin cinsiyet faktörüne bağlı olarak aralarında din algısı konusunda farklılık vardır.
2. Liseli gençlerin yaşlarının ilerlemesiyle birlikte gelişen ve değişen duygusal ve zihinsel faktörlere bağlı olarak aralarında din algısı konusunda farklılık vardır.
3. Liseli gençlerin okul türüne bağlı olarak aralarında din algısı konusunda farklılık vardır.
4. Liseli gençlerin uzun süre yaşadığı yerleşim yerine bağlı olarak aralarında din algısı konusunda farklılık vardır.
5. Liseli gençlerin ekonomik düzeyine bağlı olarak aralarında din algısı konusunda farklılık vardır.
6. Liseli gençlerin Anne-Babanın dini yaşantısına bağlı olarak aralarında din algısı konusunda farklılık vardır.
7. Liseli gençlerin Anne-Babanın çocuğuna karşı tutumuna bağlı olarak aralarında din algısı konusunda farklılık vardır.

8. Liseli gençlerin aralarında ailede okunan kitaplar ve belli günlerde yapılan dini uygulamalara bağlı olarak din algısı konusunda farklılık vardır.
9. Liseli gençlerin aralarında dışarıdan din eğitimi almaya bağlı olarak din algısı konusunda farklılık vardır.

2.3. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmaya katılan ortaöğretim öğrencilerinin soruları doğru ve aynı algıladıkları varsayılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin ankette belirttikleri görüşler, içinde bulundukları şartlardan etkilenmemektedir. Örneklem evreni temsil edecek niteliktedir. Kullanılan ölçme aracıyla ve izlenen yöntemle araştırmanın amaçlarına ulaşılabilir.

2.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Derinlemesine yapılacak olan görüşmeler araştırmamız açısından daha faydalı olabilirdi. Ancak öğrencilerin yalnızca okul saatleri içerisinde görülmüş olması, bu zamanın kısıtlı olması, okul ve dershane sınavlarının yoğun olması nedeniyle araştırmamız yalnızca anket uygulaması ve öğrencilerle anket sonrası yapılan kısa süreli görüşmelerle sınırlı kalmıştır.

Araştırmamız ile ilgili bir diğer sınırlama ise verilerin elde edildiği zaman ile ilgilidir. Araştırmamız belirli bir örneklem grubundan 2009-2010 eğitim dönemin de elde edilen bilgi ve verilere dayanmaktadır. Değişimin süreklilik arz ettiği dünyamızda değişen her şey gibi insanlar da değişmektedir. Değişimden en çok etkilenen ve yaşamını sürdürmeye çalışan genç bireyler de zamanla düşüncelerini değiştirebilmektedir.

Araştırma sonucunda edindiğimiz veriler 2009-2010 eğitim yılı ile sınırlıdır. İleriki yıllarda konu ile ilgili yapılacak olan çalışmalarda farklı sonuçlarla karşılaşılabilir. Araştırma ile ilgili değerlendirmeler yapılırken bu nokta gözden kaçırılmamalıdır. Evren olarak belirlenen okullardaki öğrencilerin hepsine ulaşılamamıştır. Yapılan çalışmanın olması için gerekli izin alındıktan sonra farklı mülahazalar nedeniyle bazı sorunlar çıkmış ama çalışma son nihayetine ulaşmıştır.

2.5. İlgili yayın ve Araştırmalar

Liseli gençlerin dini duygu ve düşüncelerini tespit etmek amacıyla yapılmış yeterli düzeyde çalışma olduğu söylenemez. Bu konu ile ilgili yapılmış çalışmalarda genelde üniversite öğrencileri örneklem alınmıştır.

Çalışmamıza rehber olabilecek çalışmalar ise şunlardır.

Taplamacıoğlu'nun "Yaşlara Göre Dini Hayatın Şiddet ve Kesafeti Üzerinde Bir Veri Toplama Aracı Denemesi" isimli çalışması alanda ilktir.

Taplamacıoğlu'nun Türkiye genelinde, ülkeyi beş ayrı temsil bölgesine ayırarak, bu bölgelerdeki farklı yaş gruplarından seçtiği örneklem grupları üzerinde gerçekleştirdiği veri toplama aracı, dini hayata ilişkin yapılan ilk kapsamlı uygulamalı çalışmadır. Çalışmada 16-30 yaş, 30-50 yaş, 50 ve üzeri yaş dilimlerine göre deneklerin dindarlık düzeyleri beş düzeyde incelenmiştir. Araştırma bulguları, yaşla dindarlık arasında doğru orantılı, öğrenim düzeyiyle dindarlık arasında ise ters orantılı bir ilişkiyi ortaya koymuştur (Taplamacıoğlu, 1962).

Özbaydar (1970) tarafından "Din ve Tanrı İnancının Gelişimi Üzerine Bir Araştırma" isimli, 12-60 yaş aralığına sahip 1800 katılımcıdan oluşan örneklem grupları üzerinde yapılan araştırmada, 18-21 yaş grubunun rasyonel inançta yoğunlaştığı bulunmuştur. Ayrıca araştırmada yaş ilerledikçe irrasyonel inanca dönüldüğü de tespit edilmiştir. Cinsiyetin ile inanç gelişimi arasında ilişki tespit edilmemiş, ancak sosyal çevre, eğitim düzeyi ve gelir gibi faktörlerin inanç gelişiminde etkili olduğu saptanmıştır (Özbaydar, 1970).

Fırat (1977)'ın "Üniversite Öğrencilerinde Allah İnancı ve Din Duygusu" isimli doktora çalışması, Ankara'da Hacettepe, ODTU ve Ankara Üniversitesi'nin değişik fakültelerinden 312 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Allah inancı ve din duygusunun araştırıldığı çalışma sonucunda; öğrencilerin bir kısmının üniversiteye gelmeden önceki inançlarında değişme görülmüştür.

Araştırmada, üniversiteye gelmeden önceye göre, inanç bakımından rasyonel inanç, inançsızlık, inanç aleyhtarlığı ve ilgisizlikte yoğunlaşma tespit edilmiştir. Allah inancı konusunda zihni gelişim, aile ve okunan kitapların etkili olduğu, sosyal çevrenin din

duygusu konusunda etkili bir değişken olduğu bulunmuştur. Araştırmada, gelir düzeyi düştükçe rasyonel inancın arttığı, resmi veya özel din eğitimi görmüş olanlarda, görmeyenlere oranla din duygusunun daha güçlü olduğu gözlenmiştir. Cinsiyetin de din duygusunda etkili olduğu ve genel kabulün aksine, erkeklerin kızlara göre daha yüksek dini duygu düzeyine sahip oldukları bulgusu da araştırma sonucunda belirlenmiştir (Erdoğan, 1977).

Öcal (1984)'te "toplam 400 lise mezunu tarafından cevaplandırılan anketlerden elde edilen sonuçlar şöyledir: 124(% 31.00) lise mezunu müfredatı "yeterli" bulduğunu belirtmiş, 157 (% 39.25)si ise, "yetersiz" bulmuştur. Ayrıca 116 (% 29,0) lise mezunu ise "bazı sınıfları müfredatını yeterli, bazılarını yetersiz" bulmuşlardır. Müfredatın tamamını yetersiz bulduklarını belirtenlerle, bazı sınıflarınkini yetersiz bulduklarını belirtenleri bir arada mütalaa edersek, toplam 273 (% 68.25) lise mezunu, bütün sınıflara ait veya bazı sınıfların müfredatını "yetersiz" bulmaktadırlar (Öcal, 1986).

Öcal (1986) daha sonra öğretmenler üzerinde yapılan araştırmada 170 DKAB öğretmeninden 145(% 85.30)i, lise müfredat programını "yetersiz" bulurken, ancak 8(% 4.70)i "yeterli" bulmaktadır (Öcal, 1986).

Diğer taraftan, "derslerin mecburilik esasına uygulanmasının üçüncü senesi içerisinde lise öğrencilerine uygulanan ankete katılan toplam 368 öğrencinin 143 (% 38.86)ü müfredatı yeterli bulurken, 185 (% 50. 28)i "yetersiz" bulduklarını ifade etmişlerdir. Bu arada 38(% 10.32)i ise, "fikrim yok" şeklinde bu konuda kanaat belirtmişlerdir.

Bayyiğit (1987) Selçuk Üniversitesi'nde 954 erkek ve 612 kız üniversite öğrenci üzerinde yaptığı çalışmada, öğrencilerin hemen tamamının Allah inancı konusunda olumlu, rasyonel inancın baskın olduğunu bulmuş, inanç ve tutumların oluşmasında en önemli faktörün aile olduğunu tespit etmiştir. Araştırmada, namaz, oruç gibi ibadetlere karşı öğrencilerin olumlu yaklaşıma sahip olmakla birlikte; uygulamada ilgisiz oldukları belirlenmiştir.

Bayyiğit, ayrıca, öğrencilerin geldikleri sosyal çevre ve gelir düzeyi ile dini tutumları arasında anlamlı ilişki bulmuş, üniversite öncesi alınan din eğitiminin dini inanç ve tutumlarda farklılıklara yol açtığını tespit etmiştir. Araştırmada cinsiyet ile dini inanç ve tutumlar arasında ise; belirgin bir ilişki saptanmamıştır (Bayyiğit, 1987).

Selçuk (1990) Ankara merkezde görev yapan 46 okuldan 114 öğretmenle yüz yüze görüşme yöntemiyle gerçekleştirdiği araştırmasında, çocuğun içinde bulunduğu büyüme süreci ile gelişim evrelerinin çeşitli özellikleri sürekli göz önüne alınarak, çocuğun anlayışına dönük olarak din eğitimi ve öğretimi verme amacına yönelik, öğretmenlerin görüşlerine başvurmuştur (Selçuk, 1991).

Kula (1993) "Kimlik ve Din (Ergenler Üzerine Bir Araştırma)" isimli araştırmasında, Bursa merkezdeki çeşitli liselerin öğrencilerinden oluşan, değişik sosyo-ekonomik düzeye mensup 16–21 yaşları arasında bulunan, 800 kişilik bir örneklem grubu üzerinde çalışmıştır. Araştırmanın veri toplama aracının birinci bölümünün oluşturulmasında Glock ve Stark'ın dindarlık ölçeğinden faydalanılmış, dindarlık ile ilgili 30 sorudan oluşan bir bölüm oluşturulmuştur. İkinci bölüm kimlik yapısını ölçmeyi amaçlayan 34 sorudan, üçüncü bölüm ise; din-kimlik ilişkisinde dinin referans oluşunu belirlemeyi amaçlayan 9 cümleden oluşturulmuştur. Araştırma sonucunda, din ve kimlik arasında karşılıklı ilişki tespit edilmiştir. Bulgulardan, gençlerin kimlik arayışlarında dini değerlerin az ya da çok rolünün olduğu bulunmuş, Ancak 16-21 yaş grubu gençlerin, duygu, düşünce ve tutumlarının tam bir kararlılık gösteremeyeceği sonucuna varılmış, bu yaş grubu üzerinde yeni araştırmalar yapılması tavsiye edilmiştir (Kula, 2001).

Köktaş (1993) tarafından İzmir'de çeşitli gelir düzeyinden 680 kişi üzerinde yaptığı araştırmada, eğitim, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, çevre, meslek vb. bağımsız değişkenleriyle dindarlık arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırma sonucunda, gelir ve eğitim düzeyiyle dindarlık arasında ters orantılı bir ilişki bulmuş, yaş ilerledikçe dindarlık düzeyinin arttığını tespit ederken, dindarlık düzeyi bakımından kadın ve erkekler arasında fark gözlememiştir (Köktaş, 1993).

Kılavuz (1993) "Ergenlerde Özdeşleşme ve Din" isimli doktora çalışmasını, Bursa'daki orta dereceli okul öğrencilerinden grup yöntemiyle seçilen 12–20 yaş arası 706 öğrenci üzerinde yapmıştır. Araştırma sonucunda, ergenlerin fiziki ve psikolojik özellikler yönünden kendilerine en çok benzeyen, kendilerine sevgi gösteren, güç ve üstünlük özelliklerine sahip modellerle özdeşleştikleri tespit edilmiştir. Kılavuz, ahlaki ve dini tutum ve davranışlar konusunda ise; ergenlerin en çok özdeşim kurdukları kimselerden etkilendiklerini belirlemiştir (Kılavuz, 1993).

Altınok (1994)'te Bursa'daki 12 lisenin son sınıf öğrencilerinden 715'ine uygulanan anketle elde edilen verilere göre ise: Öğrencilerin 200(% 28)ü DKAB derslerinin konularını "yeterli" bulurken, 352 (% 49)si "yetersiz" bulduklarını ifade etmişlerdir. 163 (% 23)ü ise, "kararsız" olduklarını belirtmişlerdir (Altınok, 1994).

Karacoşkun (1994), tarafından Samsun, Bafra ve Alaçam İmam Hatip Lisesi öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada, öğrencilerin dini tutum düzeyleri genel olarak yüksek bulunmuştur. Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin dini tutum ve davranışlarına etki eden faktörlerin başında sınıf düzeyi, ailenin ekonomik durumu, anne baba tutumları, dinin gereklerini yerine getirme durumları, öğrencilerin dini basın yayın organlarına ilgi durumları yer almaktadır (Karacoşkun, 1994).

Uysal (1995)'ın "Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri" isimli çalışmasında dini tutum ile ibadet, davranış, dindarlık algısı ve şahsiyet özellikleri ilişkisi ve katılımcılar arasındaki tutum farkları araştırılmıştır. Örneklem grubu; öğrenci ve araştırma görevlilerinden oluşan 330 katılımcıdan oluşmuştur. Araştırma sonucunda, dindarlık algılarıyla kişinin dini inanç, tutum ve davranışları arasında ilişki bulunmuş, dindarlık algısı ile şahsiyet özellikleri arasında da anlamlı ilişki tespit edilmiştir (Uysal, 1995).

Kaya (1998) "Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum" isimli doktora çalışmasında, üniversite öğrencilerinden oluşan 566 kişilik bir örneklem grubuyla çalışmıştır. Araştırmada, bireylerin dini tutumunu olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen, genel anlamda eğitim, özel anlamda ise ailede anne-baba, okulda öğretmen, sosyal çevrede etkileşimde bulunduğu arkadaş ve diğer insanlardan oluşan çevre faktörleri incelenmiştir. Araştırma bulgularında, cinsiyet, mezun olunan lise, fakülte, anne-babanın öğrenim durumu, anne-babanın namaz kılma ve oruç tutma durumu, evdeki dini uygulamalar ve okunan dini yayınlar, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri, okul arkadaşları, yakın akrabalar, komşular, din görevlileri, dinlenen vaaz ve hutbeler, Kuran kursları, kitle iletişim araçları ve doğal olaylar ile üniversite öğrencilerinin dini tutumları arasında önemli ilişki tespit edilmiştir. Kaya, yerleşim yeri, ailenin gelir düzeyi ve din eğitimcileri dışındaki öğretmenler ve mahalle arkadaşlarıyla dini tutum düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını belirlemiştir (Kaya, 1998).

Yıldız (1998) bu araştırmada da kullanılan veri toplama aracını kullandığı araştırmasında, İzmir'de farklı fakültelerden 555 üniversite öğrencisinden oluşan bir örneklem grubuyla çalışmıştır. Araştırma sonucunda, yaş ve cinsiyetle dindarlık arasında P<.00 düzeyinde anlamlı ilgileşim bulan Yıldız, sosyo-ekonomik düzey değişkeni açısından bu düzeyde bir korelasyon saptamamıştır. Araştırmada, cinsiyete göre dindarlık ortalamalarında, erkek öğrencilerin kız öğrencilerden P<.00 düzeyinde daha yüksek puana sahip oldukları da tespit edilmiştir (Yıldız, 1998).

Konrad Adanaur Vakfı'nın(1999), "Türk Gençliği 98, Suskun Kitle Büyüteç Altında" yaptığı çalışmada, 15-27 yaş grubu gençler örneklem olarak seçilmiştir. Değerler ve kimlikle ilgili bölümlerde gençlerin dinle ilgili görüş ve tutumlarına yer verilmiştir. Milliyetçilik ya da ulusal özdeşlik duygusunun dine bir alternatif oluşturamayacağı belirtilmiş, Türkiye pratiğinde din ve milliyetçiliğin gençlerin kimlik oluşumunda biri diğerinden bağımsız iki referans olarak değil, birbirini bütünleyici olarak yer aldığı vurgulanmıştır (İstanbul Mülkiyeliler Vakfı Sosyal Araştırmalar Merkezi, 1999).

Şahin (1999) tarafından yine bu araştırmada uygulanan veri toplama aracının kullanılarak Konya Selçuk Üniversitesi'nin değişik fakültelerinden 898 öğrenciden oluşan bir örneklem grubu üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, dindarlık ile sınıf düzeyi, ailenin dindarlık düzeyi, dışarıdan din eğitimi alma durumu ve alınan din eğitiminin türü arasında anlamlı ilişki bulunmuştur (Şahin, 1999).

Gürses (1999) tarafından Uludağ üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinden seçilmiş 261'i erkek(%53) 229'u kız (%46) toplam 490 öğrenci üzerinde yapılan çalışmada dindarlıkla otoriteryen kişilik arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılmış ve içgüdümlü dindarlar dine karşı olumsuz tavrı olanlardan, onlarda dışgüdümlü dindarlardan daha otoriteryen bulunmuştur (Gürses, 1999).

Ekşi İstanbul imam hatip lisesi öğrencileri ve diğer lise öğrencileri üzerinde karşılaştırmalı yaptığı çalışmada, araştırmaya katılan kız öğrencilerin %45.6'sı İmam Hatip Lisesinde %46'sı da genel lisede okumaktadır. Araştırmaya katılan erkek öğrencilerin %54.5'i İmam Hatip Lisesinde, %64'ü de genel lisede okumaktadır. Araştırmaya göre İmam Hatip Lisesi öğrencileri, ilgi görme, oto kontrol ve bağımsız kişilik özellikleri bakımından Türkiye ortalamasının üstünde puan almışlardır. Genel lise öğrencileri ise bağımsızlık, yaratıcı kişilik, değişiklik, saldırganlık, özgüven, ilgi

görme ve gösteriş kişilik özellikleri bazında Türkiye ortalamasının üzerinde çıkmışlardır (Ekşi, 2006).

Ak (2002), tarafından 17-25 yaşlar arasında 403 gencin dini şüphelerine yönelik yapılan araştırmada yaklaşık olarak %34'ünün dini alt yapılarının yeterli, %47'sinin kısmen yeterli, %17'sinin yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Araştırma sonucuna göre, 17-25 yaşlar dini şüphenin en çok görüldüğü yaşlardır, 21-25 yaşlar arası gençlerin büyük bir kısmı ise inanç, inançsızlık ya da dine karşı kayıtsızlık bağlamında dine karşı kesin bir tutum belirlemektedir (Ak, 2002).

Özel (2003), "Ergenlik Döneminde Dua" isimli çalışmasında, ergenlik dönemindeki gençlerin duaya bakışını, dua ile ilgili yönlerini ve bunların dini tutum düzeyine göre değişip değişmediğini araştırmıştır. Araştırmaya göre ergenlerin dini tutum düzeyinin yüksekliği, dua etme durumu üzerinde etkilidir. Dini tutum düzeyleri yüksek olan ergenler sıkıntılı anlarında duaya daha çok başvurmaktadırlar (Özel, 2003).

Atalay (2005) Diyarbakır da ilköğretim ve liselerde yapmış olduğu çalışmada, ilköğretim ve lise örneklem gruplarında yaşın, dindarlık ve boyutlarında anlamlı farklılık oluşturmadığı belirlenmiştir. Sosyo-ekonomik düzey farkı, ilköğretim ve lise öğrencilerinin dindarlıklarında belirleyici değildir. Genel kanının aksine, hem ilköğretim hem de lise örneklem grupları arasında en düşük dindarlık ortalamasına sahip olan, yüksek gelir grubu değil de orta gelir grubu olmuştur. İlköğretim ve lise öğrencilerinin dindarlıklarında okul dışından din eğitimi almış olmalarının farklılaşmaya neden olduğu anlaşılmıştır. Özellikle lise düzeyinde, okul dışından din eğitimi almış olmanın, öğrencilerin dindarlıklarında daha etkili farklılaşmaya yol açtığı belirlenmiştir (Atalay, 2005).

Kaymakcan'ın (2007) çalışmasın da, Türkiye'de liseli gençlerin % 97.8'i kendini inanan birisi olarak tanımlamakta, % 2.2 gibi düşük bir grup ise bu soruyu olumsuz yanıtlamaktadır. "Kendimi dindar birisi olarak kabul ediyorum" sorusuna "evet" diyenlerin oranı % 81.7, "hayır" diyenler ise % 18.3'tür. Diğer ülkelerle karşılaştırıldığı zaman kendini dindar hissedenlerin oranının Türkiye'de yüksek olduğu söylenebilir. Türkiye'de kendini inanan biri kabul etmekle, dindar biri olarak kabul etme arasında % 16 düzeyinde bir farklılaşmanın olduğu anlaşılmaktadır.

Cinsiyete göre inanma konusunda t testi sonucuna göre 0:05 ve daha üst daha yüksek anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Aynı şekilde okul çeşitlerine göre farklılık oluşup oluşmadığını tespite yönelik yapılan one way anova testi sonuçlarına göre de anlamlı bir farklılaşma oluşmamaktadır (Kaymakcan, 2007: 28-29)

Dünyada gençlerin dini yaşantı ve davranışlarını bilimsel yöntemlerle anlamaya yönelik ilk çalışmalar 20. yüzyılın başlarına kadar gitmektedir. O tarihlerde ABD'de bazı bilim adamları ilk olarak anket formu hazırlayarak gençlerin kendi ifadelerinden hareketle yaşadıkları bazı dini tecrübelerin sistematik bir tasvirini ortaya koymuşlardır. Bu yapılan araştırmalar gençlerde yüksek bir dini potansiyel olmakla birlikte dini karasızlık, şüphe, arayış ve geleneksel değerleri tenkit eğiliminde oldukları sonucuna götürmüştür. Ülkemizde ise sekülerleşme ve çoğulculuk süreçleri bunlara karşı oluşan bazı tepkiler gençlerin din anlayışını etkilemiş ve din eksenli problem ve tartışmaların oluşmasına neden olmuştur. Bütün bunlara rağmen son 20-25 yılda yapılmaya başlanan araştırmalar Türkiye'de gençlerin dindarlık düzeyinin ve dini değerlere saygının Batı ülkelerine nispetle oldukça yüksek olduğunu göstermektedir (Hökelekli, 2002: 56).

2.6. Araştırmanın Modeli

Araştırma tarama modelindedir. Bu araştırma, Muş İlinde bulunan liselerdeki öğrencilerin dini algı düzeylerini ölçmek amacıyla yapılmıştır. Öğrencilere anketin ilk kısmında kişisel bilgiler ve tercihleri hakkında sorular sorulmuş, anketin ikinci kısmında ise din algısı ölçeğindeki ifadeler ile öğrencilerin bu ifadelere ne derece katıldığı araştırılmak istenmektedir. İfadelere katılım puanları bulgular kısmında frekans ve yüzde olarak değerlendirilecek, daha sonra ise bazı kişisel özellik ve tercihlere göre, bu ifadelere verilen cevaplar arasında farklılık olup olmadığı sınanacaktır.

2.7. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bir araştırmanın alanına giren obje veya bireylerin tamamı o araştırmanın evrenini meydana getirirler. Bir başka ifadeyle araştırma kapsamına giren grup araştırma evreni olarak adlandırılır. Bilimsel araştırmalarda evrenin bütününü ele alarak inceleme yapmak mümkün olmayacağı için temsil özelliği göz önünde bulundurularak genel

evrenin bir bölümü çalışma evreni olarak kabul edilir ve bu çalışma evreninden seçilen örneklem grubuyla araştırma yürütülür.

Araştırmamızın genel evrenini Muş merkezde eğitim veren resmi orta öğretim kurumları yani liseler oluşturmaktadır. Çalışma evrenini Muş merkezde bulunan 7.214 öğrencisi bulunan 11 lise içinden seçilmiş 5 faklı lise (Anadolu Lisesi, Meslek Lisesi, Düz Lise, İmam Hatip Lisesi ve fen lisesi) oluşturmaktadır. Örnekleme, bir çalışma için seçildikleri büyük grubu (evren) temsil edebilecek şekilde, grup içerisinden belli sayıda elemandan (denek) oluşan, bir alt elemanlar grubu oluşturulması sürecidir. Örneklemenin amacı, araştırmacıya evren hakkında genelmeler yapabileceği (tüme varım) bilgiyi, evrenin bütününü tek tek araştırmasına gerek kalmadan sağlamaktadır. Araştırmanın Örneklemi olarak basit tesadüfî örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Altunışık ve arkadaşları, 2007: 124-129). Bizim araştırmamızın örneklemini yukarıda isimleri yazılmış olan lise okullarındaki 2.813 öğrenci içerisinden 361 öğrenci oluşturmaktadır.

2.8.Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri

Öğrencilerin din algısını ölçmeye yönelik bu araştırmada, anket soru kâğıdı iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde ankete katılanların kişisel özellikleri ve tercihleri hakkında bilgiler sorulmuştur. Bu soruların sayısı 15'dir. Bu kısımda sorulan sorularda cevaplanma olasılığı düşük olacak ve gereği olmayan kişiye özel sorulara yer verilmemiştir. Aranılan kişisel bilgiler ve tercihler, araştırmanın uygulandığı ortam hakkında bilgi vermek amacındadır.

İkinci bölümde ise Din Algısı Ölçeği başlığı altında, ankete katılan öğrencilerin dini algı düzeylerini ölçmeye yönelik sorular hazırlanmıştır. Ankete katılanlardan, kendi dini tercihlerine göre bu ifadelere katılım düzeylerini belirtmeleri istenmiştir.

İfadeye katılım düzeyleri 1-kesinlikle katılıyorum, 2-katılıyorum, 3-kararsızım, 4-katılmıyorum ve 5-kesinlikle katılmıyorum adları altında 5 düzeyli Likert Ölçeği şeklindedir. İfadelerin sayısı 24 tanedir.

Ölçeğin güvenilirliğinin test edilmesinde Alfa Güvenirlik Katsayısından (Coranbach Alfa) yararlanılmıştır. Güvenilirlik analizi herhangi bir konuda örneklemi oluşturan birimler üzerinden veri toplamak amacı ile geliştirilen ölçme aracını oluşturan ifadelerin, kendi aralarında tutarlılık gösterip göstermediklerini test etmek amacı ile geliştirilen ölçme aracını oluşturan ifadelerin, kendi aralarında tutarlılık gösterip göstermediklerini test etmek amacıyla kullanılır. Diğer bir ifadeyle deneklerin ölçme aracını oluşturan ifadelere yaklaşımlarından hareketle deneklere yöneltilen ifadelerin tümünün aynı konuyu ölçüp ölçmediği test edilir. Ölçme aracını oluşturan ifadelerin birbirleriyle tutarlılık gösterip göstermediği, aralarındaki ilişkinin (korelâsyonun) ölçülmesi ile ortaya çıkar.

Daha önce yapılan alan çalışmalarından ve sosyoloji literatüründen bizim araştırmamıza yardımcı olması ve çıkan sonuçların karşılaştırılması açısından sıkça faydalanılmıştır. Araştırmamızda nicel veriler içinde yer alan anket uygulama, istatistik çıkarma kadar, nitel verilere dayanan görüşme ve gözlem tekniği de mevcut şartlar doğrultusunda kısmen kullanılmıştır.

Örneklem grubundan bilgi toplamak amacıyla araştırmalarda sıkça kullanılan anket-survey tekniği kullanılmıştır. Anket uygulaması, daha sağlıklı veriler elde edilebilmesi amacıyla örneklem grubunda yer alan Muş merkezdeki(Anadolu Lisesi, Meslek Lisesi, Düz Lise, İmam Hatip Lisesi ve fen lisesi) ziyaret edilerek yapılmıştır.

Anketler daha çok ders aralarında bizzat araştırmacı tarafından sınıflara girilerek öğrencilere araştırmayla ilgili gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra uygulanmıştır.

Evreni temsil ettiğine inanılan 361 kişi üzerinde çalışma yapılmıştır. Anket sonuçları sosyal bilimlerde de etkin olarak kullanılan SPSS istatistik programı kullanılarak analiz edilmiştir. Veriler değerlendirilirken basit yüzde ve frekans dağılımları, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında çapraz tablolar yapılmıştır.

Değişkenler arasında karşılaştırma yapmak ve anlam ilişkisini ortaya çıkarmak amacıyla tek yönlü varyans analizi (Anova) uygulanmıştır.

2.9. Faktör Analizi

Faktör analizinde ilk aşama gözlenen değişken değerleri arasında korelasyonların hesaplanarak orijinal değişkenlerin bir korelasyon matrisi haline getirilmesidir. Korelasyon matrisinde faktörlerin türetilerek, döndürülmemiş faktör matrisinin elde edilmesi analizin ikinci aşamasını oluşturur. Bu aşamada, herhangi bir veri grubuna faktör analizinin uygulanması için faktör türetme tekniklerinden birinin ele alınması gerekir. Çeşitli faktör türetme teknikleri vardır. Bunlardan Büyüköztürk faktör yük değerinin, 0,45 ya da daha yüksek olmasını, az sayıda madde için, 0,30 değerinin yeterli olacağını söylemiştir (Büyüköztürk, 2002: 118). Ancak biz daha iyi bir sonuç için Bayram, Altunışık ve arkadaşlarının belirlediği 0,50 olan sınırı kullandık (Bayram, 2004: 132; Altunışık ve Arkadaşları, 2007: 226). Bizim yaptığımız araştırmanın plot uygulamasında 40 soru olarak belirlenen din algısı sorularının 16 sorusu 0,50 varyansının altında olduğu için çıkartılmıştır.

Uzmanların görüşleri ve ön denemeden sonra ölçek gerçek gruba uygulanmıştır. Uygulama sonuçlarına göre faktör analizi yapılmış ve analiz sonucuna göre yapı geçerliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bu süreçte faktör analizinde özellikle KMO (Kaiser mayer Olkin) değerinin yüksek olmasına önem verilmiştir. Birden fazla değişkene bağlı bir değişkeni açıklayarak katkı sağlayan bağımsız değişkenlerin sayısını ve bu bağımsız değişkenlerin faktör yüklerin belirlemede kullanılan tekniğe "faktör analizi" denir. Bu analizin en önemli amaçlarından biri, değişkenler arasındaki bağımlılığın kökenini araştırmaktır. Bu analizlerde, tüm değişkenler arasındaki ilişkiler incelenir. Bu ilişkilere dayanılarak verilerin daha anlamlı ve özet olarak sunulması sağlanır (Baykul, 1992: 173). Uygulama sonuçlarına göre yapılan faktör analizi sonucunda tüm maddeler arasında ki ilişkiler incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmamızda ki Önermelerin KMO (Kaiser mayer olkin) değeri ,816 olarak bulunmuştur. Bu da faktör analizi çözümünün uygunluğunun işaretidir.

Ankette katılanlardan verilen ifadelere ne kadar katıldıklarını belirtmeleri istenmiştir. Faktör analizi ile bu ölçekteki soruların(maddelerin) yapı geçerliliği analiz edilecektir.

Din algısı ölçeğindeki sorular inanç, inançsızlık, din hakkında yanlış bilgi, dindarlığı tercih başlıkları altında 4 faktörde toplanmıştır. Her bir gruptaki sorular şunlardır:

İnanç – 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9

İnançsızlık –11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19

Din Hakkında Yanlış Bilgi Sahipliği –6, 7, 10, 13, 20

Dindarlığı Tercih – 21, 22, 23, 24

Bu 4 gruptaki sorulardan, faktör analizindeki yüklere bakılarak önemsiz bulunan sorular çıkartılmış ve analizde kullanılan ölçeğin daha güvenilir olması sağlanmıştır. Ayrıca her bir gruptaki sorular tek faktör olarak ele alındığında toplam varyansın, yani veriler arasındaki toplam değişimin ne kadarının açıklandığı belirtilecektir. "Din Algısı" tutum ölçeği başlangıçta 40 sorudan oluşmuş, ancak ilgili uzmanların görüşü ve öğrenciler üzerinde uygulanan ön uygulama dönütleriyle gerek maddelerin kamsam geçerliliği gerekse ifade ediliş biçimleri açısından, uygun bulunmayan on altı madde çıkartılmıştır. Bu çerçevede bazı maddelerde düzeltmeler yapılmıştır. Bu düzeltmelerde madde ile ifade edilmek istenen düşüncenin daha açık ve anlaşılır olmasına dikkat edilmiştir.

Tablo 1: Madde Yük Değeri Tablosu

Madde	İnanç	İnançsızlık	Yanlış Bilgi	Dindarlığı Tercihi
M5	,835			
M3	,796			
M4	,784			
M8	,631			
M9	,560			
M2	,545			
M1	,496			
M16		,692		
M11		,671		
M15		,657		
M12		,634		
M18		,627		
M19		,520		
M14		, 512		
M17		, 503		
M6			,686	
M20			,664	
M10			,638	
M13			,566	
M7			,539	
M22				,766
M24				,637
M23				,622
M21				,523

Tablo 1'deki analiz sonuçları, anlamlı olan ve isimlendirilebilen dört faktörlü bir yapının varlığını göstermiştir. Faktör yük değerleri ise birinci faktör için ,496-,835 ikinci faktör için ,503-,692 üçüncü faktör için ,539-,686 dördüncü faktör için ,523-,766 arasında değişmektedir. Bütün faktördeki önermelerin faktör yük değerlerinin 0,50 varyansının üzerinde olması bu önermelerin kullanılabilirliğini göstermektedir.

2.10. Güvenirlik Analizi

Bir ölçümün güvenilirliği onun tutarlılığını göstermektedir. Analiz edilen veri grubunda ölçme hatası yok ise, güvenirlik katsayısı bire eşit olacak ve gözlenmiş skordaki değişkenliğin tamamı ölçüm hatasından kaynaklanıyorsa güvenilirlik katsayısı sıfıra eşit olacaktır. Bu nedenle güvenirlik katsayısı daima 0 ile 1 arasında değer alır. Soru grupları için en yaygın kullanılan içsel güvenirlik indeksi Cronbach Alphadır. Bu indeks değişkenler arasındaki ortalama korelesyonu temel alarak, bir ölçekteki değişkenlerin iç tutarlılığını ölçer. Cronbach Alpha değeri 0,70'in üzerinde olan ölçeklerin içsel tutarlığına sahip olduğu, yani ele alınan ölçeğin güvenilir olduğu söylenir

(Bayram, 2004: 128).

Sorular daha önceki kısımda dört faktöre ayrılmıştı. Bu kısımda, faktörlere ayrılan bu soruların oluşturduğu ölçeklerin ne kadar güvenilir olduğu hesaplanacaktır.

Bu amaçla, her bir faktöre ilişkin Cronbach Güvenilirlik Katsayısı hesaplanacaktır.

Soruların genel güvenirlilik katsayısı aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

Güvenilirlik İstatistiği

Tablo 2: Genel Din Algısı Soruları İçin Güvenilirlik Analizi Tablosu

	r	**p**
Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı	0.812	,000

Bütün sorular için Cronbach Alpha değeri 0,812 bulunmuş buda 0,70 üzerinde olduğu için ölçeğimizin güvenilirdir.

a. İnanç

İnançla ilgili soruların güvenilirlik katsayısı aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

Güvenilirlik İstatistiği

Tablo 3: İnanç Faktörü İçin Güvenilirlik Analizi Tablosu

Cronbach's Alpha	Soru sayısı
,634	7

Tabloya göre inanca ait soru sayısı 7'dir ve Cronbach Alpha değeri 0,634 olarak bulunmuştur. Tablodan da anlaşılacağı üzere soru sayısı azaldıkça güvenilirlik katsayısı düşmektedir.

İnançsızlık

İnançsızlıkla ilgili soruların güvenilirlik katsayısı aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

Güvenilirlik İstatistiği

Tablo 4: İnançsızlık Faktörü İçin Güvenilirlik Analizi Tablosu

Cronbach's Alpha	Soru sayısı
,760	8

Tabloya göre inanca ait soru sayısı 8'dir ve Cronbach Alpha değeri 0,760 olarak bulunmuştur.

b. Din Hakkında Yanlış Bilgi Sahipliği

Din hakkında yanlış bilgi ile ilgili soruların güvenilirlik katsayısı aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

Güvenilirlik İstatistiği

Tablo 5: Din Hakkında Yanlış Bilgi Faktörü İçin Güvenilirlik Analizi Tablosu

Cronbach's Alpha	Soru sayısı
,610	5

Tabloya göre inanca ait soru sayısı 5'dir ve Cronbach Alpha değeri 0,610 olarak bulunmuştur.

c. Dindarlığı Tercih

Dindarlığı tercihle ilgili soruların güvenilirlik katsayısı aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

Güvenilirlik İstatistiği

Tablo 6: Dindarlığı Tercih Faktörü İçin Güvenilirlik Analizi Tablosu

Cronbach's Alpha	Soru sayısı
,605	4

Tabloya göre inanca ait soru sayısı 4'dir ve Cronbach Alpha değeri 0,605 olarak bulunmuştur. Güvenirlik analizleri yapılırken sorular ayrılan faktörler alt başlığında değerlendirilmiştir ve Cronbach's Alpha değeri genel güvenilirlik analizine göre daha düşük çıkmıştır. Buda doğaldır soru sayısı düştükçe güvenirlik düşer.

2.11. Verilerin Toplanması ve Çözümlenmesi

Anket Muş'taki 5 adet okul üzerinde iki ayda yapılmıştır. Okul türleri Düz Lise, Meslek Lisesi, İmam Hatip Lisesi, Fen Lisesi ve Anadolu Lisesi adı altında incelenmiştir.

Araştırmada toplanılan veriler SPSS programına kodlanarak girilmiştir ve analizler SPSS programında yapılmıştır.

Verilerin analizinde iki kısımdan hazırlanan soru kâğıdına verilen cevaplara ilişkin sonuçlar ortaya konulup yorumlanacaktır. Sorulara verilen cevapların frekansları, yüzdeleri verilecek ve sorulara katılım puan ortalamaları ($\bar{X}$)belirtilecektir.

Daha sonra anket soru kâğıdındaki kişisel düşünce ve tercihlerle ilgili ilk bölümdeki soruların bazılarına göre din algısı boyutlarına göre farklılık olup olmadığı hipotezler kurularak test edilecektir. Hipotezlerin test edilmesinde t-testi ya da Varyans Analizi yapılacaktır. Hipotezlerdeki faktörün düzeyine göre bu iki testten hangisinin uygulanacağına karar verilir. T-testi, cinsiyet gibi erkek ve kadın olarak 2 düzeyli olan faktörlerde, Varyans Analizi ise sınıf değişkeni gibi lise1, lise2, lise3, lise4 şeklinde 2'den fazla düzeyli olan faktörlerde kullanılacaktır. Hipotezler uygun yöntemlerle test edilerek farklılıklar yorumlanacaktır.

Verilerin analizinde hata payı α=0,05 olarak alınmıştır. Bunun anlamı yapılacak olan analizlerin %5 hata payı içermesi, yani %95 güvenilirlikte olmasıdır.

Bu nedenle hipotezlerin testi aşamasında temel bilgi kaynağı olan p olasılık değeri

0,05 hata payı değeriyle karşılaştırılarak hipotezler kabul ya da reddedilecektir. P olasılık değerinin α=0,05 'den büyük olması durumunda hipotez reddedilir.

Araştırmanın amacı, geleceğe ait ciddi kararlar alma aşamasında olan lise çağındaki öğrencilerin dini algı düzeylerini öğrenebilmek ve bu düşüncelerin hangi durumlara göre farklılık gösterdiğini belirlemektir. Bunu ölçmek amacıyla konuyla ilgili 24 ifade oluşturulmuştur ve araştırmaya katılanların ifadelere olan katılımları incelenmek istenmektedir. İfadeye katılım düzeyleri; kesinlikle katılıyorum(1), katılıyorum(2), kararsızım(3), katılmıyorum(4) ve kesinlikle katılmıyorum(5) şeklinde Likert ölçeğine göre hazırlanmıştır.

Araştırmadan elde edilecek sonuçlara göre gençlerin dini düşüncelerinin sonuçları verilecek, aksaklıkları vurgulanacak ve öneriler kısmında da çözüm önerileri sunulacaktır.

Ankete düz lise, meslek lisesi, fen lisesi, imam hatip lisesi ve Anadolu lisesinden olmak üzere dört farklı lise türünden toplam 361 kişi katılmıştır. Evren bilgisine ulaşmak zaman ve maliyet açısından çok zor olduğundan basit rastgele örnekleme yoluyla 5 okul

seçilmiş ve anket bu okullarda uygulanmıştır. Uygun örneklem yöntemiyle seçilen bu 361 kişi evreni(kitle) temsil gücüne sahiptir. Yani analiz sonuçları, tüm kitleye ait göstergeler olarak yorumlanacaktır.

BÖLÜM 3: ARAŞTIRMANIN SONUÇLARI

Bu bölümde ilk olarak anketin demografik özellikleri içeren sorulara verilen cevaplar yüzdeler ve frekanslar halinde verilecektir. Daha sonra din algısını ölçmekte kullanılan ifadelere verilen cevapların sonuçları verilecektir. Son olarak ise faktör analizinde 4 gruba ayrılan din algısı faktörlerinin(inanç, inançsızlık, din hakkında yanlış bilgi sahipliği ve dindarlığı tercih) anket soru kâğıdında 1.bölümde yer alan kişisel özellik ve tercihlerin bazılarına göre farklı olup olmadıkları araştırılacaktır.

3.1.Ankete Katılan Öğrencilerle İlgili Genel Bilgiler

Bu bölümde kişilerin demografik özelliklerini ve birtakım tercihlerini irdeleyen sorulara ilişkin cevaplar değerlendirilmiştir.

1.1.Cinsiyet Durumu

Tablo 7: Cinsiyete İlişkin Frekans Dağılımı Tablosu

	Frekans	Yüzde	Net Yüzde	Birikimli Yüzde
Kız	127	35,2	35,2	35,2
Erkek	234	64,8	64,8	100,0
Toplam	361	100,0	100,0	

Ankete katılanların % 35.2’si kız, % 64.8’i erkektir. Cinsiyet sonucunun böyle çıkmasında araştırmanın Doğu Anadolu bölgesinde bulunan Muş ilinde yapılmış olmasıdır. Bilindiği üzere Doğu ve Güney Doğu illerinde kız çocuklarını okutma oranı çok düşük seviyededir.

1.2.Yaş Durumu

Tablo 8: Yaşa İlişkin Frekans Dağılımı Tablosu

	Frekans	Yüzde	Net Yüzde	Birikimli Yüzde
14-15	64	17,7	17,7	17,7
16-17	199	55,1	55,1	72,9
18-19	98	27,1	27,1	100,0
Toplam	361	100,0	100,0	

Ankete katılanlardan 14-15 yaş aralığı oranı % 17,7, 16-17 yaş aralığı oranı % 55.1, 18-19 yaş aralığı % 27,1 dir.

2.3.Okul Türü

Tablo 9: Okul Türüne İlişkin Frekans Dağılımı Tablosu

	Frekans	Yüzde	Net Yüzde	Birikimli Yüzde
Düz lise	103	28,5	28,5	28,5
Anadolu Lisesi	89	24,7	24,7	53,2
Meslek lisesi	71	19,7	19,7	72,9
İ.H.L ve And.İ.H.L	63	17,5	17,5	90,3
Fen lisesi	35	9,7	9,7	100,0
Toplam	361	100,0	100,0	

Ankete katılanların % 28,5'i Düz Lise öğrencisi, % 24,7'si Anadolu Lisesi öğrencisi, % 19,7'si Meslek Lisesi öğrencisi, % 17,5 'i İ.H.L ve And.İ.H.L öğrencisi, % 9,7'si Fen Lisesi öğrencisidir. Okullardaki dağılım birbirine yakın olması bilinçli şekilde yapılmıştır. Sonuçların objektif olması amaçlanmış ve daha sağlıklı olmasına katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

2.4.Sınıf Türü

Tablo 10: **Sınıf Türüne İlişkin Frekans Dağılımı Tablosu**

	Frekans	Yüzde	Net Yüzde	Birikimli Yüzde
Lise 1	64	17,7	17,7	17,7
Lise 2	159	44,0	44,0	61,8
Lise 3	57	15,8	15,8	77,6
Lise 4	81	22,4	22,4	100,0
Toplam	361	100,0	100,0	

Ankete katılanların % 17,7'si Lise 1 öğrencisi, % 44'ü Lise 2 öğrencisi, % 15,8'i Lise öğrencisi, % 22,4'ü Lise 4 öğrencisidir.

2.5.Yerleşim Yeri

Tablo 11: Yaşamın En Uzun Dönem Geçirildiği Yere İlişkin Frekans Dağılımı Tablosu

	Frekans	Yüzde	Net Yüzde	Birikimli Yüzde
Köyde	96	26,6	26,6	26,6
Kasabada	22	6,1	6,1	32,7
Şehirde	222	61,5	61,5	94,2
Büyükşehirde	20	5,5	5,5	99,7
Toplam	361	100,0	100,0	

Ankete katılanların % 26,6'sı yaşamının en uzun süresini Köyde, % 6,1'i Kasabada, % 61,5'i Şehirde, % 5,5'i Büyükşehirde geçirmiştir. Araştırmanın Muş ili merkezinde yapılmasından dolayı yaşamının en uzun süresini şehirde yaşayanlar oluşturmuştur.

3.2.Anne Eğitim Durumu

Tablo 12: Annenin Eğitim Durumuna İlişkin Frekans Dağılımı Tablosu

	Frekans	Yüzde	Net Yüzde	Birikimli Yüzde
Okur-yazar değil	162	44,9	44,9	44,9
Sadece okuryazar	53	14,7	14,7	59,6
İlkokul mezunu	97	26,9	26,9	86,4
Ortaokul veya lise mezunu	42	11,6	11,6	98,1
Yüksekokul veya fakülte mezunu	7	1,9	1,9	100,0
Toplam	361	100,0	100,0	

Ankete katılanların % 44,9'unun annesi Okur-Yazar değildir. % 14,7'sinin annesi Sadece Okuryazar, % 26,9'unun annesi İlkokul mezunu, % 11,6'sının annesi Ortaokul veya Lise mezunu, % 1,9'unun annesi Yüksekokul veya fakülte mezunudur. Yukarda cinsiyet dağılımında da anlaşıldığı gibi kızların okuma seviyesi çok düşük seviyededir. Bunun sonucu olarak da anne eğitim seviyesinde okur-yazar değil oranı doğal olarak yüksek seviyededir.

2.7.Baba Öğrenim Durumu

Tablo 13: **Babanın Eğitim Durumuna İlişkin Frekans Dağılımı Tablosu**

	Frekans	Yüzde	Net Yüzde	Birikimli Yüzde
Okur-yazar değil	40	11,1	11,1	11,1
Sadece okur-yazar	47	13,0	13,0	24,1
İlkokul mezunu	100	27,7	27,7	51,8
Ortaokul veya lise mezunu	120	33,2	33,2	85,0
Yüksekokul veya fakülte mezunu	54	15,0	15,0	100,0
Toplam	361	100,0	100,0	

Ankete katılanların % 11,1'inin babası Okur-yazar değildir, % 13,0'ının babası Sadece okur-yazardır, %27,7'sinin babası İlkokul mezunudur, % 33,2'sinin babası Ortaokul veya lise mezunu, %15,0'ının babası Yüksekokul veya fakülte mezunudur. Baba eğitim durumu anne eğitim durumuna nazaran daha iyi orandadır. Bu erkeklerin okula gönderilmesinde kızlara nazaran daha rahat davranılmasındandır.

2.8.Ailenin Ekonomik Durumu

Tablo 14: Ailenin Ekonomik Durumuna İlişkin Frekans Dağılımı Tablosu

	Frekans	Yüzde	Net Yüzde	Birikimli Yüzde
Çok iyi	19	5,3	5,3	5,3
İyi	137	38,0	38,0	43,2
Orta	169	46,8	46,8	90,0
Kötü	29	8,0	8,0	98,1
Çok kötü	7	1,9	1,9	100,0
Toplam	361	100,0	100,0	

Ankete katılanların % 5,3'ünün Ailesinin ekonomik düzeyi çok iyi, % 38,0'ının Ailesinin ekonomik düzeyi iyi, % 46,8'inin Ailesinin ekonomik düzeyi orta, % 8,0'inin Ailesinin ekonomik düzeyi kötü, % 1,9'unun Ailesinin ekonomik düzeyi çok kötüdür. Yapılan araştırmanın fakir bir Anadolu şehri olan Muş'ta yapılıyor olması öğrencilerin ekonomik durumlarının genel itibariyle çok iyi olmadığı sonucunu doğurmuştur.

2.9.a. Annenin Dini Yaşantısı

Tablo 15: Annenin Dini Yaşantısına İlişkin Frekans Dağılımı Tablosu

	Frekans	Yüzde	Net Yüzde	Birikimli Yüzde
İnançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine getirir	333	92,2	92,2	92,2
İnançlıdır fakat ibadetlerini ara sıra yerine getirir	25	6,9	6,9	99,2
İnançlıdır fakat ibadetlerini yerine getirmez	3	,8	,8	100,0
Toplam	361	100,0	100,0	

Ankete katılanların % 92,2'sinin annesi inançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine getirmektedir. % 6,9'unun annesi inançlıdır fakat ibadetlerini ara sıra yerine getirmektedir. % 0.8'inin annesi inançlıdır fakat ibadetlerini yerine getirmemektedir. Ancak ankete katılan öğrencilerin annelerinin hepsi inançlıdır ve dine karşı tepkili değildir. Muş ilinin tam olarak modernleşmemiş, geleneklere bağlı ve kutsala saygı duyan bir şehir olduğu için kadınların dini yaşantılarının bu şekilde çıkması doğaldır. Ve daha önce yapılan çalışmalarda kadının daha dindar olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

2.9.b. Babanın Dini Yaşantısı

Tablo 16: **Babanın Dini Yaşantısına İlişkin Frekans Dağılımı Tablosu**

	Frekans	Yüzde	Net Yüzde	Birikimli Yüzde
İnançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine getirir	316	87,5	87,5	87,5
İnançlıdır fakat ibadetlerini ara sıra yerine getirir	36	10,0	10,0	97,5
İnançlıdır fakat ibadetlerini yerine getirmez	7	1,9	1,9	99,4
İnançlı değildir ve dine karşı tepkilidir	2	,6	,6	100,0
Toplam	361	100,0	100,0	

Ankete katılanların % 87,5'inin babası inançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine getirmektedir, % 10,0'ının babası inançlıdır fakat ibadetlerini ara sıra yerine getirmektedir, % 1,9'unun babası inançlıdır fakat ibadetlerinin yerine getirmez, % 0,6'sının babası ise inançlı değildir ve dine karşı tepkilidir. Babanın dini yaşantısı annenin dini yaşantısına göre daha düşük seviyede çıkmıştır. Bu sonuç genel kabule uygundur çünkü Türkiye'de kadınların erkeklerden daha dindar olduğu kabul edilmektedir. Kadınların erkelerden daha dindar olduğuna ilişkin bulgular daha çok ilahiyat okulları dışında yapılan çalışmalarıdır. Örneğin, Kağıtçıbaşı 1976 yılında, kadının genel psikolojik boyutlarını incelediği araştırmasında, kızların erkelere nazaran daha dindar, geleneksel normlara uygun davrandıklarını tespit etmiştir. Ayrıca, Ozankaya (1966) ve Tezcan (1974) tarafından yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşıldığını ifade etmektedir (Kağıtçıbaşı, 1976: 317) .

2.10.a. Annenin Tutumu

Tablo 17: Annenin Tutumuna İlişkin Frekans Dağılımı Tablosu

	Frekans	Yüzde	Net Yüzde	Birikimli Yüzde
Beni dinler ve düşüncelerime değer verir	330	91,4	91,4	91,4
Bana karşı ilgisizdir	7	1,9	1,9	93,4
Otoriterdir, her zaman kendi bildiğini yapar	16	4,4	4,4	97,8
Benim düşüncelerime hiç değer vermez	8	2,2	2,2	100,0
Toplam	361	100,0	100,0	

Ankete katılan öğrencilerin % 91,4'ünün annesi onu dinlemekte ve düşüncelerine değer vermektedir, % 1,9'unun annesi ona karşı ilgisizdir, % 4,4'ünün annesi otoriterdir, her zaman kendi bildiğini okur, % 2,2'sinin annesi ise onun düşüncelerine hiç değer vermemektedir. Ergen içinde bulunduğu durum itibariyle herkesle çatışma durumundadır. Ancak bizim araştırmamızda çocukların çok büyük bir oranı annesinin onu dinlediğini ve onun düşüncelerine saygı duyduğunu ifade etmiştir. Bu olumlu bir sonuçtur. İçinde bulunduğumuz çağda gençlerin önceki nesillerle çatışma içinde olduğu bir gerçektir. Bizim çalışmamızda sonucun bunun tam tersine çıkmış olması sevindirici bir durumdur.

2.10.b. Babanın Tutumu

Tablo 18: **Babanın Tutumuna İlişkin Frekans Dağılımı Tablosu**

	Frekans	Yüzde	Net Yüzde	Birikimli Yüzde
Beni dinler ve düşüncelerime değer verir	307	85,0	85,0	85,0
Bana karşı ilgisizdir	15	4,2	4,2	89,2
Otoriterdir, her zaman kendi bildiğini yapar	28	7,8	7,8	97,0
Benim düşüncelerime hiç değer vermez	11	3,0	3,0	100,0
Toplam	361	100,0	100,0	

Ankete katılan öğrencilerin % 85,0'ının babası onu dinler ve düşüncelerine değer verir, % 4,2'sinin babası ona karşı ilgisiz, % 7,8'inin babası otoriterdir, her zaman kendi bildiğini yapar, % 3,0'ının babası ise onun düşüncelerine değer vermemektedir. Babanın tutumu içinde annenin tutumu hakkında söylediklerimiz genel itibariyle geçerlidir. Her ne kadar anne tutumuyla aynı derecede olmasa da olumlu bir sonuç olduğu gerçektir.

2.11.Aile Yapısı

Tablo 19: Aile Yapısına İlişkin Frekans Dağılımı Tablosu

	Frekans	Yüzde	Net Yüzde	Birikimli Yüzde
Çekirdek aile(sadece anne baba ve kardeşlerden oluşur)	306	84,8	84,8	84,8
Geleneksek aile(büyükanne, büyükbaba'nında beraber olduğu)	55	15,2	15,2	100,0
Toplam	361	100,0	100,0	

Ankete katılan öğrencilerin % 84,8'inin aile yapısı çekirdek ailedir yani öğrencinin ailesi sadece anne, baba ve kardeşten oluşmaktadır. % 15,2'sinin ailesinin yapısı ise geleneksel aile yapısıdır yani büyükanne, büyükbabanın birlikte yaşadığı aile şeklidir. İstanbul da yapılan başka bir araştırmada bu soru oradaki öğrencilere yöneltilmiş şaşırtıcı bir sonuç olarak oradaki aile yapısıyla Muştaki aile yapısı nerdeyse aynı çıkmıştır(%89,5'inin ailesi çekirdek, %10,5'inin ailesi ise geleneksel). Biz Muş'ta bulunan öğrencilerin aile yapılarında geleneksel aile yapısının daha fazla olacağını düşünmüştük.

2.12.Anne ve Babanın Evlilik Durumu

Tablo 20: **Anne ve Babanın Evlilik Durumuna İlişkin Frekans Dağılımı Tablosu**

	Frekans	Yüzde	Net Yüzde	Birikimli Yüzde
Annem babam ve ben beraber yaşıyoruz	349	96,7	96,7	96,7
Annem babam ayrıldılar ben babamda kalıyorum	8	2,2	2,2	98,9
Annem babam ayrıldılar ben annemde kalıyorum	3	,8	,8	99,7
Annem babam ayrıldılar ben başkasında kalıyorum	1	,3	,3	100,0
Toplam	361	100,0	100,0	

Ankete katılan öğrencilerin % 96,7'sinin anne babası birlikte yaşamaktadır, % 2,2'sinin anne babası ayrı kendisi babasıyla kalmaktadır, % 0,8'inin anne babası ayrı kendisi annesiyle kalmakta, % 0,3'ünün ise anne ve babası ayrı kendisi başkasının yanında kalmaktadır. Anadolu kentlerindeki boşanma oranlarının az olması anne, baba ve çocuğun birlikte yaşadığı aile yapısını oranının yüksek olmasını sağlamıştır. Ailenin çok önemli olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Özellikle ergenin bu yaşlarında anne ve babasının yanında bulunması çok daha önemlidir. Gencin kimlik bilincinin oluşmasında, hayatın zorluklarına karşı ayakta durabilmesinde ailenin çok büyük payı vardır. Araştırmamızda çok yüksek bir oranın anne ve babasının birlikte yaşıyor olması bizi mutlu eden bir sonuçtur.

2.13.Okul Dışında Din Eğitimi Alınma Durumu

Tablo 21: **Okul Dışında Eğitim Alınmasına İlişkin Frekans Dağılımı Tablosu**

	Frekans	Yüzde	Net Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	227	62,9	62,9	62,9
Hayır	134	37,1	37,1	100,0
Toplam	361	100,0	100,0	

Ankete katılan öğrencilerin % 62,9'u okulda din kültürü ve ahlak bilgisi dışında dışarıdan herhangi bir din eğitimi almış, % 37,1'i ise okulda din kültürü ve ahlak bilgisi dışında dışarıdan herhangi bir din eğitimi almamıştır. Okullarda din eğitimini yetersiz görenlerin oranı birçok çalışmada ortaya konulmuştur (Altınok, 1994). Din dersinin yetersiz görme, dışarıdan din eğitimi alam eğilimini artırmaktadır.

2.14.İbadetlerin Ne Sıklıkla Yapıldığı Durumu

Tablo 22: **İbadetlerin Ne Sıklıkla Yapıldığına Dair Frekans Dağılımı Tablosu**

	Frekans	Yüzde	Net Yüzde	Birikimli Yüzde
Sık yapılır	282	78,1	78,1	78,1
Ara sıra yapılır	77	21,3	21,3	99,4
Hiç yapılmaz	2	,6	,6	100,0
Toplam	361	100,0	100,0	

Ankete katılan öğrencilerin % 78,1'inin ailesinde ibadetler sık yapılmakta, % 21,3'ünün ailesinde ibadetler ara sıra yapılmakta, % 0,6'sının ailesinde ise ibadetler hiç yapılmamaktadır. Diyarbakır da yapılan bir araştırmada, ailenin çocukların dini yönelimlerinin oluşmasında çok etkili bir kurum olduğu ortaya çıkmış, öğrencilerin dindarlıklarının öğrencilerin ailelerinin dindarlık düzeyleriyle paralel olduğu, ailesini

dindar olarak tanımlayan grubu oluşturan öğrencilerin kendilerinin de diğerlerinden daha dindar oldukları tespit edilmiştir (Atalay, 2005: 254). Bu yüzden çocuğun dine bakışını ailenin dine bakışı büyük oranda etkilemektedir.

2.15. Evde Dini İçerikli Yayınlar Okunma Durumu

Tablo 23: **Evde Dini İçerikli Yayınlar Okunmasına İlişkin Frekans Dağılımı Tablosu**

	Frekans	Yüzde	Net Yüzde	Birikimli Yüzde
Sık okunur	167	46,3	46,3	46,3
Ara sıra okunur	182	50,4	50,4	96,7
Hiç okunmaz	11	3,0	3,0	99,7
Toplam	361	100,0	100,0	

Ankete katılan öğrencilerin % 46,3'ünün evinde dini içerikli yayınlar sık okunmakta, % 50,4'ünün evinde dini içerikli yayınlar ara sıra okunmakta, % 3,0'ının evinde ise dini içerikli yayınlar hiç okunmamaktadır. Aslında ibadetlerin ne sıklıkla yapıldığı sorusuna sık yapılır diyenlerin oranı çok çıktığı halde dini içerikli yayınların okunması konusunda sık okunurun az çıkması okuma-yazma oranın az olmasına bağlanacağı gibi, çocukların soruyu tam olarak idrak edemedikleri de düşünülebilir. Çünkü sık okunur şıkkını işaretleyen çocukların çoğu şıkların karşısına dergi isimleri yazmıştır. Kuranı kerim ve hadis kaynaklarını bu çerçevede düşünmemiş olabilirler.

3.2. Ankete Katılan Öğrencilerin Din Algısı Envanterine Verdikleri Cevapların Dağılımı

Bu bölümde anket soru kâğıdında "din algısı ölçeği" adı altında verilen ifadelereankete katılanların verdiği cevaplar irdelenecektir. 24 ifadenin hepsine olan katılımlar tek tek verilecek ve her ifadeye verilen ortalama puan hesaplanıp yorumlanacaktır.

Tablo 24: İnanç Faktörü Frekans Tablosu

Önermeler	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bu dünyada ölen herkes başka bir âlemde yeni bir hayata başlar	3 (,8)	3 (,8)	15 (4,2)	28 (7,8)	312 (86,4)
Kuran da yazan her şey doğrudur			2 (,6)	12 (3,3)	347 (96,1)
Günahkâr ve kötü insanların cezalandırılacakları bir cehennem mutlaka vardır	1 (,3)	1 (,3)	4 (1,1)	21 (5,8)	334 (92,5)
Hz. Âdem ilk insan ve ilk peygamberdir			4 (1,1)	15 (4,2)	342 (94,7)
Allah sonsuz ilmiyle insanın gelecek hayatında yapacağı her şeyi bilir	6 (1,7)		7 (1,9)	14 (3,9)	334 (92,5)
Bu dünyada bizim için en güzel örnek Hz. Muhammed(s.a.v) dir		1 (,3)	7 (1,9)	4 (1,1)	348 (96,4)
İnsan dünyadayken yapmış olduğu her türlü eyleminden ahiret'te sorguya çekilecektir	2 (,6)	3 (,8)	4 (1,1)	15 (4,2)	337 (93,4)

İnanç faktörünü oluşturan yedi adet soru sorulmuştur öğrencilere. Bu sorular onların inanç düzeylerinin ne durumda olduğu anlamaya yöneliktir. Tablodan da anlaşılacağı üzere araştırmamıza katılan öğrenciler genel itibariyle önermelere olumlu

cevap vermişlerdir. Araştırmamızdan çıkan sonuç Muş ili merkez lise öğrencilerinin inanç düzeylerini yüksek olduğudur. Sorular verilen cevaplar birbirleriyle tutarlıdır. Buda önermeler cevaplanırken dikkatli bir şekilde okunduğunu ve gerekli ilginin gösterildiğini ortaya çıkarmıştır.

Tablo 25: **İnançsızlık Faktörü Frekans Tablosu**

Önermeler	Kesinlikle Katılmıyoru m	Katılmıyoru m	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinl ikle Katılı yorum
İnsanın cenneti de cehennemi de bu dünyadır, ölünce her şey biter	285 (78,9)	32 ()	13	5	25
Din, bilim ve teknolojik gelişmelere bir engeldir	275 (76,2)	38 (10,5)	23 (6,4)	11 (3,0)	14 (3,9)
Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğrenciler için gereklidir	38 (10,59)	5 (1,4)	14 (3,9)	39 (10,8)	264 (73,1)
Gerçekte cennet cehennem diye bir şey yoktur, bunlar insanları kötü işlerden uzaklaştırmak için uydurulmuş şeylerdir	309 (85,6)	19 (5,3)	9 (2,5)	8 (2,2)	16 (4,4)
Bilim ilerledikçe din önemini kaybedecek, sonunda herhangi bir dine ihtiyaç kalmayacaktır	248 (68,7)	32 (8,9)	31 (8,6)	12 (3,3)	38 (10,5)
Gözümle görmesem de melek, şeytan ve cin gibi bazı varlıkların olduğuna inanıyorum	48 (13,3)	6 (1,7)	19 (5,3)	37 (10,2)	250 (69,3)
Dini konularda konuşmak çok sıkıcıdır	272 (75,3)	46 (12,7)	20 (5,5)	8 (2,2)	14 (3,9)
Devlet büyüklerimizin dindar kimseler olması beni rahatsız eder	263 (72,9)	46 (12,7)	17 (4,7)	17 (4,7)	17 (4,7)

Din, bilim ve teknolojik gelişmelere bir engeldir sorusuna verilen cevaplar bizim şöyle bir sonuca varmamızı sağlamıştır. Yaşadığımız çağda modern yaklaşımlarla dine çokta ihtiyaç kalmadığı üzerinde durulmaktadır ve modernleşmenin sekülerleşmeye neden olduğu, hatta bazı coğrafyalarda bunun daha fazla hissedildiği bir gerçektir. Ancak bizim araştırmamızda bu yönde olumsuz bir sonuç çıkmasa da belli bir oran farklı görüşte bulunmuştur ve bu doğaldır. İstanbul Zeytinburnu'nda yapılan çalışmayla karşılaştırıldığında Muş lise öğrencilerinin durumu daha olumludur. Yapılan birçok çalışama da okullarda verilen din kültürü ve ahlak bilgisi dersi yeterli gözükmese de (Altınok, 1994) din kültürü ve ahlak bilgisi derisinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Biz öğrencilere yeterli mi? Sorusunu yöneltmedik ama gerekli mi? Sorusunu yönelttik ve olumsuz cevap aldık. Devlet olarak laik bir inanışa sahip olmak gençleri büyük oranda etkileyecektir. Son dönem teknolojinin her şeye çare bulduğu sloganı üzerinde duruluyor olması, özellikle dinin insanlar tarafında uydurulduğunu düşünenler tarafından dillendiriliyor ve dine gerek olmadığı yaygarası ortaya atılıyor. Belki bundan dolayıdır ki devletin ilk zamanlarında din dersleri müfredata da hiç konulmamıştır(okullarda 1931-1949 yıllarında din öğretimi yapılmamıştır). Hatta okadar ileri gidilmiştir ki dini mecmuaların yayınlanması bile yasaklanmıştır. Belki konumuzla alakası yok ama ilk zamanlar nasıl bir zihniyetin mevcut olduğunu göstermesi açısında o zaman yayınlanan bir resmi yazıyı aynen aktarıyoruz.(muhterem efendim, mektubunuzu aldım. Biz her ne şekil ve suretle olursa olsun memleket dâhilinde dini neşriyat yapılarak dini bir atmosfer yaratılmasına ve gençlik için dini bir zihniyet fideliği vücuda getirilmesine taraftar değiliz. Zatı âlilerinin herkesçe de müsellem ilim ve faziletine hürmetkârız. Ancak günün bu kabil neşriyata tahammülü olmadığını sizde takdir edersiniz) (Ayhan, 1999: 85). Hz. Muhammed isimli kitabın İçişleri Bakanlığı tarafından toplatılması ve yasaklanması hususunda yazılmış olan bir yazıdır (17 Mayıs 1943).

Tablo 26: Din Hakkında Yanlış Bilgi Frekans Tablosu

Önermeler	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Çok özel günlerde aşırıya kaçmadan içki içmekte her hangi bir sakınca yoktur	287 (79,5)	32 (8,9)	11 (3,0)	15 (4,2)	16 (4,4)
Evlilik dışı cinsel ilişki bütün insanlar ve toplumlar için kötüdür	36 (10,0)	5 (1,4)	10 (2,8)	20 (5,5)	290 (80,3)
Gelecekte evleneceğim insanın dindar bir kimse olmasını isterim	23 (6,4)	10 (2,8)	18 (5,0)	49 (13,6)	261 (72,3)
Kadınlar da istediği gibi giyinebilmeli, erkekler kadar özgür olabilmelidir	153 (42,4)	59 (16,3)	41 (11,4)	33 (9,1)	75 (20,8)
İnsan bu dünyaya bir defa geliyor dilediği gibi yaşamalıdır	179 (49,6)	68 (18,8)	39 (10,8)	16 (4,4)	59 (16,5)

Hem ibadetlerin yapılış sıklığı hem kuranın söylediklerine inanma oranıyla "Çok özel günlerde aşırıya kaçmadan içki içmekte her hangi bir sakınca yoktur"sorusu karşılaştırıldığında gençlerin dini yanlış bilgi oranları ortaya çıkmaktadır. Katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şıklarının oranı çok yüksek olmasa da az bir oranda değildir. Ancak İstanbul da yapılan din algısı çalışmasına nazaran bizim çalışmamızda bu oran daha düşük çıkmıştır. Din hakkında yeterli ve güvenilir bilgiye sahip olmayınca din de olmayan ya da olmaması gereken birçok şey dinde varmış gibi davranılabilmektedir. Gençlerin yukarıdaki birçok sorudan dini inanç düzeylerinin yüksek olduğu anlaşılmıştır. Ancak söylemlerle dini hayata geçirmek arasında farklılaşma olduğu gerçektir. Bundan kurtulmanın yolu çocukları "kültür Müslümanlığı"ndan kurtarmakla olacaktır. "Evlilik dışı cinsel ilişki bütün insanlar ve toplumlar için kötüdür" sorusu gene çocukların dinle alakalı yanlış bilgi düzeylerini ölçmek için sorulmuş bir sorudur. Ve din hakkında yanlış bilgi düzeylerinin çok yüksek olmasa da yüksek olduğu ortaya

çıkmıştır. Namaz, oruç gibi söylemlerde fanatik davranan Türk insanı ibadet hayatı ve davranış şekillerinde aynı hassasiyeti göstermemektedir. Bir üstteki soruyla aynı özelliğe sahip bir sorudur. Gençlerin din hakkındaki yanlış bilgilerini ölçmek için kullanılmıştır. Kuranın her söylediğinin doğru olduğuna inan gençlerin kuranın söylediğini yapmıyor olmaları, ancak söylem var ama yaşayış yok mantığıyla açıklanabilir.

Tablo 27: **Dindarlığı Tercih Frekans Tablosu**

Önermeler	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bir insan hangi dinden olursa olsun dini bilgilerini en iyi şekilde öğrenmelidir	20 (5,5)	13 (3,6)	33 (9,1)	54 (15,0)	241 (66,8)
Evrensel doğru vardır ve bu ancak din vasıtasıyla gerçekleşebilir	15 (4,2)	18 (5,0)	93 (25,8)	57 (15,8)	178 (49,3)
İslam akıl ve mantık ilkelerine yeteri kadar önem vermektedir	15 (4,2)	12 (3,3)	30 (8,3)	43 (11,9)	261 (72,3)
Dinin emrettiği bütün uygulamalar insanların iyiliği içindir	1 (,3)	1 (,3)	7 (1,9)	21 (5,8)	331 (91,7)

Dindarlığı tercih faktörüyle inanç faktörü kendi aralarında paralel bir özelliğe sahiptir. İnançlı olanların dindarlığı tercih etmesi, dindarlığı tercih edenlerinde inançlı olması beklenir. Her iki faktördeki önermelere verilen cevaplar aynı olmasa da bir birlerine çok yakın sonuçlar çıkmıştır. Ancak Dindarlığı tercih faktöründeki özellikle "Evrensel doğru vardır ve bu ancak din vasıtasıyla gerçekleşebilir" sorusunu öğrenciler tam olarak anlamamış olabilirler çünkü bu soru birçok öğrenci tarafından şahsımıza soru olarak yöneltilmiştir. Ancak çıkan sonuç tablodan da anlaşılacağı üzere olumludur. Kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum diyenlerin sayısı diğerlerinden çok fazladır.

3.3. Hipotezlerin Testi ve Sonuçların Din Algısı Boyutları Açısından Değerlendirilmesi

Bu bölümde öğrencilerin dini tercihlerinin belirtildiği inanç, inançsızlık, din hakkında yanlış bilgi sahibi olma, dindarlığı tercih faktörlerinin kişisel özelliklere ve tercihlere göre farklılık gösterip göstermediği test edilecektir. Bu test yapılırken ölçeğin toplam ortalama değerleri göz önüne alınmıştır.

Bu amaçla t-testi ve varyans analizi testleri uygulanacaktır.

Cinsiyet gibi iki düzeyli faktörlerde (kız, erkek) bağımsız iki örneklem t-testi, sınıf gibi ikiden fazla düzeyli değişkenlerde(lise1, lise2, lise3,lise4) varyans analizi yapılacaktır.

3.3.1. Cinsiyet

Cinsiyet faktörü iki düzeyli olduğundan cinsiyetle ilgili hipotezler t-testi ile test edilir.

İnanç

Tablo 28: Cinsiyetlere Göre İnanç Faktörü t-testi Tablosu

Cinsiyet	**N**	**X**	**SS**	**Sd**	**t**	**p**
Kız	127	34,3307	1,69057	359	,602	,547
Erkek	234	34,2137	1,80047			
Kısaltmalar: N: sayı, X: ortalama, SS: standart sapma, Sd: serbestlik derecesi, t: t değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların cinsiyetlerine göre inancın farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

T-testi için p değeri 0,05'ten büyük olduğundan hipotez reddedilir. Ankete katılanların cinsiyetlerine göre dini inanç düzeyleri farklılık göstermemiştir.

Sonuç olarak bizim hipotezimiz olan "Ankete katılanların cinsiyetlerine göre inanç düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Bizim araştırmamız da, cinsiyete bağlı olarak inanç faktöründe herhangi anlamlı bir farka varılmamış ancak 1998 yılında, Kaya yaptığı çalışmasında, cinsiyet faktörü açısından

kız ve erkek öğrencilerin dini tutumları arasında önemli farklılaşma gözlemiş, erkek öğrencilerin dini tutum düzeyinin kız öğrencilerin dini tutum düzeyine göre daha olumlu ve yüksek olduğunu tespit etmiştir (Kaya, 1998: 234).

İnançsızlık

Tablo 29: Cinsiyetlere Göre İnançsızlık Faktörü t-testi Tablosu

Cinsiyet	**N**	**X**	**SS**	**Sd**	**t**	**p**
Kız	127	35,7559	5,34926	359	,701	,484
Erkek	234	35,3162	5,86200			
Kısaltmalar: N: sayı, X: ortalama, SS: standart sapma, Sd: serbestlik derecesi, t: t değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların cinsiyetlerine göre inançsızlığın farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

T-testi için p değeri 0,05'ten büyük olduğundan hipotez reddedilir. Ankete katılanların cinsiyetlerine göre inançsızlık düzeyleri farklılık göstermemiştir.

Testin sonucu olarak hipotezimiz olan "Ankete katılanların cinsiyetlerine göre inançsızlık düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı doğru çıkmamıştır. 1977 yılında Fırat'ın yaptığı çalışmada kızların erkeklere göre daha çok karasızlık, rasyonel inanç ve inançsızlıkta yoğunlaştıklarını ve dini duygularının da erkeklere göre daha zayıf olduğunu tespit etmiştir (Fırat, 1977: 76).

Din Hakkında Yanlış Bilgi

Tablo 30: Cinsiyetlere Göre Din Hakkında Yanlış Bilgi Faktörü t-testi Tablosu

Cinsiyet	**N**	**X**	**SS**	**Sd**	**t**	**p**
Kız	127	20,9685	3,96200	359	,786	,433
Erkek	234	20,6111	4,21300			
Kısaltmalar: N: sayı, X: ortalama, SS: standart sapma, Sd: serbestlik derecesi, t: t değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların cinsiyetlerine göre din hakkında yanlış bilginin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

T-testi için p değeri 0,05'ten büyük olduğundan hipotez reddedilir. Ankete katılanların cinsiyetlerine göre din hakkında yanlış bilgi düzeyleri farklılık göstermemiştir.
Testin sonucu olarak hipotezimiz olan "Ankete katılanların cinsiyetlerine göre din hakkında yanlış bilgi sahibi olma düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. İstanbul Zeytinburnu'nda yapılan bir başka çalışmada da cinsiyetlere göre din hakkında yanlış bilgi faktöründe de anlamlı farklılık saptanmamıştır (Yaman, 2008: 81).

Dindarlığı Tercih

Tablo 31: Cinsiyetlere Göre Dindarlığı Tercih Faktörü t-testi Tablosu

Cinsiyet	**N**	**X**	**SS**	**Sd**	**t**	**p**
Kız	127	18,0157	2,30935	359	1,750	,081
Erkek	234	17,5000	2,85147			
Kısaltmalar: N: sayı, X: ortalama, SS: standart sapma, Sd: serbestlik derecesi, t: t değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların cinsiyetlerine göre dindarlığı tercihin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (p>0,05).

T-testi için p değeri 0,05'ten büyük olduğundan hipotez reddedilir. Ankete katılanların cinsiyetlerine göre dindarlığı tercih etme düzeyleri farklılık göstermemiştir. Testin sonucu olarak hipotezimiz olan "Ankete katılanların cinsiyetlerine göre dindarlığı tercih etme düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Ancak Bayyiğit tarafından 1987 yılında Konya da yapılan araştırmada kız öğrenci grubunun erkek öğrenci grubundan biraz daha dindar oldukları sonucu ortaya çıkmıştır (Bayyiğit, 1987: 80).

3.3.2. Yaş

Yaş değişkeni ikiden fazla düzey barındırdığından, yaş gruplarına göre farklılıkları araştıran testler Anova(Varyans analizi) ile yapılacaktır.

İnanç

Tablo 32: Yaşa Göre İnanç Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p
14 – 15 yaş 16 – 17 yaş 18 – 19 yaş	Gruplar Arası	3,194	2	1,597	,513	,599
	Grup İçi	1113,360	358	3,110		
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların yaşlarına göre inancın farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=0,513, p=0,599>,05).

Varyans analizi tablosuna bakıldığında, p değerinin 0,05'ten yüksek olduğu görülmektedir.

Bundan dolayı hipotezimiz olan "Ankete katılanların yaşlarına göre inanç düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Diyarbakır da yapılan ilköğretim ve liselerde dindarlık çalışmasında da lise öğrencilerinin yaşlarıyla inançları arasında anlamlı fark saptanmamıştır (Atalay, 2005: 100).

İnançsızlık

Tablo 33: Yaşa Göre İnançsızlık Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	**KT**	**Sd**	**KO**	**f**	**p**
14 – 15 yaş 16 – 17 yaş 18 – 19 yaş	Gruplar Arası	10,329	2	5,164	,159	,853
	Grup İçi	11617,616	358	32,451		
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların yaşlarına göre inançsızlığın farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=0,159, p=0,853>,05).

Varyans analizi tablosuna bakıldığında, p değerinin 0,05'ten yüksek olduğu görülmektedir.

Bundan dolayı hipotezimiz olan "Ankete katılanların yaşlarına göre inançsızlık düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Yaş faktörünün çalışmaların genelinde farklılaşmaya neden olmadığı ortaya çıkmıştır.

Din Hakkında Yanlış Bilgi

Tablo 34: Yaşa Göre Din Hakkında Yanlış Bilgi Sahipliği Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	**KT**	**Sd**	**KO**	**f**	**p**
14 – 15 yaş 16 – 17 yaş 18 – 19 yaş	Gruplar Arası	4,019	2	2,010	,118	,889
	Grup İçi	6119,981	358	17,095		

KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi

Katılımcıların yaşlarına göre din hakkında yanlış bilginin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=0,118, p=0,889>,05).

Varyans analizi tablosuna bakıldığında, p değerinin 0,05’ten yüksek olduğu görülmektedir.

Bundan dolayı hipotezimiz olan “Ankete katılanların yaşlarına göre din hakkında yanlış bilgi sahibi olma düzeyleri arasında farklılık vardır” kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır.

Bilgi boyutunda da aynı şey geçerli yaş farkı din hakkında yanlış bilgi boyutunda anlamlı farklılaşmalara neden olmamıştır.

Dindarlığı Tercih

Tablo 35: Yaşa Göre Dindarlığı Tercih Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p
14 – 15 yaş 16 – 17 yaş 18 – 19 yaş	Gruplar Arası	26,319	2	13,160	1,839	,161
	Grup İçi	2562,047	358	7,157		
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların yaşlarına göre dindarlığı tercihin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=1,839 p=0,161>,05).

Varyans analizi tablosuna bakıldığında, p değerinin 0,05'ten yüksek olduğu görülmektedir.
Bundan dolayı hipotezimiz olan "Ankete katılanların yaşlarına göre dindarlığı tercih düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısın doğru olmadığı ortaya çıkmıştır.

3.3.3. Okul Türü

Okul değişkeni de ikiden fazla düzeye sahip olduğundan gruplar arası karşılaştırmalar Anova(Varyans Analizi) testi ile yapılacaktır.

İnanç

Tablo 36: Okul Türüne Göre İnanç Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	**KT**	**Sd**	**KO**	**f**	**p**	**Anlamlı Fark**
Düz Lise Anadolu Lisesi Meslek Lisesi İ.H. Lisesi ve Anadolu İ.H. Lisesi	Gruplar Arası	31,938	4	7,984	2,621	,035	A - B
	Grup İçi	1084,616	356	3,047			
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi							

Katılımcıların okul türlerine göre inancın farklılık gösterip göstermediği incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmıştır. (f değeri=2,621 p=,035<,05). Fark İ.H. Lisesi ve Anadolu İ.H. Lisesi öğrencilerinin lehinedir.

A: Anadolu Lisesi (X =33,8652, S.S. = 2,22175)

B: İ.H. Lisesi ve Anadolu İ.H. Lisesi (X =34,6825, S.S. = 1,08992)

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak hipotezimiz olan "Ankete katılanların okullarının türüne göre inanç düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru bir hipotez olduğu ortaya çıkmıştır. Bu herkesin beklediği cinsten bir sonuçtur. İmam Hatip Liselerinin ders müfredat içeriği, en baştan bu okula öğrenci gönderen velilerin dini yaklaşımı göz önüne alınınca İmam Hatip Lise ve İmam Hatip Anadolu Lise öğrencilerinin dini yaklaşımlarının daha olumlu çıkması kadar daha doğal bir şey yoktur.

İnançsızlık

Tablo 37: Okul Türüne Göre İnançsızlık Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	**KT**	**Sd**	**KO**	**f**	**p**
Düz Lise Anadolu Lisesi Meslek Lisesi İ.H. Lisesi ve Anadolu İ.H. Lisesi	Gruplar Arası	235,185	4	58,796	1,837	,121
	Grup İçi	11392,760	356	32,002		

KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi

Katılımcıların okudukları okul türüne göre inançsızlığın farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=1,837, p=0,121>,05).

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak hipotezimiz olan "Ankete katılanların okullarının türüne göre inançsızlık düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Her ne kadar inanç boyutunda farklılık olsa da inançsızlık boyutunda anlamlı bir fark okul türü içerisinde gözlenmemiştir.

Din Hakkında Yanlış Bilgi

Tablo 38: Okul Türüne Göre Din Hakkında Yanlış Bilgi Sahipliği Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p	Anlamlı Fark
Düz Lise Anadolu Lisesi Meslek Lisesi İ.H. Lisesi ve Anadolu İ.H. Lisesi	Gruplar Arası	247,295	4	61,824	3,745	,005	A - B
	Grup İçi	5876,705	356	16,508			
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi							

Katılımcıların okudukları okul türüne göre din hakkında yanlış bilginin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır (f değeri=3,745, p=0,05). Fark İ.H. Lisesi ve Anadolu İ.H. Lisesi öğrencilerinin lehinedir.

A: Meslek Lisesi (X = 19,535, S.S. = 4,3877)

B: İ.H. Lisesi ve Anadolu İ.H. Lisesi (X = 22,174, S.S. = 3,1599)

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak hipotezimiz olan "Ankete katılanların okullarının türüne göre din hakkında din hakkında yanlış bilgi sahibi olma düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru bir hipotez olduğu ortaya çıkmıştır. İ.H. Lisesi ve Anadolu İ.H. Lisesi ders müfredatı içeriği öğrencilerin din konusunda daha bilinçli olmalarını sağlaması açısından çok önemli bir yere sahiptir. Buda doğal olarak din hakkında bu öğrencilerin diğer okul öğrencilerinden daha bilgili olmalarını sağlamaktadır.

Dindarlığı Tercih

Tablo 39: Okul Türüne Göre Dindarlığı Tercih Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	**KT**	**Sd**	**KO**	**f**	**p**	**Anlamlı Fark**
Düz Lise Anadolu Lisesi Meslek Lisesi İ.H. Lisesi ve Anadolu İ.H. Lisesi	Gruplar Arası	80,938	4	20,234	2,873	,023	A – B A – C A – D
	Grup İçi	2507,428	356	7,043			
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi							

Katılımcıların okudukları okul türüne göre dindarlığı tercihin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır (f değeri=2,873, p=0,023<,05).

Fen Lisesi öğrencileri ve Anadolu Lisesi öğrencileri kıyaslandığında fark Fen Lisesi öğrencilerinin lehinedir.

Fen Lisesi öğrencileri ve Meslek Lisesi öğrencileri kıyaslandığında fark Fen Lisesi öğrencilerinin lehinedir.

Fen Lisesi öğrencileri ve Düz Lise öğrencileri kıyaslandığında fark Fen Lisesi öğrencilerinin lehinedir.

A: Fen Lisesi (X = 18,971, S.S. = 1,3391)
B: Anadolu Lisesi (X = 17,404, S.S. = 2,7745)
C: Meslek Lisesi (X = 17,436, S.S. = 2,8572)
D: Düz Lise (X = 17,456, S.S. = 2,9597)

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05’ten küçük olduğu görülmektedir.
Sonuç olarak hipotezimiz olan “Ankete katılanların okullarının türüne göre dindarlığı tercih etme düzeyleri arasında farklılık vardır” kanısının doğru bir hipotez olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablodan da anlaşılacağı üzere Fen Lisesi öğrencilerinin dindarlığı tercih etme oranı daha yüksek çıkmıştır. Ay (1994) İmam Hatip Lise öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmasında ibadetlere katılım amacıyla teşvik ve ilginin, ebeveynin ibadetlerini yaşama oranıyla doğrudan alakalı olduğunu bulmuştur(Ay, 1994: 138).

3.3.4. Sınıf

Sınıf faktörü üç düzeyli olduğundan ilgili hipotezler Varyans Analizi ile test edilir.

İnanç

Tablo 40: Sınıfa Göre İnanç Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	**KT**	**Sd**	**KO**	**f**	**p**
Lise 1 Lise 2 Lise 3 Lise 4	Gruplar Arası	192,547	4	1,081	,347	,792
	Grup İçi	192,729	356	3,119		

KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi

Katılımcıların bulundukları sınıfa göre inancın farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=0,347 p=0,792>,05).

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak hipotezimiz olan "Ankete katılanların sınıflarına göre inanç düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Lise öğrencilerinin inanç faktöründe farklılaşmamanın olması, öğrencilerin öğrenim aşamalarının yükselmesi sonucu homojen bir inanç bilgisine yükselmeleri ve daha kararlı bir düzeye ulaşmış olmalarıyla açıklanabilir.

İnançsızlık

Tablo 41: Sınıfa Göre İnançsızlık Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	**KT**	**Sd**	**KO**	**f**	**p**
Lise 1 Lise 2 Lise 3 Lise 4	Gruplar Arası	,703	4	1,081	,752	,472
	Grup İçi	144,878	356	3,119		
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların bulundukları sınıfa göre inançsızlık düzeylerinin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=0, ,752 p=0, ,472>,05).

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05’ten büyük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak hipotezimiz olan “Ankete katılanların sınıflarına göre inançsızlık düzeyleri arasında farklılık vardır” kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. İnançsızlık faktörü içinde inanç faktörü için söylenen şeyler geçerlidir. Lise yıllarında özellikle son dönemler için dini boyut homojen bir hale dönüşmüş olabilir.

Din hakkında yanlış bilgi

Tablo 42: Sınıfa Göre Din Hakkında yanlış bilgi Sahipliği Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p
Lise 1 Lise 2 Lise 3 Lise 4	Gruplar Arası	,355	4	1,081	,360	,698
	Grup İçi	152,637	356	3,119		
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların bulundukları sınıfa göre din hakkında yanlış bilgi düzeylerinin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=0, 360 p=0,698>,05).

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir.
Sonuç olarak hipotezimiz olan "Ankete katılanların sınıflarına göre din hakkında yanlış bilgi sahibi olma düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Okul türleri arasında olan dini yaklaşım farklılaşması sınıflar arasında gözükmemektedir.

Dindarlı tercih

Tablo 43: Sınıfa Göre Dindarlığı Tercih Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	**KT**	**Sd**	**KO**	**f**	**p**
Lise 1 Lise 2 Lise 3 Lise 4	Gruplar Arası	,270	4	1,081	,370	,698
	Grup İçi	112,839	356	3,119		
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların bulundukları sınıfa göre dindarlığı tercih düzeylerinin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=0, 370 p=0, 691>,05).

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir.
Sonuç olarak hipotezimiz olan "Ankete katılanların sınıflarına göre dindarlığı tercih düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Mehmedoğlu (2000) da 10. Sınıflar da "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri Üzerine Bir Araştırma" isimli araştırmasında din ve dinin fonksiyonlarıyla ilgili diğer lise sınıflarına göre daha fazla kuşku duydukları ve genel olarak din olgusu konusunda farklı pozisyonda oldukları sonucuna varmıştır (Mehmedoğlu, www. İslamiaraştırmalar.com/Dinkult/1.htm).

3.3.5. Yaşamın En Uzun Dönem Geçtiği Yer

Yaşamın en uzun döneminin geçtiği yer faktörü dört düzeyli olduğundan ilgili hipotezler Varyans Analizi ile test edilir.

İnanç

Tablo 44: Yaşamın En Uzun Döneminin Geçtiği Yere Göre İnanç Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p
Köy Kasaba Şehir Büyükşehir	Gruplar Arası	3,244	3	1,081	,347	,792
	Grup İçi	1113,310	357	3,119		
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların yaşadıkları yere göre inancın farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=0,347 p=0,792>,05).

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak hipotezimiz olan "Ankete katılanların yaşamlarını en uzun dönem geçirdikleri yere göre inanç düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Bizim araştırmamızda yaşanılan yerin inanç faktörüne herhangi bir etkisinin olmadığı anlaşılmıştır. Diyarbakır da yapılan çalışmada ilçe merkezinden gelen öğrencilerin köy ve kasabadan gelen öğrencilere göre daha düşük seviyede olduğunu belirtmiştir (Atalay, 2005).

Bunun dışında Özbaydar (1970) araştırmasında, sosyal çevrenin dini hayata etki ettiği sonucuna ulaşmıştır. Bayyiğit (1987) araştırmasında, öğrencilerin geldikleri sosyal çevre ile dini tutumları arasında ilişki olduğunu belirtmiştir.

İnançsızlık

Tablo 45: Yaşamın En Uzun Döneminin Geçtiği Yere Göre İnançsızlık Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p
Köy Kasaba Şehir Büyükşehir	Gruplar Arası	57,844	3	19,281	,595	,619
	Grup İçi	11570,101	357	32,409		
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların yaşadıkları yere göre inançsızlığın farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=0,595 p=0,619>,05).

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak hipotezimiz olan "Ankete katılanların yaşamlarını en uzun dönem geçirdikleri yere göre inançsızlık düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır.

Din hakkında yanlış bilgi

Tablo 46: Yaşamın En Uzun Döneminin Geçtiği Yere Göre Din Hakkında yanlış bilgi Sahipliği Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p
Köy Kasaba Şehir Büyükşehir	Gruplar Arası	24,557	3	8,186	,479	,697
	Grup İçi	6099,443	357	17,085		
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların yaşadıkları yere göre din hakkında yanlış bilginin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=0,479 p=0,697>,05).

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak hipotezimiz olan "Ankete katılanların yaşamlarını en uzun dönem geçirdikleri yere göre din hakkında din hakkında yanlış bilgi sahibi olma düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır.

Dindarlığı Tercih

Tablo 47: Yaşamın En Uzun Döneminin Geçtiği Yere Göre Dindarlığı Tercih Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p
Köy Kasaba Şehir Büyükşehir	Gruplar Arası	42,857	3	14,286	2,004	,113
	Grup İçi	2545,508	357	7,130		
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların yaşadıkları yere göre dindarlığı tercihin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=2,004 p=0,113>,05).

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak hipotezimiz olan "Ankete katılanların yaşamlarını en uzun dönem geçirdikleri yere göre dindarlığı tercih düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin yaşadıkları yerlerin köy, kasaba, şehir, büyükşehir olması onların dindarlığı tercih faktörlerini etkilememektedir. Aslında köy ve kasabalarda oturan gençlerin dindarlığı tercih boyutlarının yüksek olması beklenmektedir. Önceki yapılan birçok araştırmada sonuçlar köy ve kasabadan gelen çocuklar lehine çıkmıştır.

3.3.6. Ailenin Ekonomik Durumu

Ailenin ekonomik durumu faktörü üç düzeyli olduğundan ilgili hipotezler Varyans Analizi ile test edilir.

İnanç

Tablo 48: Ailenin Ekonomik Durumuna Göre Din İnanç Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p
Çok İyi İyi Orta Kötü Çok Kötü	Gruplar Arası	5,039	4	1,260	,404	,806
	Grup İçi	1111,515	356	3,122		

KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi

Katılımcıların ekonomik düzeylerine göre inancın farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=0,404 p=0,806>,05).

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak hipotezimiz olan "Ankete katılanların ailelerinin ekonomik durumlarına göre katılımcıların inanç düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Aslında önceki yapılan araştırmalarda, düşük gelir düzeyine sahip toplum kesimlerinin daha yüksek dindarlığa sahip oldukları sonucuna varılmıştır. Ancak bizim araştırmamızda öyle bir sonuca ulaşılmamıştır.

İnançsızlık

Tablo 49: Ailenin Ekonomik Durumuna Göre Din İnançsızlık Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	**KT**	**Sd**	**KO**	**f**	**p**
Çok İyi İyi Orta Kötü Çok Kötü	Gruplar Arası	144,514	4	36,128	1,120	,347
	Grup İçi	11483,431	356	32,257		

KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi

Katılımcıların ekonomik düzeylerine göre inançsızlığın farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=1,120 p=0,347>,05).

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak hipotezimiz olan "Ankete katılanların ailelerinin ekonomik durumlarına göre katılımcıların inançsızlık düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Özbaydar'ın (1970) çalışmasında yüksek sosyo-kültürel seviyeye sahip olanlarda dini inançlarda karasızlık veya şüphenin daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Özbaydar, 1970: 59). Bayyiğit (1987) araştırmasında, fakir aile çocuklarının inanç ve inançsızlıkta, zengin aile çocuklarının ise karasızlıkta, yine fakir aile çocuklarının dini grup ve tarikatlardan yana tutum sergilemede diğerlerine oranla daha çok yoğunlaştıklarını saptamıştır (Bayyiğit, 1987: 178) .

Din hakkında yanlış bilgi

Tablo 50: Ailenin Ekonomik Durumuna Göre Din hakkında yanlış bilgi Sahipliği Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p
Çok İyi İyi Orta Kötü Çok Kötü	Gruplar Arası	37,781	4	9,445	,552	,697
	Grup İçi	6086,219	356	17,096		
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların ekonomik düzeylerine göre din hakkında yanlış bilginin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=0.552 p=0,697>,05).

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak hipotezimiz olan "Ankete katılanların ailelerinin ekonomik durumlarına göre katılımcıların din hakkında yanlış bilgi sahibi olma düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Yıldız (1998), dindarlıkla sosyo-ekonomik düzey arasında anlamlı ilişki bulamamakla birlikte, dindarlığın bilgi boyutu ile sosyo-ekonomik düzey arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir (Yıldız, 1998: 106).

Dindarlığı Tercih

Tablo 51: Ailenin Ekonomik Durumuna Göre Dindarlığı Tercih Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p
Çok İyi İyi Orta Kötü Çok Kötü	Gruplar Arası	5,938	4	1,484	,205	,936
	Grup İçi	2582,428	356	7,254		
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların ekonomik düzeylerine göre dindarlığı tercihin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=0.205 p=0,936>,05).

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak hipotezimiz olan "Ankete katılanların ailelerinin ekonomik durumlarına göre katılımcıların dindarlığı tercih düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Fırat (1977), öğrencilerin aile gelir düzeyinin onların Allah inancı ve din duygusunun şekillenmesinde belirleyici rolü olduğunu, gelir düzeyi yükseldikçe din duygusunun azaldığını belirlemiştir (Fırat, 1977: 214).

3.3.7. Annenin Dini Yaşantısı

Annenin dini yaşantısı faktörü dört düzeyli olduğundan ilgili hipotezler Varyans Analizi ile test edilir.

İnanç

Tablo 52: Annenin Dini Yaşantısına Göre İnanç Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p	Anlamlı Fark
İnançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine getirir. İnançlıdır fakat ibadetlerini ara sıra yerine getirir. İnançlıdır fakat ibadetlerini yerine getirmez. İnançlı değildir ve dine karşı tepkilidir.	Gruplar Arası	62,330	2	31,165	10,583	0,000	A – B
	Grup İçi	1054,224	358	2,945			

KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi

Katılımcıların annelerin dini yaşantısına göre inancın farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır (f değeri=10,583, p=0,000<0,05). Fark A grubunun lehinedir.

A: İnançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine getirir. (X = 34,330, S.S. = 1,5959)

B: İnançlıdır fakat ibadetlerini yerine getirmez.(X = 30,000, S.S. = 4,5825)

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak hipotezimiz olan “Annenin dini yaşantısına göre katılımcıların inanç düzeyleri arasında farklılık vardır” kanısının doğru bir hipotez olduğu ortaya çıkmıştır. Bizim araştırmamızla birlikte Kaya’nın (1993) üniversiteliler üzerinde yapmış olduğu çalışmada, anne-babanın namaz kılma, oruç tutma, evde kuran ve mevlit, dini yayınların okunup okunmaması durumlarıyla öğrencilerin dini tutumları arasında önemli ilişkiler bulmuştur (Kaya, 1993: 237,238). Bu tür dini uygulamaları yerine getiren ailelerin çocuklarının dini tutum düzeylerinin dini uygulamaların yapılmadığı ailelerden gelen öğrencilerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Kaya, 1993: 297).

İnançsızlık

Tablo 53: Annenin Dini Yaşantısına Göre İnançsızlık Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p	Anlamlı Fark
İnançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine getirir. İnançlıdır fakat ibadetlerini ara sıra yerine getirir. İnançlıdır fakat ibadetlerini yerine getirmez. İnançlı değildir ve dine karşı tepkilidir.	Gruplar Arası	260,340	2	130,170	4,099	,017	A – B
	Grup İçi	11367,605	358	31,753			
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi							

Katılımcıların annelerin dini yaşantısına göre inançsızlığın farklılık gösterip

göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır (f

değeri=4,099, p=0,017<,05). Fark A grubunun lehinedir.

A: İnançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine getirir. (X = 35,714, S.S. = 5,5024)

B: İnançlıdır fakat ibadetlerini ara sıra yerine getirir. (X = 32,720, S.S. = 7,0741)

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir.
Sonuç olarak hipotezimiz olan "Annenin dini yaşantısına göre katılımcıların inançsızlık düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru bir hipotez olduğu ortaya çıkmıştır. Gençlerin ailelerden ve çevreden çok etkilendikleri göz önüne alınınca ailedeki tavır ve davranışların çocuğa yansıması doğaldır ve bizim çalışmamızda sonuç bu yönde çıkmıştır.

Din hakkında yanlış bilgi

Tablo 54: Annenin Dini Yaşantısına Göre Din Hakkında yanlış bilgi Sahipliği Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p	Anlamlı Fark
İnançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine getirir. İnançlıdır fakat ibadetlerini ara sıra yerine getirir.	Gruplar Arası	139,670	2	69,835	4,178	,016	A – B
İnançlıdır fakat ibadetlerini yerine getirmez. İnançlı değildir ve dine karşı tepkilidir.	Grup İçi	5984,330	358	16,716			
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi							

Katılımcıların annelerin dini yaşantısına göre din hakkında yanlış bilginin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır (f değeri=4,178, p=0,016<,05). Fark A grubunun lehinedir.

A: İnançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine getirir. (X = 20,885, S.S. = 4,0224)

B: İnançlıdır fakat ibadetlerini yerine getirmez. (X = 15,333, S.S. = 7,7674)

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir.
Sonuç olarak hipotezimiz olan "Annenin dini yaşantısına göre katılımcıların din hakkında yanlış bilgi düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru bir hipotez olduğu ortaya çıkmıştır. İnançsızlık faktöründe olduğu gibi din hakkında yanlış bilgi faktöründe de gençler ailelerin dini boyutlarından etkilenmişlerdir.

Dindarlığı Tercih

Tablo 55: Annenin Dini Yaşantısına Göre Dindarlığı Tercih Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p
İnançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine getirir. İnançlıdır fakat ibadetlerini ara sıra yerine getirir. İnançlıdır fakat ibadetlerini yerine getirmez. İnançlı değildir ve dine karşı tepkilidir.	Gruplar Arası	3,139	2	1,570	,217	,805
	Grup İçi	2585,226	358	7,221		
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların annelerin dini yaşantısına göre dini tercihlerinin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=0,217, p=0,805>,05).

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir.
Sonuç olarak hipotezimiz olan "Annenin dini yaşantısına göre katılımcıların dindarlığı tercih düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. İlk üç faktörde anlamlı farklılıklar oluşsa da annenin dini yaşantısına göre dindarlığı tercih faktöründe herhangi anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır.

Öğrencilerin dini boyutlarının farklılaşmasında ailelerin dindar olup olmamaları belirleyicidir. İlk üç faktörde bu bariz olarak çalışmamızın sonucunda çıkmıştır. Daha önce yapılan Diyarbakır çalışmasında da buna benzer sonuçlar alınmıştır.

3.3.8. Babanın Dini Yaşantısı

Babanın dini yaşantısı faktörü dört düzeyli olduğundan ilgili hipotezler Varyans Analizi ile test edilir.

İnanç

Tablo 56: Babanın Dini Yaşantısına Göre İnanç Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p
İnançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine getirir. İnançlıdır fakat ibadetlerini ara sıra yerine getirir. İnançlıdır fakat ibadetlerini yerine getirmez. İnançlı değildir ve dine karşı tepkilidir.	Gruplar Arası	23,397	3	7,799	2,547	,056
	Grup İçi	1093,157	357	3,062		
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların babalarının dini yaşantısına göre inançlarının farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=2,547, p=0,056>,05).

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak hipotezimiz olan "Babanın dini yaşantısına göre katılımcıların inanç düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Bizden önce yapılan çalışmalar da ailenin yaklaşımı bir bütün olarak ele alınmış anne-baba ayrı ayrı değerlendirilmemiştir. Ancak biz anne ve baba yaklaşımlarının ayrı ayrı çocuğu nasıl etkilediğini görmek için farklı değerlendirdik. Şaşırtıcı bir durumdur ki annenin dini yaşantısına göre çocukların dini yaklaşımları farklılık gösterirken babanın yaşantısına göre çocukların dini yaklaşımları farklılık göstermemektedir.

İnançsızlık

Tablo 57: Babanın Dini Yaşantısına Göre İnançsızlık Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p	Anlamlı Fark
İnançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine getirir. İnançlıdır fakat ibadetlerini ara sıra yerine getirir. İnançlıdır fakat ibadetlerini yerine getirmez. İnançlı değildir ve dine karşı tepkilidir.	Gruplar Arası	282,580	3	94,193	2,964	,032	A – B
	Grup İçi	11345,365	357	31,780			
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi							

Katılımcıların babalarının dini yaşantısına göre din hakkında yanlış bilginin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır (f değeri=4,178, p=0,016<,05). Fark A grubunun lehinedir.

A: İnançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine getirir. (X = 35,772, S.S. = 5,6105)

B: İnançlıdır fakat ibadetlerini yerine getirmez. (X = 31,428, S.S. = 3,4572)

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak hipotezimiz olan "Babanın dini yaşantısına göre katılımcıların inançsızlık düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru bir hipotez olduğu ortaya çıkmıştır. İnanç faktöründe herhangi bir farklılaşma gözükmezken inançsızlık faktöründe, babası inançlı olup genel olarak ibadetlerini yerine getirenlerin dini yaklaşımları inançlıdır fakat ibadetlerini yerine getirmez, diyenlerin yaklaşımlarından daha olumludur. Ancak

biz böyle bir sonucun çıkmasını çocukların verdikleri cevapların tutarsızlığından kaynaklandığını düşünüyoruz.

Din hakkında yanlış bilgi

Tablo 58: Babanın Dini Yaşantısına Göre Din hakkında yanlış bilgi Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p	Anlamlı Fark
İnançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine getirir. İnançlıdır fakat ibadetlerini ara sıra yerine getirir.	Gruplar Arası	595,344	3	198,448	12,814	,000	A – B
İnançlıdır fakat ibadetlerini yerine getirmez. İnançlı değildir ve dine karşı tepkilidir.	Grup İçi	5528,656	357	15,486			
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi							

Katılımcıların babalarının dini yaşantısına göre din hakkında yanlış bilginin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır (f değeri=12,814, p=0,000<,05). Fark A grubunun lehinedir.

A: İnançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine getirir. (X = 21,091, S.S. = 3,9078)

B: İnançlıdır fakat ibadetlerini yerine getirmez. (X = 12,714, S.S. = 1,8898)

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05’ten küçük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak hipotezimiz olan “Babanın dini yaşantısına göre katılımcıların inançsızlık düzeyleri arasında farklılık vardır” kanısının doğru bir hipotez olduğu ortaya çıkmıştır. Babası inançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine getirir olanların din hakkında yanlış bilgi durumları, babası inançlıdır fakat ibadetlerini yerine getirmez olanlara göre daha olumludur.

Dindarlığı Tercih

Tablo 59: Babanın Dini Yaşantısına Göre Dindarlığı Tercih Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p
İnançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine getirir. İnançlıdır fakat ibadetlerini ara sıra yerine getirir. İnançlıdır fakat ibadetlerini yerine getirmez. İnançlı değildir ve dine karşı tepkilidir.	Gruplar Arası	3,391	3	1,130	,156	,926
	Grup İçi	2584,974	357	7,241		
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların babalarının dini yaşantısına göre dini tercihlerinin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=0,156, p=0,926>,05).

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05’ten büyük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak hipotezimiz olan “Babanın dini yaşantısına göre katılımcıların dindarlığı tercih düzeyleri arasında farklılık vardır” kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Babanın dini yaşantısına göre gençlerin dindarlığı tercih faktöründe herhangi anlamlı bir farklılaşmaya rastlanmamıştır.

3.3.9. Anne Tutumu

Annenin tutumu faktörü dört düzeyli olduğundan ilgili hipotezler Varyans Analizi ile test edilir.

İnanç

Tablo 60: Annenin Çocuğa Karşı Tutumuna Göre İnanç Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	**KT**	**Sd**	**KO**	**f**	**p**
Beni dinler ve düşüncelerime değer verir. Bana karşı ilgisizdir. Otoriterdir, her zaman kendi bildiğini yapar. Benim düşüncelerime hiç değer vermez.	Gruplar Arası	12,269	3	4,090	1,322	,267
	Grup İçi	1104,285	357	3,093		
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların annelerinin çocuklarına karşı tutumlarına göre inançlarının farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=1,322, p=0,267>,05).

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak hipotezimiz olan "Annenin çocuklarına karşı tutumlarına göre katılımcıların inanç düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Araştırmamızın sonucunda annenin çocuklarına karşı olan olumlu veya olumsuz tutumlarının çocuğun inanç boyutunu etkilemediği ortaya çıkmıştır.

İnançsızlık

Tablo 61: Annenin Çocuğa Karşı Tutumuna Göre İnançsızlık Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p
Beni dinler ve düşüncelerime değer verir. Bana karşı ilgisizdir. Otoriterdir, her zaman kendi bildiğini yapar. Benim düşüncelerime hiç değer vermez.	Gruplar Arası	36,035	3	12,012	,370	,775
	Grup İçi	11591,910	357	32,470		
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların annelerinin çocuklarına karşı tutumlarına göre inançsızlığın farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=0,370, p=0,775>,05).

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak hipotezimiz olan "Annenin çocuklarına karşı tutumlarına göre katılımcıların inançsızlık düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. İnanç faktöründe olduğu gibi inançsızlık faktöründe de herhangi bir farklılaşmaya rastlanmamıştır. Anne veya babanın öğrenciye karşı tutumlarının çocukların dini boyutlarına etki etmediği anlaşılmıştır.

Din hakkında yanlış bilgi

Tablo 62: Annenin Çocuğa Karşı Tutumuna Göre Din hakkında yanlış bilgi Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p
Beni dinler ve düşüncelerime değer verir. Bana karşı ilgisizdir. Otoriterdir, her zaman kendi bildiğini yapar. Benim düşüncelerime hiç değer vermez.	Gruplar Arası	56,322	3	18,774	1,105	,347
	Grup İçi	6067,678	357	16,996		
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların annelerinin çocuklarına karşı tutumlarına göre din hakkında yanlış bilginin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=1,105, p=0,347>,05).

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak hipotezimiz olan "Annenin çocuklarına karşı tutumlarına göre katılımcıların din hakkında yanlış bilgi düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır.

Dindarlığı Tercih

Tablo 63: Annenin Çocuğa Karşı Tutumuna Göre Dindarlığı Tercih Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p
Beni dinler ve düşüncelerime değer verir. Bana karşı ilgisizdir. Otoriterdir, her zaman kendi bildiğini yapar. Benim düşüncelerime hiç değer vermez.	Gruplar Arası	7,396	3	2,465	,341	,796
	Grup İçi	2580,970	357	7,230		
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların annelerinin çocuklarına karşı tutumlarına göre dindarlığı tercihin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=0,341, p=0,796>,05).

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak hipotezimiz olan "Annenin çocuklarına karşı tutumlarına göre katılımcıların dindarlığı tercih düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır.

3.3.10. Babanın Tutumu

Babanın tutumu faktörü dört düzeyli olduğundan ilgili hipotezler Varyans Analizi ile test edilir.

İnanç

Tablo 64: Babanın Çocuğa Karşı Tutumuna Göre İnanç Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p
Beni dinler ve düşüncelerime değer verir. Bana karşı ilgisizdir. Otoriterdir, her zaman kendi bildiğini yapar. Benim düşüncelerime hiç değer vermez.	Gruplar Arası	7,050	3	2,350	,756	,519
	Grup İçi	1109,504	357	3,108		
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların babalarının çocuklarına karşı tutumlarına göre inançlarının farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=0,756, p=0,519>,05).

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05’ten büyük olduğu görülmektedir.
Sonuç olarak hipotezimiz olan “Babanın çocuklarına karşı tutumlarına göre katılımcıların inanç düzeyleri arasında farklılık vardır” kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır.

İnançsızlık

Tablo 65: Babanın Çocuğa Karşı Tutumuna Göre İnançsızlık Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	P
Beni dinler ve düşüncelerime değer verir. Bana karşı ilgisizdir. Otoriterdir, her zaman kendi bildiğini yapar. Benim düşüncelerime hiç değer vermez.	Gruplar Arası	19,659	3	6,553	,202	,895
	Grup İçi	11608,285	357	32,516		
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların babalarının çocuklarına karşı tutumlarına göre inançsızlığın farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=0,202, p=0,895>,05).

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak hipotezimiz olan "Babanın çocuklarına karşı tutumlarına göre katılımcıların inançsızlık düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır.

Din hakkında yanlış bilgi

Tablo 66: Babanın Çocuğa Karşı Tutumuna Göre Din hakkında yanlış bilgi Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	P
Beni dinler ve düşüncelerime değer verir. Bana karşı ilgisizdir. Otoriterdir, her zaman kendi bildiğini yapar. Benim düşüncelerime hiç değer vermez.	Gruplar Arası	80,902	3	26,967	1,593	,191
	Grup İçi	6043,098	357	16,927		
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların babalarının çocuklarına karşı tutumlarına göre din hakkında yanlış bilginin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=1,593, p=0,191>,05).

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir.
Sonuç olarak hipotezimiz olan "Babanın çocuklarına karşı tutumlarına göre katılımcıların din hakkında yanlış bilgi düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır.

Dindarlığı Tercih

Tablo 67: Babanın Çocuğa Karşı Tutumuna Göre Dindarlığı Tercih Faktörü Varyans Analizi Tablosu

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	P
Beni dinler ve düşüncelerime değer verir. Bana karşı ilgisizdir. Otoriterdir, her zaman kendi bildiğini yapar. Benim düşüncelerime hiç değer vermez.	Gruplar Arası	7,916	3	2,639	,365	,778
	Grup İçi	2580,449	357	7,228		
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların babalarının çocuklarına karşı tutumlarına göre dindarlığı tercihin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (f değeri=0,365, p=0,778>,05).

Tabloya bakıldığında p değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak hipotezimiz olan "Babanın çocuklarına karşı tutumlarına göre katılımcıların dindarlığı tercih düzeyleri arasında farklılık vardır" kanısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır.

3.3.11. Ailede Okunan Kitaplar ve Dini Uygulamalar

Ailede okunan kitaplar ve dini uygulamalar faktörü üç düzeyli olduğundan ilgili hipotezler Varyans Analizi ile test edilir.

Tablo 68- Analizlerin Yapılabilmesi İçin Oluşturulmuş Tablo

	Sık Okunur			Ara Sıra Okunur			Hiç Okunmaz			Toplam		
	N	X	S.S.	N	X	S.S.	N	X	S.S.	N	X	S.S.
Sık Yapılır	149	34,4564	1,40214	130	34,2385	1,73788	3	34,3333	1,15470	282	34,3546	1,56307
Ara Sıra Yapılır - Hiç Yapılmaz	18	34,2222	1,76754	53	34,0566	2,08857	8	32,1250	3,94380	79	33,8987	2,31270
Toplam	167	34,4311	1,44155	183	34,1858	1,84224	11	32,7273	3,49545	361	34,2548	1,76112

*Analizlerin yapılabilmesi için ara sıra yapılır ve hiç yapılmaz grupları birleştirilmiştir.

İnanç

Tablo 69: Ailede Okunan Kitaplar ve Dini Uygulamalara Göre İnanç Faktörü Varyans Analizi Tablosu

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	P
İbadet Sıklığı	12,587	1	12,587	4,168	,042
Dini İçerikli Yayınların Okunması	9,640	2	4,820	1,596	,204
İbadet Sıklığı x Dini Yayınların Okunması	8,509	2	4,254	1,409	,246
Hata	1072,057	355	3,020		
Toplam	424712,000	361			
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi					

İbadet sıklığının tek başına inanca etki yaptığı (p =0,042 < 0.05), dini içerikli yayınların okunmasının tek başına inanca etki yapmadığı (p =0,204 > 0.05) ve ibadet sıklığı * dini içerikli yayınların okunmasının birlikte inanca etki yapmadığı görülmüştür (p =0,246 < 0.05).

Tabloya bakıldığında ibadet sıklığı p değerinin 0,05 den küçük olduğu görülmektedir. Ancak dini içerikli yayınların okunmasının inanca etki yapmadığı, ibadet sıklığı ve dini içerikli yayınların okunmasının birlikte inanca etki yapmadığı görülmüştür. Sonuç olarak hipotezimiz olan "Liseli gençlerin aralarında ailede okunan kitaplar ve belli günlerde yapılan dini uygulamalara bağlı olarak inançlılık düzeylerinde farklılık vardır" kanısının genel olarak doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Ailede yapılan ibadet sıklığı tek başına inanca etki yapmaktadır. Ailesinde ibadet sıklığı olan gençlerin inanç faktör düzeyleri diğerlerine nazaran daha olumludur. Ancak diğer şıkların çocukların inanç boyutuna etki etmediği anlaşılmıştır.

İnançsızlık

Tablo 70- Ailede Okunan Kitaplar ve Dini Uygulamalara Göre İnançsızlık Faktörü Varyans Analizi Tablosu

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p
İbadet Sıklığı	121,056	1	121,056	3,806	,052
Dini İçerikli Yayınların Okunması	34,138	2	17,069	,537	,585
İbadet Sıklığı x Dini Yayınların Okunması	145,052	2	72,526	2,280	,104
Hata	11291,870	355	31,808		
Toplam	465833,000	361			
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi					

İbadet sıklığının tek başına inançsızlığa etki yapmadığı (p =0,052 > 0.05), dini içerikli yayınların okunmasının tek başına inançsızlığa etki yapmadığı (p =0,585 > 0.05) ve

ibadet sıklığı * dini içerikli yayınların okunmasının birlikte inançsızlığa etki yapmadığı görülmüştür (p =0,104 > 0.05).
Tablonun genelinde bütün p değerleri 0.05 den büyük çıkmıştır.

Sonuç olarak hipotezimiz olan "Liseli gençlerin aralarında ailede okunan kitaplar ve belli günlerde yapılan dini uygulamalara bağlı olarak inançsızlık düzeylerinde farklılık vardır" kanısının genel olarak doğru olmadığı ortaya çıkmıştır.

Din hakkında yanlış bilgi

Tablo 71: Ailede Okunan Kitaplar ve Dini Uygulamalara Göre Din hakkında yanlış bilgi Faktörü Varyans Analizi Tablosu

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p
İbadet Sıklığı	184,583	1	184,583	11,566	,001
Dini İçerikli Yayınların Okunması	33,719	2	16,860	1,056	,349
İbadet Sıklığı x Dini Yayınların Okunması	137,986	2	68,993	4,323	,014
Hata	5665,479	355	15,959		
Toplam	161360,000	361			
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi					

İbadet sıklığının tek başına din hakkında yanlış bilgiye etki yaptığı (p =0,005 < 0.05), dini içerikli yayınların okunmasının tek başına din hakkında yanlış bilgiye etki yapmadığı (p =0,349 > 0.05) ve ibadet sıklığı * dini içerikli yayınların okunmasının birlikte din hakkında yanlış bilgiye etki yaptığı görülmüştür (p =0,014 < 0.05).

Tabloya bakıldığında tek başına ibadet sıklığı p değeri 0.05 den küçük olduğu görülmektedir.

Buradan ibadet sıklığının din hakkında yanlış bilgiye etki ettiği sonucuna varılmaktadır. Dini içerikli yayınların okunması p değeri 0.05 den büyüktür. Sonuç olarak bunun din hakkında yanlış bilgiye etki etmediği anlaşılmaktadır. İbadet sıklığı ve dini içerikli

yayınların okunmasının birlikte din hakkında yanlış bilgiye etki ettiği görülmektedir. Bunun sonucu olarak da genel itibariyle hipotezimiz olan "Liseli gençlerin aralarında ailede okunan kitaplar ve belli günlerde yapılan dini uygulamalara bağlı olarak din hakkında yanlış bilgi düzeylerinde farklılık vardır" kanısının doğru olduğu ortaya çıkmıştır. İbadet sıklığının din hakkında yanlış bilgiye tek başına etki yaptığı ancak dini içerikli yayınların okunmasının tek başına din hakkında yanlış bilgiye etki etmediği, ibadet sıklığıyla dini içerikli yayınların okunmasının birlikte din hakkında yanlış bilgiye etki ettiği anlaşılmıştır.

Dindarlığı Tercih

Tablo 72: Ailede Okunan Kitaplar ve Dini Uygulamalara Göre Dindarlığı Tercih Faktörü Varyans Analizi Tablosu

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	P
İbadet Sıklığı	2,041	1	2,041	,281	,596
Dini İçerikli Yayınların Okunması	,310	2	,155	,021	,979
İbadet Sıklığı x Dini Yayınların Okunması	1,936	2	,968	,133	,875
Hata	2579,706	355	7,267		
Toplam	115449,000	361			
KT: kareler toplamı, Sd: serbestlik derecesi, KO: kareler ortalaması, f: f değeri, p: anlamlılık düzeyi					

İbadet sıklığının tek başına dindarlığı tercihe etki yapmadığı (p =0,596 > 0.05), dini içerikli yayınların okunmasının tek başına dindarlığı tercihe etki yapmadığı (p =0, 979 > 0.05) ve ibadet sıklığı * dini içerikli yayınların okunmasının birlikte dindarlığı tercihe etki yapmadığı görülmüştür (p =0,875 > 0.05).

Tablonun genelinde bütün p değerleri 0.05 den büyük çıkmıştır.

Sonuç olarak hipotezimiz olan "Liseli gençlerin aralarında ailede okunan kitaplar ve belli günlerde yapılan dini uygulamalara bağlı olarak din hakkında yanlış bilgi

düzeylerinde farklılık vardır" kanısının genel olarak doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Ailede okunan kitaplar ve dini uygulamalar herhangi bir şekilde dindarlığı tercih faktörünü etkilememiştir.

3.3.12. Okul Dışında Din Eğitimi Alma Durumu

Okul Dışında Din Eğitimi Alma Durumu iki düzeyli olduğundan hipotezler t-testi ile test edilir.

İnanç

Tablo 73: Okul Dışında Din Eğitimi Alma Durumuna Göre İnanç Faktörü t-testi Tablosu

	N	**X**	**SS**	**Sd**	**T**	**P**
Evet	226	4,9128	,21670	358	11,189	,001
Hayır	134	4,8625	,30007			
Kısaltmalar: N: sayı, X: ortalama, SS: standart sapma, Sd: serbestlik derecesi, t: t değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların Okul Dışında Din Eğitimi Alma Durumuna göre inancın farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p<0,05$).

Tablodan da anlaşıldığı gibi p değeri 0,05 den daha küçüktür. Sonuç olarak hipotezimiz olan "Gençlerin okul dışında eğitim alma durumuna göre inanç durumu farklılık arz etmektedir" kanısı doğru çıkmıştır. Ve dışarıdan dini eğitimi alanların inanç boyutu dışarıdan din dersi almayanların inanç boyutuna göre daha olumlu çıkmıştır. Kaya'nın (1993) yapmış olduğu araştırmada da, kuran kursuna gitmeyle öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında ilişki tespit edilmiştir. Kaya'nın ulaştığı sonuçlar, kuran kursuna gitmenin, dini tutumu olumlu yönde etkileyen bir faktör olduğunu ortaya çıkarmıştır (Kaya, 1993: 240).

İnançsızlık

Tablo 74: Okul Dışında Din Eğitimi Alma Durumuna Göre İnançsızlık Faktörü t-testi Tablosu

	N	X	SS	Sd	T	P
Evet	227	4,4769	,70634	359	,245	,621
Hayır	134	4,3610	,71399			
Kısaltmalar: N: sayı, X: ortalama, SS: standart sapma, Sd: serbestlik derecesi, t: t değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların Okul Dışında Din Eğitimi Alma Durumuna göre inançsızlığın farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Tabloya bakıldığında p değeri 0,05 den daha büyük çıkmıştır. Sonuç olarak hipotezimiz olan "Gençlerin okul dışında eğitim alma durumuna göre inançsızlık durumu farklılık arz etmektedir" kanısı doğru çıkmamıştır.

Din hakkında yanlış bilgi

Tablo 75: Okul Dışında Din Eğitimi Alma Durumuna Göre Din hakkında yanlış bilgi Faktörü t-testi Tablosu

	N	X	SS	Sd	T	P
Evet	227	4,2590	,76044	359	8,238	,004
Hayır	134	3,9582	,89546			
Kısaltmalar: N: sayı, X: ortalama, SS: standart sapma, Sd: serbestlik derecesi, t: t değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların Okul Dışında Din Eğitimi Alma Durumuna göre Din hakkında yanlış bilgi Faktörünün farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p<0,05$).

Tablodan da anlaşıldığı gibi p değeri 0,05 den daha küçüktür. Sonuç olarak hipotezimiz olan "Gençlerin okul dışında eğitim alma durumuna göre din hakkında yanlış bilgi durumu farklılık arz etmektedir" kanısı doğru çıkmıştır. Okul dışında din eğitimi alanların din hakkında sahip oldukları bilgi, okul dışında din eğitimi almayanların din hakkında sahip oldukları bilgiden daha doğrudur. Din hakkında eğitim veren yerlerden ders almak doğal olarak din hakkında daha doğru bilgilere ulaşmada çok büyük katkı sağlayacaktır. Türkiye'de özellikle kuran kurslarının çok büyük bir yeri vardır dışarıdan din eğitimi alma açısından.

Dindarlığı tercih

Tablo 76: Okul Dışında Din Eğitimi Alma Durumuna Göre Dindarlığı Tercih Faktörü t-testi Tablosu

	N	X	SS	Sd	t	p
Evet	227	4,4515	,66383	359	,625	,430
Hayır	134	4,3675	,68048			
Kısaltmalar: N: sayı, X: ortalama, SS: standart sapma, Sd: serbestlik derecesi, t: t değeri, p: anlamlılık düzeyi						

Katılımcıların Okul Dışında Din Eğitimi Alma Durumuna göre Dindarlığı Tercih faktörünün farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Tabloya bakıldığında p değeri 0,05 den daha büyük çıkmıştır. Sonuç olarak hipotezimiz olan "Gençlerin okul dışında eğitim alma durumuna göre dindarlığı tercih durumu farklılık arz etmektedir" kanısı doğru çıkmamıştır.

Dışarıdan din eğitimi alma okul dışında olan bütün her yeri kapsamaktadır. Bunlar arasında aile birinci sırayı almaktadır. Ancak anlamlı bir farklılaşmayı sağlayan durum kuran kurslarıdır. Atalay'ın Diyarbakır da yapmış olduğu çalışmada buna benzer sonuçlar elde edilmiştir (Atalay, 2005: 242).

SONUÇ

Cinsiyete göre inanç, inançsızlık, din hakkında yanlış bilgi sahibi olma ve dindarlığı tercih düzeyleri farklılık göstermemiştir.

Öğrencilerin yaş gruplarına göre inanç, inançsızlık, din hakkında yanlış bilgi sahibi olma, dindarlığı tercih düzeyleri farklılık göstermemiştir. Yaş grubu faktörü öğrencilerin dini yaşantısı yönünden farklılık doğurmamaktadır. Buna yaş gruplarının birbirine çok yakın olması neden olabilir.

Öğrencilerin okul türüne göre inanç düzeyi Anadolu Lisesi, İ.H Lisesi ve Anadolu İ.H Lisesi lehinedir. İnançsızlık düzeyinde hiçbir okulda anlamlı bir fark yoktur. Din hakkında yanlış bilgi sahibi olma düzeyinde anlamlı bir farklılık saptanmıştır ve sonuç İ.H Lisesi ve Anadolu İ.H Lisesi öğrencileri lehinedir. Dindarlığı tercih düzeyine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Fen Lisesi öğrencileri ve Anadolu Lisesi öğrencileri kıyaslandığında fark fen lisesi öğrencileri lehinedir. Fen Lisesi öğrencileri ve meslek Lisesi öğrencileri kıyaslandığında fark Fen Lisesi öğrencileri lehinedir. Fen Lisesi öğrencileri ve Düz Lise öğrencileri kıyaslandığında fark gene Fen Lisesi öğrencileri lehine olmuştur.

Öğrencilerin uzun süre yaşadıkları yerleşim yerine bağlı olarak inanç, inançsızlık, din hakkında yanlış bilgi, dindarlığı tercih faktörlerinin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Öğrencilerin ailelerinin ekonomik düzeyine bağlı olarak inanç, inançsızlık, din hakkında yanlış bilgi, dindarlığı tercih faktörlerinin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Annelerin dini yaşantısına göre inancın farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Annesi inançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine getiriyor olanların inanç düzeyleri, inançlıdır fakat ibadetlerini yerine getirmez olanlara göre daha yüksektir. Annesi inançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine getirir olanların inançsızlık düzeyleri, inançlıdır fakat ibadetlerini ara sıra yerine getirir olanlara göre daha düşüktür. Annesi inançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine

getirir olanların din hakkında yanlış bilgi düzeyleri inançlıdır fakat ibadetlerini yerine getirmez olanlara göre daha yüksektir. Annelerin dini yaşantısına göre dindarlığı tercih düzeylerine farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Katılımcıların babalarının dini yaşantısına göre inançlarının farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Katılımcıların babalarının dini yaşantısına göre din hakkında yanlış bilginin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Durum İnançlıdır fakat ibadetlerini yerine getirmez olanlardan daha çok, İnançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine getirir olanların lehinedir. Katılımcıların babalarının dini yaşantısına göre din hakkında yanlış bilginin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Durum İnançlıdır fakat ibadetlerini yerine getirmez olanlardan daha çok, İnançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine getirir olanların lehinedir. Katılımcıların babalarının dini yaşantısına göre dini tercihlerinin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Katılımcıların annelerinin çocuklarına karşı tutumlarına göre inanç, inançsızlık, din hakkında yanlış bilgi, dindarlığı tercih faktörlerinin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Katılımcıların babalarının çocuklarına karşı tutumlarına göre inanç, inançsızlık, din hakkında yanlış bilgi, dindarlığı tercih faktörlerinin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

İbadet sıklığının tek başına inanca etki yaptığı, dini içerikli yayınların okunmasının tek başına inanca etki yapmadığı ve ibadet sıklığı ve dini içerikli yayınların okunmasının birlikte inanca etki yapmadığı görülmüştür. İbadet sıklığının tek başına inançsızlığa etki yapmadığı, dini içerikli yayınların okunmasının tek başına inançsızlığa etki yapmadığı ve ibadet sıklığı ve dini içerikli yayınların okunmasının birlikte inançsızlığa etki yapmadığı görülmüştür. İbadet sıklığının tek başına din hakkında yanlış bilgiye etki yaptığı, dini içerikli yayınların okunmasının tek başına din hakkında yanlış bilgiye etki

yapmadığı ve ibadet sıklığı ve dini içerikli yayınların okunmasının birlikte din hakkında yanlış bilgiye etki yaptığı görülmüştür. İbadet sıklığının tek başına dindarlığı tercihe etki yapmadığı dini içerikli yayınların okunmasının tek başına dindarlığı tercihe etki yapmadığı ve ibadet sıklığı ve dini içerikli yayınların okunmasının birlikte dindarlığı tercihe etki yapmadığı görülmüştür.

Katılımcıların Okul Dışında Din Eğitimi Alma Durumuna göre inancın farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Dışarıdan din eğitimi alanların inanç boyutu dışarıdan din eğitimi almayanların inanç boyutuna göre daha olumludur. Katılımcıların Okul Dışında Din Eğitimi Alma Durumuna göre inançsızlığın farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Katılımcıların Okul Dışında Din Eğitimi Alma Durumuna göre Din hakkında yanlış bilginin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Okul dışında din eğitimi alanların din hakkında sahip oldukları bilgi, okul dışında din eğitimi almayanların din hakkında sahip oldukları bilgiden daha doğru bilgidir.
Katılımcıların Okul Dışında Din Eğitimi Alma Durumuna göre Dindarlığı Tercihin farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Gençlerin inanç ve değerlerine ilişkin bulguları yorumlarken, gencin dini, manevi ve ahlaki gelişimini, içinde bulunduğu durumun özelliklerini ve çözmeye çalıştığı sorunları kadar, bunun bağlamını oluşturan içinde yetiştiği toplumun tarih ve kültürünü de dikkate alma gereği vardır. Hayatın anlamı, kimliğin tanımı, insani görev ve sorumlulukların sınırı gibi başta entelektüel konular olmak üzere, duygusal ve sosyal birçok arzuların tatmini, gençlerin güdülenmelerinde etkili rol oynamaktadır. Ülkemizde en büyük belirsizlik ve çelişkilerin halen din alanında yaşandığı da bir gerçektir. Bir yandan dinin kamusal alandaki yeri ve statüsü konusundaki tartışmalar ve bu bağlamda bazı dindar kesimlere yönelik suçlama, dışlama ve baskılar; öte yandan dindarlığın gelenekçi ve yenilikçi şekillerini kabullenmiş bulunan kesimler arasındaki anlaşmazlık ve gerginlikler herkesin gözü önünde yaşanmaktadır.

Araştırmanın amacı, geleceğe ait ciddi kararlar alma aşamasında olan lise çağındaki öğrencilerin dini algı düzeylerini öğrenebilmek ve bu düşüncelerin hangi durumlara göre farklılık gösterdiğini belirlemekti. Bunu ölçmek amacıyla konuyla ilgili 24 ifade oluşturuldu ve araştırmaya katılanların ifadelere olan katılımları incelendi.

Anket Muş'taki 5 adet okul üzerinde iki ayda yapılmıştır. Okul türleri Düz Lise, Meslek Lisesi, İmam Hatip Lisesi, Fen Lisesi ve Anadolu Lisesi adı altında incelenmiştir. Din algılarını ölçmek amacıyla yapılan çalışmada okulların ve öğrencilerin hetorojen bir yapıya sahip olmalarına çalışılmıştır. Bunun nedeni çıkan sonuçların evreni temsil edecek nitelikte olmasıdır. Çalışmanın sonuçlarından da anlaşılacağı gibi çalışmanın Muş ili merkezinde yapılmasından dolayı çıkan sonuçlar diğer yerlerde yapılan çalışmalarla karşılaştırıldığında onlara göre daha olumlu çıkmıştır. Din algısı düzeyleri belirlenirken bir çok faktörün öğrencilerin din algısı düzeylerine etki ettiğini biliyoruz. Bunlar: İlk başta aile, okul, sosyal çevre, arkadaşlar, medya ve çocuğun öğretmenleridir.

Biz bağımsız sorularla gençlerin bu etkileşimlerinin boyutunu öğrenmeye çalıştık ve bağımsız sorularla diğer soruları çapraz değerlendirdik sonuç bölümünde bu değerlendirmeleri yazdık. Genel olarak sonuçlara bakıldığında İmam Hatip Lisesi ve Fen Lisesi öğrencilerinin Din Algısı envanterine vermiş oldukları cevaplar Anadolu Lisesi, Düz Lise ve Endüstri Meslek Lisesi öğrencilerinin vermiş oldukları cevaplardan olumlu çıkmıştır. Öğrencilerin cinsiyetlerine ve yaşlarına bakıldığında aralarında küçük farklar tespit edilse de anlamlı bir fark saptanmamıştır. Uzun süre yaşadıkları yer ve ekonomik seviyenin de farklı olması çocukların din algısı üzerinde etki etmemektedir. Araştırmanın genelinde en önemli fark öğrencilerin okul türüne ve anne-babanın dini yaşantısına göre çocukların din algısı boyutunda çıkan farklardır. En önemli farkın görüldüğü üzere anne-babanın dini yaşantısı ve okul türü etkilemektedir. Bu sonuç doğal olarak beklene bir sonuçtur çünkü incelediğimiz kaynakların çoğunda gençlerin üzerinde etki oluşturan birinci unsur aile, ikinci unsur ise arkadaş çevresidir. Okul türü işte burada devreye giriyor, okulların standardına göre öğrenci profili oluşmaktadır.

KAYNAKÇA

AK, Kadir (2002), *17–25 Yaş Gençlerde Görülen Bazı Dini Şüpheler ve Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

ALTINOK, Rafet (1994), "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminin Ortaöğretim Öğrenci Davranışları Üzerindeki Etkileri", Bursa.

ALTUNIŞIK, R.,R. Coşkun, S. Bayraktaroğlu ve E. Yıldırım, (2007) *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Sakarya Yayıncılık, Sakarya.

ARON, Raymond (2000), *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

AY, Mehmet Emin(1994), *Din Eğitiminde Mükâfat ve Ceza*, Nil Yayınları, İzmir.

AYHAN, Halis(1999), *Türkiye'de Din Eğitimi*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

AYHAN, Halis, Hökelekli Hayati ve diğ.(2001), *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri Üzerine Çok Yönlü Bir Alan Araştırması,* SEDAR, İstanbul.

ATALAY, Talip (2005), *İlköğretim ve Liselerde Dindarlık*, DEM Yayınları, İstanbul.

BAHADIR, Abdülkerim (2006), *Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler*, Dem Yayınları, İstanbul.

BAYKUL, Yaşar (1992), *Ölçekleme Teknikleri*, ÖSYM Yayınları, Ankara.

BAYRAM, Nuran (2004), *Sosyal Bilimlerde SPSS İle Veri Analizi*, Ezgi Kitapevi, Bursa.

BİLGİN, Nuri (1994), *Sosyal Bilimler Kavşağında Kimlik Sorunu*, Ege Yayıncılık, İzmir.

BOCK, Kenneth (2002), "İlerleme Gelişme ve Evrim Kuramları", *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, Haz., Mete Tunçay-Aydın Uğur, s. 51-92, Ayraç Yayınları, Ankara.

BOZAN, İrfan(2007), *Demokratikleşme, Devlet ve Toplum Arasında Bir Okul İmam Hatip Liseleri, Bir Kurum Diyanet İşleri Başkanlığı*, TESEV Yayınları, İstanbul.

BOZDAĞ, Muhammed (2005), *Ruhsal Zekâ*, Nesil Yayınları, İstanbul.

CEBECİ, Suat (1998),*Genel Din Eğitimi ve İlkokullarda Din Dersleri*, İbav Yayınları, Kayseri.

COŞKUN, Ali (2005), *Din, Toplum ve Kültür*, İz Yayınları, İstanbul.

DAVİE,Grace (2006), *Din Sosyolojisi: Konu ve Değişimler*, Çev., İhsan Çapçıoğlu, AÜİFD 47, S I, s. 239-258

EKŞİ, Halil (2006), *Din Eğitimi, Gençlik ve Kişilik*, DEM. Yayınları, İstanbul.

ERDOĞAN, Fırat (1977), *Din Psikolojisi Açısından Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ERDOĞAN, Fırat (1977), *Üniversite Öğrencilerinde Allah İnancı ve Din Duygusu*, Basılmamış Doktora Tezi, A.Ü.İ.F., Ankara.

FREUND, Julien (2002), "*Max Weber Zamanında Alman Sosyolojisi*", Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, Hazırlayanlar: Mete Tunçay, Aydın Uğur, s. 157-191, Ayraç Yayınevi, Ankara.

GIDDENS, Anthony (2008) "Sosyoloji", Hazırlayan: Cemal Güzel, Kırmızı Yayınları, İstanbul.

GÜNAY, Ünver (1998), *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul.

GÜNAY, Ünver (2002), "Din Sosyolojisinin Tarihsel Gelişimi ve Sorunları", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 12, s. 1-20

GÜRSES, İbrahim (2006), *Dindarlık İle İlgili Tutumlar ve Otoriteryen Kişilik İlişkisi*, DEM. Yayınları, İstanbul.

HARMAN, Ömer Faruk (2004),*İlmihal 1, İman ve İbadetler,* TDV Yayınları, Ankara.

HÖKELEKLİ, Hayati (2001), *Din Psikolojisi*, T.D.V.Yayınları, Ankara.

HÖKELEKLİ, Hayati (2002), *Gençlik ve Din*, Ankara okulu Yayınları, Ankara.

HÖKELEKLİ, Hayati (2002),*Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.

İstanbul Mülkiyeliler Vakfı Sosyal Araştırmalar Merkezi (1999), *Türk Gençliği 98, Suskun Kitle Büyüteç Altında*, Konrad Adanauer Vakfı, Ankara.

KARACOŞKUN, M. Doğan (1994), *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

KAYA, Mevlüt (1998), *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*, Etüt Yayınları, Samsun.

KAYMAKCAN, Recep (2007), *Gençlerin Dine Bakışı: Karşılaştırmalı Türkiye ve Avrupa Araştırması*, Dem Yayınları, İstanbul.

KEHRER, Günter (1998), *Din Sosyolojisi*, Çev., M.Emin Köktaş , Haz., Yasin Aktay, s.17-108, Vadi Yayınları, Ankara.

KESKİN, Mustafa (2004), "Din Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme", *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, S.4, s. 7-21

KİRMAN, Mehmet Ali (2004), *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü,* Rekabet Yayınları, İstanbul.

KILAVUZ, M. Akif (1993), *Ergenlerde Özdeşleşme ve Din*, Yayınlanmamış Doktora Çalışması, U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

KOCA, Gülçin (2007), *Ergenlik Dönemi ve Din algısı 17 Ağustos 1999 Depremini yaşayan ergenler üzerine bir araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

KÖKTAŞ, M. Emin (1993), *Türkiye'de Dini Hayat*, İşaret Yayınları, İstanbul.

KÖSTAŞ, Münir (1995), *Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış*, T.D.V.Yayınları, Ankara.

KÖYLÜ, Mustafa (2004), "Ölüm Olayının Çocuklar Üzerine Etkisi ve Ölüm Eğitimi", *19 Mayıs Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.17, Samsun.

KÖYLÜ, Mustafa (2000), *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, Etüt Yayınları, Samsun.

KULA, M. Naci (2006), *Gençlik Döneminde Kimlik ve Din*, (Lise Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma), Dem Yayınları, İstanbul.

KULAKSIZOĞLU, Adnan (2003), *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

KUT, Sema - KOŞAR, Nesrin(1988), *Aile ve Çevre Sorunlarının Gencin Kişiliğine Etkisi*, Mesleki ve Teknik Açık öğretim Okulu Matbaası, Ankara.

MERİÇ, Cemil (2007), *Saint Simon: İlk Sosyolog İlk Sosyalist,* İletişim Yayınları, İstanbul.

NISBET, Robert (2002), "*Muhafazakârlık*", Çev., Erol Mutlu, Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, Ayraç Yayınevi, Ankara

NOTTİNGHAM, Elizabeth, K. (2004), "Din Sosyolojisi Araştırmaları", Çev., M. Ali Kirman, *Din Bilimleri Akademik Araştırmaları Dergisi*, 3, s. 153-172

OZANKAYA, Özer (1995), *Temel toplumbilim Terimleri Sözlüğü,* Cem Yayınevi, İstanbul.

OKUMUŞ, Ejder (2007), "*Modernleşme, Sekülerleşme ve Din*", Dicle Üniversitesi Mart, s. 1-22. Diyarbakır.

ÖCAL, Mustafa (1986), "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri Hakkında Bazı Tespitler ve Teklifler", *M.E.G ve S.B. Din Öğretimi Dergisi*, sayı 6, Ankara.

ÖZAY, Mehmet (2007), *Sekülerleşme ve Din*, İz Yayıncılık, İstanbul.

ÖZBAYDAR, Belma (1970), *Din Ve Tanrı İnancının Gelişimi Üzerine Bir Araştırma,* İÜ Tecrübi Psikoloji Enstitüsü, İstanbul.

ÖZEL, İsa (2003), *Ergenlik Döneminde Dua*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

PAZARLI, Osman (1972), *Din Psikolojisi*, Remzi Yayınları, İstanbul.

PEKER, Hüseyin (1993), *Din Psikolojisi*, Sönmez Yayınevi, Samsun.

SAYIN, Önal (1994), *Sosyolojiye Giriş*, Akademi Kitapevi, İzmir.

SEZEN, Yümni (1998), *Sosyoloji Açısından Din*,(Dinin Sosyal Müesseseler Üzerindeki Yeri) M.Ü. İlahiyat Fak. Vakfı yayınları, İstanbul.

ŞAHİN, Âdem (2001), "Üniversite Öğrencilerinde Dini Hayat",(Fakülteler Arası Karşılaştırmalı Bir Araştırma), Konya.

SUBAŞI, Necdet (2004), *Gündelik Hayat ve Dinsellik*, İz Yayıncılık, İstanbul.

TAPLAMACIOĞLU, Mehmet (1962), "Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerine Bir Anket Denemesi", *AÜİFD*, C.X, Ankara.

THOMPSON, Ian (2004), *Odaktaki Sosyoloji-Din Sosyolojisine Giriş*, Çev., Bekir Zakir Çoban, Birey yayınları, İstanbul.

URAS, Meral (2002), *Eğitimin Toplumsal Temelleri, Eğitim Üzerine*, Ütopya Yayınevi, Ankara.

UYSAL, Veysel (1996), *Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış Ve Şahsiyet Özellikleri*, İFAV. Yayınları, İstanbul.

UYSAL, Veysel (1996), *Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, İFAV Yayınları, İstanbul.

ÜLKEN, Hilmi Ziya (2009), *Felsefeye Giriş*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

YAMAN, Ali Osman (2008), *İstanbul Büyükçekmece'de Lise Öğrencilerinin Din Algısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

YAPAREL, Recep (1987), "Dinin Tarifi Mümkün mü?", A.Ü.İ.F. Dergisi, Ankara.

YAVUZ, Kerim (1994), *99 Soruda Çocuk ve Din*, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul.

YAVUZER, Haluk (2007), *Ana, Baba ve Çocuk*, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.

YAVUZER, Haluk (2005), *Gençleri Anlamak*, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.

YILDIRIM, Ergün (2003), "Sosyolojik Pozitivizm ve Teoloji Arasında Müphemleşen Din Sosyolojisi" , *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.9, s. 199-211

YILDIZ, Murat (1998), *Dini Hayat ve Ölüm Kaygısı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

YILDIZ, Sakip (1981), "Vaaz Ve Hutbelerde Camilerde Din Eğitimi, Diyanet İşleri Başkanlığının Rolü" Türkiye 1.Din Eğitimi Semineri, Ankara.

YÖRÜKOĞLU, Atalay (1990) , *Gençlik Çağı*, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul.

EKLER

Açıklama

Değerli öğrenci arkadaşlarım,

Aşağıdaki “ Din Algısı Ölçeği”nde bulunan her cümle bir dini duygu ve düşünceyi yansıtmaktadır. Sizden istediğimiz bu ifadelerle ilgili kendi duygu ve düşüncelerinizi belirtmenizdir. Sizin bu sorulara vereceğiniz yanıtları değerlendirebilmek için,

1)Kesinlikle katılıyorum, 2)Katılıyorum, 3)Kararsızım, 4) Katılmıyorum, 5)Kesinlikle katılmıyorum, şeklinde derecelendirme yapılmıştır.

Lütfen her cümleyi dikkatlice okuyup, cümlede ifade edilen düşünceye katılma derecenize doğru olarak karar veriniz. Her madde için cevap kâğıdında size en uygun gelen seçeneği (x) işareti koyarak belirtiniz. Tüm maddeleri işaretlemeyi unutmayınız. Teşekkür eder sevgilerimizi sunarız.

Arş. Gör. Yılmaz CEYLAN

KİŞİSEL BİLGİLER

1. Cinsiyetiniz?

1. ( ) Kız   2. ( ) Erkek

2. Yaşınız?

1. ( ) 14–15   2. ( ) 16–17   3. ( ) 18–19)

3. Okulunuzun türü?

1. ( ) Düz Lise   2. ( ) Anadolu Lisesi

3 ( ) Meslek Lisesi   4 ( )İ.H.L ve And. İ.H.L

4. Sınıfınız?

1. ( ) Lise 1
2. ( ) Lise 2
3. ( ) Lise 3
4. ( ) Lise 4

5. Yaşamınızın en uzun dönemini nerede geçirdiniz?

1. ( ) Köyde   2. ( ) Kasabada   3. ( ) Şehirde   4. ( ) Büyükşehir de

6. Annenizin öğrenim durumu nedir?

1. ( ) Okur-yazar değil
2. ( ) Sadece Okur-yazar

3. ( ) İlkokul mezunu

4. ( ) Ortaokul veya Lise mezunu

5. ( ) Yüksekokul veya Fakülte mezunu

7. Babanızın öğrenim durumu nedir?

1. ( ) Okur-yazar değil

2. ( ) Sadece Okur-yazar

3. ( ) İlkokul mezunu

4. ( ) Ortaokul veya Lise mezunu

5. ( ) Yüksekokul veya Fakülte mezunu

8. Ailenizin ekonomik durumunu nasıl görüyorsunuz?

1. ( ) Çok iyi 2. ( ) İyi 3. ( ) Orta 4.( ) Kötü 5.( ) Çok kötü

9. Anne babanızın dini yaşantısı genel olarak nasıldır?(anneniz ve babanız için uygun olan şıkkın karşısına X işareti koyunuz)

	Anne	Baba
1. İnançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine getirir.		
2. İnançlıdır fakat ibadetlerini ara sıra yerine getirir.		
3. İnançlıdır fakat ibadetlerini yerine getirmez.		
4. İnançlı değildir ve dine karşı tepkilidir.		

10. Anne babanızın size karşı tutumu nasıldır? (anneniz ve babanız için uygun olan şıkkın karşısına X işareti koyunuz)

	Anne	Baba
1. Beni dinler ve düşüncelerime değer verir.		
2. Bana karşı ilgisizdir.		
3. Otoriterdir, her zaman kendi bildiğini yapar.		
4. Benim düşüncelerime hiç değer vermez.		

11. Aile yapınız nasıldır?

1. ( ) Çekirdek Aile (Sadece anne baba ve kardeşlerden oluşur)

2. ( ) Geleneksel Aile (Büyükanne, Büyükbabanın da beraber olduğu)

12. Anne ve babanızın evlilik durumu nasıldır?

1. ( ) Annem, babam ve ben beraber yaşıyoruz.

2. ( ) Annem, babam ayrıldılar, ben babam da kalıyorum.

3. ( ) Annem, babam ayrıldılar, ben annem de kalıyorum

4. ( ) Annem, babam ayrıldılar, ben başkasıyla kalıyorum

13. Okulda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi dışında dışarıdan herhangi bir din eğitimi aldınız mı?
1. ( ) Evet
2. ( ) Hayır

14. Ailenizde genel olarak ibadetler ne sıklıkla yapılmaktadır?
1. ( ) Sık yapılır
2. ( ) Ara sıra yapılır
3. ( ) Hiç yapılmaz

15. Evinizde dini içerikli yayınlar hangi sıklıkla okunur?
1. ( ) Sık okunur
2. ( ) Ara sıra okunur
3. ( ) Hiç okunmaz

DİN ALGISI ÖLÇEĞİ

Lütfen aşağıdaki her bir sorunun karşısına sizin için uygun olan seçeneğe X işareti koyunuz.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
1.Bu dünyada ölen herkes başka bir âlemde yeni bir hayata	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
2.Kuran da yazan her şey doğrudur.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
3.Günahkâr ve kötü insanların cezalandırılacakları bir cehennem mutlaka vardır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
4.Hz. Âdem ilk insan ve ilk peygamberdir.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
5.Allah sonsuz ilmiyle insanın gelecek hayatında yapacağı her şeyi bilir.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
6.Çok özel günlerde aşırıya kaçmadan içki içmekte herhangi bir sakınca yoktur.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
7.Evlilik dışı cinsel ilişki bütün insanlar ve toplumlar için kötüdür.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
8.Bu dünyada bizim için en güzel örnek Hz. Muhammed (sav) dir.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
9.İnsan dünyadayken yapmış olduğu her türlü eyleminden ahiret'te sorguya çekilecektir.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
10.Gelecekte evleneceğim insanın dindar bir kimse olmasını isterim.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
11.İnsanın cenneti de cehennemide bu dünyadır, ölünce her şey biter.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
12.Din, bilim ve teknolojik gelişmelere bir engeldir.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
13.Kadınlar da istediği gibi giyinebilmeli, erkekler kadar özgür olabilmelidir.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
14.Din ve Ahlak Bilgisi dersi öğrenciler için gereklidir.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
15.Gerçekte cennet ve cehennem diye bir şey yoktur, bunlar insanları kötü işlerden uzaklaştırmak için uydurulmuş şeylerdir.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)

16.Bilim ilerledikçe din önemini kaybedecek, sonunda herhangi bir dine de ihtiyaç kalmayacaktır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
17.Gözümle görmesem de melek, şeytan ve cin gibi bazı varlıkların olduğuna inanıyorum.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
18.Dini konularda konuşmak çok sıkıcıdır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
19.Devlet büyüklerimizin dindar kimseler olması beni rahatsız eder.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
20.İnsan bu dünyaya bir defa geliyor, dilediği gibi yaşamalıdır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
21.Bir insan hangi dinden olursa olsun dini bilgilerini en iyi şekilde öğrenmelidir.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
22.Evrensel doğru vardır ve bu ancak din vasıtasıyla	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
23.İslam akıl ve mantık ilkelerine yeteri kadar önem	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
24.Dinin emrettiği bütün uygulamalar insanların iyiliği içindir.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)

T.C.
MUŞ VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.4.49.03-320/ 27117 '10 ARALIK 2009

Konu: Anket Çalışması

MUŞ VALİLİĞİNE

Muş Alparslan Üniversitesi Din Kültürü Ahlak Bilgisi Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak görev yapan Yılmaz CEYLAN'ın lise öğrencilerine "Din Algısı" (Muş Örneği) yüksek lisans tez konulu anket yapmak istemi ile ilgili dilekçe ve anket yazısı ekte sunulmuştur.

Bu nedenle yukarıda adı geçen Araştırma Görevlisi Yılmaz CEYLAN'ın ilimiz Merkez Lise Okullarında anket uygulaması yapabilmesi hususunu;

Olurlarınıza arz ederim.

İlhami BAYRAKTAR
Milli Eğitim Müdürü

OLUR
09/12/2009
Ali Edip BUDAN
Vali a.
Vali Yardımcısı

ÖZGEÇMİŞ

Yılmaz CEYLAN, 09.05.1983 yılında Yozgat'ta doğdu. İlköğretimini Koyunculu Köyü ilköğretim okulunda, orta öğretimini Çekerek İmam Hatip Lisesinde tamamladı. 2002 yılında Dicle Üniversitesi İlahiyat bölümünü kazandı. 2008 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyoloji bölümünde Yüksek Lisansa başladı. 2009 yılında Muş Alparslan üniversitesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başladı. Halen Muş Alparslan üniversitesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.